

Leena Viinamäki (toim.)

Sosiaalialan käytäntötutkimus

Seitsemän retkeä sosiaalialan käytäntötutkimukseen

© Lapin ammattikorkeakoulu ja tekijät

ISBN 978-952-316-323-2 (pdf)

ISSN 2489-2637 (verkkajulkaisu)

Lapin ammattikorkeakoulun julkaisu

B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 21/2019

Kirjoittaja(t)/Toimittaja(t): *Kati Hakala, Mervi Kauppinen;
Voitto Kuosmanen; Johanna Pikkuaho; Mari Sinisalo;
Petra Talvensaari; Leena Viinämäki (toim.)*

Kansikuva: Leena Viinämäki & Janette Mäkipörhölä

Taitto: Lapin AMK, viestintäyksikkö

Lapin ammattikorkeakoulu

Jokiväylä 11 C

96300 Rovaniemi

Puh. 020 798 6000

www.lapinamk.fi/julkaisut

Lapin korkeakoulukonserni

Lapin korkeakoulukonserni LUC on yliopiston ja ammattikorkeakoulun strateginen yhteisliittymä. Konserniin kuuluvat Lapin yliopisto ja Lapin ammattikorkeakoulu.

www.luc.fi

Sisällys

KIRJOITTAJAT	5
SAATTEEKSI SEITSEMÄLLE RETKELLE, <i>Voitto Kuosmanen & Leena Viinamäki</i>	6
Lähteet.....	8
I HAVAINTOJA SOSIAALIALAN KÄYTÄNTÖTUTKIMUKSESTA, <i>Leena Viinamäki</i>	9
Johdanto	9
Sosiaalialan käytäntötutkimuksen tarve	9
Sosiokulttuurinen innostaminen	11
Sosiaalialan käytäntötutkimus	11
Pohdinta	13
Lähteet.....	14
II PÄIVÄHOIDON JA IKÄIHMISTEN PALVELUTALON YHTEISTYÖN RAKENTAMINEN KOHTI TIIVIIMPÄÄ JA SÄÄNNÖLLISEMPÄÄ YHTEISTYÖTÄ, <i>Kati Hakala</i>	16
Johdanto	16
Sukupolvien välinen kohtaaminen	17
Nähdään muulloinkin, kuin jouluna.....	18
Yhteisesti järjestetty iltapäivätapahtuma lapsille ja ikäihmisille Sirkan päiväkodilla.....	19
Loppuyhteenvetoa yhteisestä tapahtumasta	21
Pohdinta	22
Lähteet.....	22
III HYVÄN MIELEN TALON TOIMINNAN ARVIOINTI, <i>Mervi Kauppinen</i>	24
Johdanto	24
Osallistamalla osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia	24
Hyvän mielen talo ry.....	27
Learning cafe – kokemukseen perustuva tavoitteiden ja toiminnan arviointi.....	28
Aineisto ja sen analysointi.....	29
Pohdinta	31
Lähteet.....	32
IV KLUBITALO TOIMINTA JA YHTEISÖLLISYYS KUNTOUTUMISEN TUKENA, <i>Mari Sinisalo</i>	34
Johdanto	34
Terveys?.....	34
Klubitalo Roihula	38
Klubitalon jäsenten ääni.....	40
Yhteisöllinen palvelujärjestelmä.....	42
Lähteet.....	43
V MISTÄ SAAN PÄÄTTÄÄ ITSE?, <i>Johanna Pikkuaho</i>	45
Johdanto	45
Kehitysvammaisia koskevia lainsäädännön ydinkohtia	45
Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen.....	46
Kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän kanssa toimivien mielipiteet	46
Oma kämpä – oma lupa.....	47
Opiskelijan pohdinta	48
Lähteet.....	50
VI KOKEMUSASIAANTUNTIJA-VALMENNUS TORNIOSSA, <i>Petra Talvensaari</i>	51
Johdanto	51
Artikkelin näkökulmat	51
Kokemusasiantuntijavalmennus Torniossa syksyllä 2018.....	52
Kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksestä	53
Kokemusasiantuntijavalmennetuilta saatua palautetta ja niiden merkityksen pohdintaa	54
Pohdinta	55
Lähteet.....	55
VII SOSIAALIPEDAGOGINEN KÄYTÄNTÖTUTKIMUS, <i>Voitto Kuosmanen</i>	57
Johdanto	57
Sosiaalipedagogisen käytäntötutkimuksen tarve 21. vuosisadalla	57
Käytäntötutkimuksen strategian valinnat	58
Sosiaalipedagoginen käytäntötutkimus.....	60
Lähteet.....	62

Kirjoittajat

Kati Hakala

Sosionomi (ylempi AMK) -opiskelija, Sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen -koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Mervi Kauppinen

Sosionomi (ylempi AMK) -opiskelija, Sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen -koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Voitto Kuosmanen

YTM, lehtori, sosiaalialan koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Johanna Pikkuaho

Sosionomi (ylempi AMK) -opiskelija, Sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen -koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Mari Sinisalo

Sosionomi (ylempi AMK) -opiskelija, Sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen -koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Petra Talvensaari

Sosionomi (ylempi AMK) -opiskelija, Sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen -koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Leena Viinamäki

YTT, yliopettaja, sosiaalialan koulutus, Lapin ammattikorkeakoulu, Kemin kampus

Saatteeksi seitsemälle retkelle

21. vuosisadan maailmassa yhteiskuntaa ei voi johtaa enää ylhäältä alaspäin. Ihmisen ääntä on kuunneltava ja sen on annettava kuulua järjestelmän kaikilla tasoilla. Hyvinvointipalveluja käytävillä kansalaisilla on kokemustietoa, jota on välttämätöntä kuulla uudistusten valmistelussa, poliittisessa päätöksenteossa, palvelujen organisoinnissa sekä käytännön toteuttamisessa. Itse asiassa palvelujen käyttäjät ovat jo nyt myös palvelujen suunnittelijoita ja muotoilijoita. (Esim. Kuosmanen 2010; 2012, 133–140; 2017a, 123–125). Hyvinvointipalvelujärjestelmän (ml. sosiaali- ja terveystalvet) tiedolla johtaminen ei ole enää mahdollista ilman palveluja käyttävien osallisuuden ja kokemusäänän huomioimista. Enää ei riitä hyvinvointipalveluja tuottavien tahojen näkemystieto, vaan tarvitaan myös hyvinvointipalveluja käyttävien kansalaisten kokemustietoa palveluiden kysynnän ja tarjonnan kohtaantolanteesta sekä palveluiden laadusta riippumatta palvelun tuottajatahosta (julkinen, yksityinen vs. järjestösektori) suomalaisessa welfare mix -hyvinvointipalveluiden tuottamismallissa.

2010-luvulla hyvinvointipalveluiden kehittäminen edellyttää monipuolista ja monitasoista tutkimustiedon hankintaa hyvinvointipoliittiseen päätöksentekoprosessiin. Tarvitaan ammattitutkijoiden tuottaman tiedon lisäksi käyttäjä- ja tuottajalähtöistä tietoa paikallisten ja alueellisten hyvinvointipalveluiden toimivuudesta ja kehittämistarpeista kansalliseen ja jopa kansainvälisiin kehitystrendeihin suhteutettuna (Saari ym. 2014; Viinamäki & Saari 2018).

Yhteiskunta ja kulttuuri ovat viime vuosikymmeninä kehittyneet dialogiseen ja osallistavaan suuntaan (esim. Arnkil & Seikkula 2014; Kuosmanen 2017a, 123–125; Seppälä & Kuosmanen 2015). Yhteiskunnallisia käytäntöjä on totuttu myös tutkimaan ja muuttamaan niitä tutkimustiedon perustalta (Saari, Viinamäki & Antikainen 2014; Viinamäki (toim.) 2014). Näyttää siltä, että nyt on erityisen suuri tarve tutkia käytäntöjä kriittisesti ja olla valmis muuttamaan rakenteita ja käytäntöjä. Paljon on kirjoitettu siitä, että ns. suuri kertomus on vaihtumassa. Suuren kertomuksen vaihtumisella tarkoitetaan milloin modernin vaihtumista postmoderniksi (Bauman 2000), teolliskapitalismin jälkikapitalismiksi tai kapitalismin jälkeiseksi aikakaudeksi (Gibson-Graham 1996; 2006; Gibson-Graham, Cameron & Healy 2013; Korten 2006). Puhutaan myös maailmanhistorian suuresta käänteestä, suuren kertomuksen muuttumisesta, jolla tarkoitetaan radikaalia muutosta tavassamme ajatella ja toimia, tuottaa tavaroita ja palveluksia sekä tehdä työtä (Alenius 2014; Kuosmanen 2008; 2017a). Tähän viittaavat myös tutkimukset, joissa talouden ja kulttuurin muutoksessa on havaittu syklinen kehitys (Wilenius 2014).

Venäläinen taloustieteilijä Nikolai Kondratjev (1892–1938) havaitsi tutkiessaan teollisen ajan historiaa, että 1700-luvulta alkaen suuren kertomuksen sisällä on tapahtunut 40–60 vuoden sykleissä kehitysaaltoja, joita ovat käynnistäneet tieteellistekniset innovaatiot kuten höyry- ja sähköenergia, teräs- ja petrokemian tuotteet. Syklin vaihtumisessa on kysymys pienistä vallankumouksista, jotka muuttavat niin tapaamme ajatella ja toimia, tuottaa tavaroita ja palveluja kuin organisoida yhteiskuntaa. Parhailaan olemme siirtymässä muutoksen 5. aallosta (1970–2010) muutoksen 6. aaltoon (2010–2060). Väistyvän syklin liikevoimana oli ICT-teknologia, joka mullisti informaation tuotannon ja viestinnän. Uuden syklin liikevoimana ovat älykkäät ja resurssitehokkaat teknologiat, jotka mullistavat työhön, palveluihin ja energiaan liittyvän ajattelun. (Kuosmanen 2017b; Wilenius 2015.) Kuudes sykli kääntää vanhan maailman ympäri. Nyt ja tulevaisuudessa kysyntää on toimijoille, joilla on hyvät taidot reflektoida, harjoittaa kritiikkiä, innovoida, toimia käytännössä, tehdä yhteistyötä ja muuttaa maailmaa.

Millaiseen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin käytäntötutkimus asemoituu pian 2020-luvulle avautuvassa todellisuudessa? Muutoksessa kohdistuu jännitteisiä ja ristiriitaisia intohimoja ja intressejä myös käytäntötutkimukseen. Voitto Kuosmanen kirjoittaa niistä tässä julkaisussa sivuilla 56–59. 2000-luvun alussa konservatiivinen ajattelu on vahvistunut yhteiskun-

nassa. Tästä suunnasta käytäntötutkimukseen tulee virityksiä, jossa muutos ei ole intohimon kohteena, vaan houkutus voi äärimmillään olla fundamentalistista takertumista vallitsevaan järjestykseen ja sen jatkuvuuden puolustamista. Käytäntöjä ja niiden kehittämisen haasteita voidaan katella myös reformistisesta strategiasta käsin. Vanhaa järjestystä ei haluta kääntää kerralla ympäri, sitä halutaan korjailla, jotta käytännöt voisivat toimia funktionaalisesti muuttuneissa tilanteissa.

Käytäntöjen suuntaan on viime vuosikymmeninä katseltu myös uusliberaalisen ideologian suunnasta. Siitä näkökulmasta käytäntöjä halutaan markkinahenkistää, valloittaa tilaa markkinoiden toiminnalle erityisesti hyvinvointipalvelujen tuotannossa, jossa tuotto sijoitetulle pääomalle on ollut hyvä ja vailla riskejä.

Käytäntöjen muuttamiseen katsellaan myös radikaalin ajattelun suunnasta. Tässä suuntauksessa pyrkimys ei ole pyhittää vallitsevia käytäntöjä, vaan muuttaa niitä. Vallitsevia käytäntöjä tarkastellaan kriittisesti, tutkitaan, mikä niissä estää, tukahduttaa tai sortaa inhimillistä toimintaa.

Vallitseva järjestys ei osoita tietä tulevaisuuteen, vaan menneisyyteen. Siksi on tärkeää sekä käytännöissä toimijoiden että käytäntöjä tutkivien pohtia ajattelu- ja toimintatapojaan. Tässä julkaisussa haastetaan käytännön toimijat ja tutkijat pohtimaan, olisiko käytäntöjen tutkimisessa, ja missä tahansa tulevaisuuteen suuntaavassa toiminnassa, sosiaalipedagoginen tapa ajatella ja toimia käypä tapa? Julkaisussa väitetään, että talouden, sosiaalisen ja kulttuurisen evoluution 6. aalto kutsuu käytäntöjen tutkimiseen sosiaalipedagogista ajattelu- ja toimintatapaa esiin.

Sosiaalialan käytäntötutkimus – Seitsemän retkeä sosiaalialan käytäntötutkimukseen -artikkelijulkaisu perustuu sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoa suorittavien opiskelijoiden Sosiaalialan käytäntötutkimus -opintokokonaisuuden (5 op) opintosuorituksiin Sosiaalialan kansalais- ja aluelähtöinen kehittäminen -koulutuksessa (2017–2018). Opintokokonaisuus on toteutunut 1.3.2018 alkaen verkkototeutuksena, mikä on mahdollistanut sen suorittamisen ajasta ja paikasta riippumatta opiskelijoiden yksilöllisten opiskelu-, työelämä- ja yksityiselämän aikataulujen mukaan. Viimeisimmät opintokokonaisuuden artikkelit valmistuivat syyslukukaudella 2019.

Sosiaalialan käytäntötutkimus -opintokokonaisuuden opintosuorituksen tehtäväksi antona oli: ”*Kirjoita artikkeli (10-15 tekstisivua pl. lähteet) ihmisten osallisuudesta työelämäkäytäntöjen kehittämässä. Artikkeleista kootaan julkaisu, johon opettajat kirjoittavat alkusanat ja päätössanat.*” Ohje artikkelin kirjoittamiseen:

- kuvaa jokin ”tapaus” (starttipaja, klubitalot, työpajat jne.), jossa tavoitteena on kansalaisten syrjäytymisen ehkäisy ja toimijuuden vahvistaminen
- kuvaa valitsemasi toimiteen organisaatorakenne, joka muodostaa kontekstin kansalaisia osallistavalle toiminnalle
- kohderyhmänä ovat toimintaan osallistuvat kansalaiset
- ota lähtökohdaksi yhteistutkijuus ja kansalaisten kokemusasiantuntijuus
- valitse menetelmä, joilla selvität, mikä on heidän kokemuksensa toiminnasta suhteessa toiminnalle asetettuun tavoitteeseen ja oman toimijuuden vahvistamiseen
- mitä tuloksia menetelmä tuottaa valitsemassasi kontekstissa”

Kahdeksan opiskelijaa kirjoitti artikkelin. Heistä viisi antoi luvan julkaista artikkelinsa tässä kokoelmassa. Julkaistavissa käytäntöjen kehittämisen pureutuvissa artikkeleissa *Kati Hakala* tarkastelee päivähoiton ja ikäihmisten palvelutalon yhteistyön rakentamista, *Mervi Kauppinen* Hyvän mielen talon toiminnan arviointia, *Mari Sinisalo* Klubitalon toimintaa ja yhteisöllisyyttä kuntoutumisen tukena, *Johanna Pikkuaho* itsemääräämisoikeuden vahvistamista kehitysvammaisten kanssa tehtävässä työssä sekä *Petra Talvensaari* kokemusasiantuntijavalmennusta Torniossa. Kokoelman avaustekstissä, Havaintoja käytäntötutkimuksesta, *Leena Viinamäki* avaa ikkunoita käytäntötutkimuksen maisemiin pian 2020-luvulle avautuvassa Suomessa. Kokoelman päättävässä tekstissä, Sosiaalipedagoginen käytäntötutkimus, *Voitto Kuosmanen* tutkiskelee sosiaalipedagogisen ajattelu- ja toimintatavan, missä vallitsevia käytäntöjä tutkitaan yhteistoiminnallisesti ja kriittisesti, soveltumista muutoksen 6. aallon (2010–2060) avaamia mahdollisuuksia vasten.

Meille opettajina tämän artikkelijulkaisun työstäminen on ollut sekä mielenkiintoinen että erilainen opintokokonaisuuden suunnittelu- ja toteutusprosessi, joka huipentuu niin opiskelijoiden kuin meidänkin osalta tähän julkaisuun.

Kemissä Lapsen oikeuksien päivänä 2019

Voitto Kuosmanen & Leena Viinamäki

Lähteet

- Alenius, E. 2015. Maailmanhistorian suuri käänne. Helsinki: Into.
- Arnkil, T-E. & Seikkula J. 2014. "Nehän kuunteli meitä!" – dialogeja monissa suhteissa. Helsinki: THL. Viitattu 16.11.2019 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-402-1>.
- Bauman, Z. 2000. Liquid Modernity. Cambridge: Polity Press.
- Gibson, J.K. – Graham 1996. The End of Capitalism – As We Knew It. Oxford: Blackwell.
- Gibson, J.K. – Graham 2006. A Post capitalist Politics. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gibson, J.K. – Graham, Cameron, J. & Healy, S. 2013. Take Back the Economy: An Ethical Guide for Transforming Our Communities. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Korten, D. C. 2006. The great turning. From Empire to Earth Community. San Francisco: Kumarian Press.
- Kuosmanen, V. 2008. Mitä tapahtuu, kun eetos vaihtuu – Hyvinvointieetoksesta kohti teknoliberaaliin eetoksen jälkeistä ajan henkeä. AGON No: 18 (1/2008), 7. VSK. 10.3.2008. Pohjoinen filosofiyhdistys AGON ry. Viitattu 16.11.2019 <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=93e36fa6-94e0-444d-961d-4544791fbb17>, 6–10.
- Kuosmanen, V. 2010. Sosiaalinen, sosiaalipalvelut ja sosiaalialan koulutus hyvinvointiyhteiskunta-projektin jälkeen – Katse kohti vuotta 20251. Julkaisussa Viinamäki L. (toim.) Sosionomin ammatti ja työ 2010–2025. Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja A: Raportteja ja tutkimuksia 3/2010. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.11.2019 http://www3.tokem.fi/kirjasto/tiedostot/Viinamaki_A_2_2008.pdf, 103–121.
- Kuosmanen V. 2012. Yhteiskunnan muutos haastaa palvelut, asiantuntijuuden ja asiakkuuden rakentamaan sosiaalipedagogiselle perustalle. Julkaisussa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2012. 13. vuosikerta. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. 133–144.
- Kuosmanen, V. 2017a. Kaamoksen jälkeen kevät – Katseita muutoksen maisemiin. Kemi: Nord-books.
- Kuosmanen, V. 2017b. SoTe väistyvän ajan vankina – katseita uuden aikakauden suuntaan. Julkaisussa L. Viinamäki & E. Jumisko (toim.) Hyvinvointipalvelut SOTEmylllyssä – 14 puheenvuoroa lappilais-sotesta. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 25/2017. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.11.2019 <http://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=9486c401-58f4-4919-af73-21af0084b41f>, 81–92.
- Saari, E., Viinamäki, L. & Antikainen, J. 2014. Miten tuotamme luotettavaa kokemustietoa? Teoksessa Nieminen, Ari & Vuorio, Elina (toim.) Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Turun ammattikorkeakoulun Raportteja 177. Viitattu 20.12.2019 <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522164353.pdf>, 54–71.
- Seppälä, L. & Kuosmanen, V. 2015. Ilkeitä ongelmia ja orastavia ratkaisuja. Julkaisussa Heidi Pyyny (toim.) Kosmosblues – Tuplana tai triplana opetuksessa. Lapin ammattikorkeakoulun julkaisuja. Sarja B. raportit ja selvitykset 23/2015. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.11.2019 https://issuu.com/lapinamk/docs/b_23_2015_kosmosblues_valmis/8, 61–75.
- Viinamäki, L. & Saari, E. 2018. Sosiaalialan korkeakoulutus ja yhteiskunnalliset haasteet. Teoksessa Viinamäki, L. & Saarnio, R. & Seppänen, R. (toim.) 2018. Soten haasteet hyvinvointialan korkeakoulutukselle – 22 artikkelia teemasta. Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 19/2018. Viitattu 20.12.2019 <https://www.theseus.fi/handle/10024/159708>, 89–104.
- Wilenius, M. 2015. Tulevaisuuskirja. Metodi seuraavan aikakauden ymmärtämiseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

I Havainnot sosiaalialan käytäntötutkimuksesta

Asiasanat: Sosiaalialan käytäntötutkimus, kokemustieto, näkemystieto, toimintatutkimus

Johdanto

Sosiaalialan käytäntötutkimusdiskurssi on 2010-luvun jälkipuoliskolla ajankohtaisempi kuin koskaan aikaisemmin. Sillä on samanaikaisesti sekä sote-lainsäädännöllinen tilaus että welfare mix -hyvinvointipalveluiden tuottamismallin yleistyessä palvelutarve- ja palvelutytyväisyystarvekar-toitustilauksella. Sosionomit (AMK & ylempi AMK) tarvitsevat enenevässä määrin sosiaalialan käytäntötutkimuskvalifikaatioita riippumatta siitä, millä welfare mix -hyvinvointipalveluiden tuottamis- sektorilla he työskentelevät.

Sosiaalialan käytäntötutkimuksen tarve

Sosiaalihuoltolaissa (1301/2014) on kaikkiin toimijatahoihin (ml. sosiaalipalveluiden tuottajat ja käyttäjät) ulottuva aktivoiva ja osallistava kehittämisvetoisuus rakenteellisen sosiaalityön korostumisen myötä (Satka ym. 2016; Kotiranta & Mäntysaari 2017). Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuoltolait (Terveydenhuoltolaki 1326/2010; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014) velvoittavat kuntia laatimaan kunnallinen, laaja hyvinvointikertomus kerran valtuustokaudessa (Taulukko 1.). Hyvinvointikertomus on osa kunnan vuotuista strategia- sekä talousarvio- ja toimintasuunnitelmatyötä (Toteutus 2019). Hyvinvointikertomus on tiivis kuvaus johtopäätöksineen

- kunnan toteuttamasta hyvinvointipolitiikasta
- väestön terveydestä ja hyvinvoinnista
- väestöryhmien välisistä hyvinvointi- ja terveyseroista
- terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavien tekijöiden muutoksista
- palvelujärjestelmän toimivuudesta ja kyvystä vastata hyvinvointitarpeisiin
- ehkäisevän työn kustannuksista ja mahdollisista vaikutuksista sekä
- tavoitteista ja toimenpiteistä. (Kunnan hyvinvointikertomus 2019.)

Kunnallisten hyvinvointikertomusten lisäksi mm. maakuntien liitot ja sairaanhoitopiirit laativat yhteistyössä alueen kuntien kanssa alueellisia hyvinvointikertomuksia. Alueellinen hyvinvointikertomus määrittelee, mitä alueellinen toimija (esim. maakuntaliitto tai sairaanhoitopiiri), tekee yhdessä muiden toimijoiden kanssa alueen asukkaiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä eriarvoisuuden vähentämiseksi. (Alueellinen hyvinvointijohtaminen 2019.)

Hyvinvointikertomuksen laadinnassa tarvitaan kunnan hyvinvointiryhmän johdolla kerättävän *näkemystiedon* lisäksi kuntalaisilta kerättävää *kokemustietoa* sekä tilastotietoa. Kuntalaisten palvelutarpeista on tärkeää hankkia tietoa erilaisin kohderyhmäspesifein menetelmin, jotta saadaan mahdollisimman kattava kokonaiskuva kuntalaisten hyvinvoinnista ja hyvinvointipalvelutarpeista. Perinteisten kyselyiden ja haastatteluiden lisäksi kuntalaisilta voidaan kerätä tietoa erilaisin osallistavin kansalaisryhmäkohdespesifein menetelmin, kuten kuntalaisista koostuvien valtuustojen, neuvostojen sekä kansalaisraatien kautta. (Tietolähteet 2019.) Hyvinvointikertomuksen laadintaprosessiin mahdollisesti osallistuvat kehittäjäasiakkaat ja kokemusasiiantuntijat saavat erikseen organisoitua perehdytystä toimintarooliinsa ja -vastuuseensa. *Kehittäjäasiakkaat* osallistuvat joko yksilöinä tai ryhmissä tuomalla omat palvelukokemuksensa ja kehittämisohjeituksensa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluprosessien kehittämisen tueksi. *Kokemusasiiantuntijalla* puolestaan on oman tai läheisen sairauden tai ongelmallisen elämäntilanteen vuoksi kokemusta kuntoutumisesta sekä palvelujärjestelmän toimivuudesta ja halua hyödyntää kokemuksiaan toisten tukemisessa sekä tiedotus-, vaikuttamis- ja kehittämistyössä. (Niskala & Savilahti s.a., 8–11.)

Taulukko 1. Sosiaali- ja terveydenhuoltolait suhteessa hyvinvointikertomuksen laatimiseen.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301
7 § Rakenteellinen sosiaalityö
<p>Rakenteellisella sosiaalityöllä on huolehdittava sosiaalista hyvinvointia ja sosiaalisia ongelmia koskevan tiedon välittämisestä ja sosiaalihuollon asiantuntemuksen hyödyntämisestä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi.</p> <p>Rakenteelliseen sosiaalityöhön kuuluu:</p> <ol style="list-style-type: none">
1) sosiaalihuollon asiakastyöhön perustuvan tiedon tuottaminen asiakkaiden tarpeista ja niiden yhteiskunnallisista yhteyksistä sekä tarpeisiin vastaavien sosiaalipalvelujen ja muun sosiaalihuollon vaikutuksista;
2) tavoitteelliset toimet ja toimenpide-ehdotukset sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi ja korjaamiseksi sekä kunnan asukkaiden asuin- ja toimintaympäristöjen kehittämiseksi;
3) sosiaalihuollon asiantuntemuksen tuominen osaksi kunnan muiden toimialojen suunnittelua sekä yhteistyö yksityisten palveluntuottajien ja järjestöjen kanssa paikallista sosiaalityötä sekä muuta palvelu- ja tukivalikoimaa kehittäen.
8 § Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen
<p>Kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.</p> <p>Erityisestä tuesta vastaavien viranomaisten on välitettävä tietoa asiakkaiden kohtaamista sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille. Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tarpeisiin ja toivomuksiin.</p>
9 § Lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen
<p>Kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.</p> <p>Sosiaalihuollosta vastaavan viranomaisen on välitettävä tietoa lasten ja nuorten kasvuoloista ja sosiaalisista ongelmista sekä annettava asiantuntija-apua muille viranomaisille samoin kuin kunnan asukkaille ja kunnassa toimiville yhteisöille.</p>
10 § Palvelujen kehittäminen kasvatuksen tukemiseksi
<p>Lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa ja saadaan selville lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. Tarvittaessa on järjestettävä erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia ja nuoria tukevaa toimintaa.</p> <p>Palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on kiinnitettävä erityistä huomiota lasten ja nuorten tarpeisiin ja toivomuksiin.</p>
Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326
12 § Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen kunnassa
<p>Kunnan on seurattava asukkaittensa terveyttä ja hyvinvointia sekä niihin vaikuttavia tekijöitä väestöryhmittäin sekä kunnan palveluissa toteutettuja toimenpiteitä, joilla vastataan kuntalaisten hyvinvointitarpeisiin. Kuntalaisten terveydestä ja hyvinvoinnista sekä toteutetuista toimenpiteistä on raportoitava valtuustolle vuosittain, minkä lisäksi valtuustolle on kerran valtuustokaudessa valmisteltava laajempi hyvinvointikertomus.</p> <p>Kunnan on strategisessa suunnittelussaan asetettava paikallisiin olosuhteisiin ja tarpeisiin perustuvat terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tavoitteet, määriteltävä niitä tukevat toimenpiteet ja käytettävä näiden perustana kuntakohtaisia hyvinvointi- ja terveysosoittimia.</p>

Welfare mix -hyvinvointipalveluiden tuottamismallin, jossa hyvinvointipalveluja tuottavat julkinen, yksityinen ja järjestösektori, yleistyessä palvelujen tuottajatahot hankkivat palvelutarve- ja palvelutytyväisyyssiä palveluja käyttäviltä kansalaisilta erilaisin, kohderyhmäspesifein aineiston keruumenetelmin. Sosionomien (AMK & ylempi AMK) ilmiöperustainen, työmenetelmä-, tutkimusmenetelmä- ja verkostokvalifikaatio-osaaminen onkin keskeisessä

roolissa kansalaisia osallistavaa sosiaalialan käytäntötutkimusta tehtäessä (Viinamäki & Saari 2018). Jotta hyvinvointipalveluja tuottavat welfare mix -hyvinvointipalveluiden tuottamismallin toimijatahot saavat tarvitsemaansa tietoa palveluidensa kehittämiseksi, heidän täytyy osata innostaa kansalaiset vastaamaan myönteisesti heidän aineistokeruupyyntöihinsä.

Sosiokulttuurinen innostaminen

Jotta kansalaiset vastaavat sosiaalialan käytäntötutkimusta tekevien aineistonkeruupyyntöihin myönteisesti, täytyy kansalaiset saada vakuuttumaan käytäntötutkimukseen osallistumisen välittömistä ja välillisistä hyödyistä. Vakuuttamisen yksi mahdollisuus on hyödyntää sosiokulttuurisen innostamisen toimintaperiaatteita.

Suomessa sosiokulttuuriseen innostamiseen perehtyneen Leena Kurjen (2000, 19–34) mukaan sosiokulttuurinen innostaminen suuntautuu sosiaalisen kommunikaation edistämiseen, ihmisten välisen vuorovaikutuksen lisäämiseen ja subjekti-subjekti -suhteiden kehittämiseen. Se on yhdistelmä toimenpiteitä, jotka luovat sellaisia osallistumisen tapoja ja prosesseja, joissa ihmiset kasvavat aktiivisiksi toimijoiksi yhteisöissään. Sosiokulttuurinen innostaminen voi olla kulttuurista tai yhteisöllistä innostamista kohderyhmän elämän laadun parantamiseksi. Useissa maissa sosiokulttuurinen innostaminen on tärkeä osa sosiaalipedagogiikkaa. Esimerkiksi saksankielisillä alueilla sosiaalipedagogisella orientaatiolla on varsin keskeinen rooli sosiaalialan korkeakoulutuksessa ja hyvinvointipalvelujärjestelmässä. (Opiełka 2007; Sagebiel & Nguyen-Meyer 2012; Rada ym. 2017.)

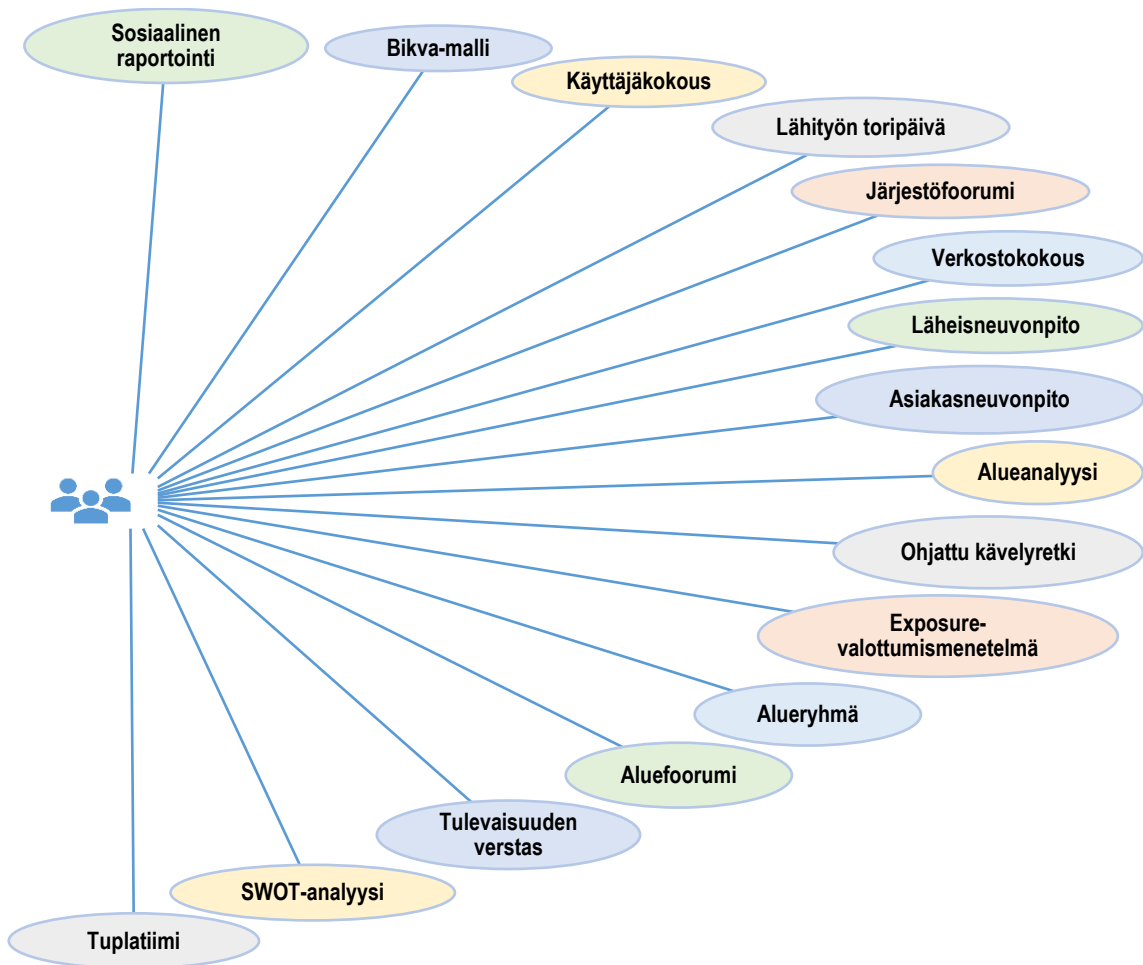
Sekä sosiokulttuurisessa innostamisessa että toimintatutkimuksessa tutkijat, kehittämiseen osallistuvat tahot ja kansalaiset tavoittelevat yhdessä samanvertaisina toimijoina tavoitetilan saavuttamista. Sosiokulttuurisen innostamisen peruskysymyksiä ovat: ketkä ovat osallisia toiminnassa?; mitä toiminta koskee?; miksi innostamista tehdään?; miten innostamisen prosessia rakennetaan? sekä minkä avulla innostamisen teemaa kehitellään? Sosiokulttuurisen innostamisen metodologiset askeleet puolestaan muodostuvat viidestä eri askeleesta, joista *1. askel* on osallistavan tutkimuksen tekeminen; *2. askel* on tutkimuskokonaisuutta koskevan vision hahmottaminen; *3. askel* on tulevaisuuden kriittinen tulkitseminen; *4. askel* on ihmisten tietoisuuden tason kohottaminen ja vahvistaminen sekä *5. askel* on yhteisön (ryhmän) uuden ja paremman tarinan, vaihtoehtoisen historian syntyminen tähtääminen. Sosiokulttuurisessa innostamisessa keskeisiä vastattavia kysymyksiä ovat: keitä sosiokulttuurinen innostaminen koskee eli kuka organisoii ja toteuttaa sen/siihen liittyvät aktiviteetit?; missä sosiokulttuurinen innostaminen toteutetaan?; milloin sosiokulttuurista innostamista toteutetaan?; mitkä ovat ne erityistoiminnot, jotka palvelevat sosiokulttuuriselle innostamiselle asetettujen tavoitteiden saavuttamista?; millä tavoin sosiokulttuurinen innostaminen ja siihen liittyviä aktiviteetteja toteutetaan eli mitkä ovat ne menetelmät, joita käytetään aktiviteettien organisoimiseksi ja toteuttamiseksi? sekä millaisia teknisiä välineitä sosiokulttuurisessa innostamisessa käytetään? (Kurki 2000, 88–128.) Sosiokulttuurisen innostamisen käytännön organisointi edellyttää aikataulutusta, toimijoiden roolitusta ja potentiaalisten työvälineiden tuntemusta.

Sosiaalialan käytäntötutkimus

Suomalainen käytäntötutkimus kohdentuu sosiaalialan palvelujen ja asiakastyön käytäntöjen kehittämiseen ja erilaisten palvelukäytäntöjen tutkimukseen sosiaalityön opiskelijoiden käytännön opetuksen lisäksi, jolloin keskeisiä avaintoimijoita ovat eri alojen ammattilaiset työyhteisöineen, palvelujen käyttäjät eli kokemusasiiantuntijat ja tutkimuksen asiantuntijat sekä sosiaalialan opiskelijat. Käytäntötutkimuksella on yhtymäkohtia toiminnan teoriaan pohjautuvaan sosiokulttuuriseen tutkimusotteeseen sekä erityisesti tutkimusta ja kehittämistä yhdistävään kehittävään työntutkimukseen, jolloin kehittämistä tarkastellaan osallistujien yhteisöllisenä, ekspansiivisena oppimisena. (Satka ym. 2016, 9–15.; ks. myös Engeström 2004) Kuten käytäntötutkimuksessa, myös

toimintatutkimuksessa sekä tutkitaan että yritetään muuttaa vallitsevia käytäntöjä, jolloin käytännöissä toimivat ihmiset otetaan aktiivisiksi ja tasavertaisiksi osallisiksi tutkimukseen mukaan. Toimintatutkimusta luonnehtii spiraalimaisesti etenevä kehittäminen, jossa edellisen spiraalin analyysi johtaa seuraavaan kehittämisspiraaliin kohti kehittämiselle asetettua tavoitetilaa. (Kuula 2006; Saari 2007; ks. myös Riel 2010-2019.) Kehittämistavoite ja luonne määrittävät kehittämisorientaation eli kannattaako kehittämisen lähtökohdaksi valita käytäntötutkimuksellinen vai toimintatutkimuksellinen orientaatio.

Tutkimusavusteisessa kehittämisessä, kuten käytäntö- ja toimintatutkimuksessa, on olennaista kehittämiskohteeseen ja -tavoitteisiin sopivien relevanttien aineistonkeruumenetelmien valinta huomioiden kehittämistyöhön osallisten kehittämiskvalifikaatiot suhteessa käytettävissä oleviin toteutusajallisiin ja taloudellisiin resursseihin (ks. esim. Ramstad & Alasoini 2007; Toikko & Rantanen 2009; Kuvio 1.).

Kuvio 1. Esimerkinomaisesti osallistavia menetelmiä ja rakenteita. (Lähde: Halttunen-Sommardahl s.a.)

Erilaisia osallistavia menetelmiä on laaja valikoima, josta löytyy kehittämistavoite- ja kohderyhmäspesifejä aineistonkeruumenetelmiä sekä toiminnan arviointimenetelmiä tutkimusavusteiseen kehittämiseen riippumatta kehittämiseen osallistuvien tutkintoalasta ja -tasosta tai työhistoriasta (ks. esim. Yhteiskehittäminen ja osallistaminen s.a.; Osallistavat menetelmät. Tuki- ja virikeaineisto s.a.; Osallistavat arviointimenetelmät 2019).

Tutkimusavusteisessa kehittämisessä (ml. käytäntö- ja toimintatutkimus) on olennaista kehittämiskohteeseen ja -tavoitteisiin sopivien relevanttien aineistonkeruumenetelmien valinnan lisäksi relevanttien, osallistavien arviointimenetelmien valinta, joilla voidaan arvioida kehittä-

mistoiminnan onnistuneisuutta hyvinvointi-interventionistiseen kehittämishankkeeseen osallistuneiden toimijoiden kanssa. Osallistavassa arvioinnissa tiedonkeruu- ja analysointimenetelmät edistävät eri toimijoiden demokraattisen osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksia sosiaalialan käytäntötutkimuksen tavoitteen mukaisesti. Sosiaalialan käytäntötutkimukselle relevantteja osallistavia arviointimenetelmiä ovat esimerkiksi *arviointiakvaario*, joka soveltuu isompien ryhmien tai työyhteisöjen tietyn toiminnan arviointi- ja palautekeskustelun toteuttamiseen; *kollektiivisella muistelu ja tarinaviiva -arviointimenetelmällä* kartoitetaan ja tarkastellaan esimerkiksi hyvinvointi-interventionistisen kehittämishankkeen tilannetta jälkeensä tietyltä ajanjaksolta; *missä mennään?* -arviointimenetelmä soveltuu hyvinvointi-interventionistisen projektin ohjausryhmän tai johtoryhmän itsearviointiin ja *jana-arviointimenetelmässä* puolestaan arvioidaan toiminnan onnistuneisuutta suhteessa tavoitteisiin asteikolla erittäin hyvä–erittäin huono. (Osallistavat arviointimenetelmät 2019.)

Osallisuus ja osallistuminen ovat yhä keskeisemmässä roolissa lainsäädännön lisäksi myös sosiaalipoliittisesti kestävää hyvinvointia korostavissa yksilö- kuin yhteiskuntatason diskursseissa niin Suomessa kuin muuallakin (esim. Syrjäytyminen ja yhteiskunnallinen osallisuus ...s.a.; Transforming our world ... s.a.). Tuula Helne, Tuuli Hirvilampi ja Markku Laatu ovat reaaliaikaistaneet *Sosiaalipoliittikka rajallisella maapallolla* -teoksessaan Erik Allardtin luomaa *Having* (mitä ihmisellä voi kohtuudella olla), *Loving* (kuuluminen ja rakastaminen) ja *Being* (eheä kokemus maailmassa olemisesta) hyvinvoinnin ulottuvuuserittelyä *Doing*-hyvinvoinnin ulottuvuudella, joka tarkoittaa vastuullista ja mielekästä tekemistä (Helne ym. 2012, 87). Sosiaalipoliittisesti kestävää hyvinvointia korostavissa diskursseissa korostuu ekologisuus sekä asioiden ja tekemisen kohtuullistaminen osallistumismahdollisuuksien luomisen lisäksi.

Pohdinta

Sosiaalialan tutkimusavusteisessa kehittämisessä kuten käytäntö- ja toimintatutkimuksessa on tärkeää paikantaa näkökulma eli kenen intressitahon näkökulmasta tuotetaan tietoa. Hyvinvointipalveluja tuottavien *näkemystiетoon* sekä hyvinvointipalveluja käyttävien *kokemustiетoon* perustuvat kehittämistarve-esitykset ja arviot toiminnan onnistuneisuudesta saattavat poiketa toisistaan. Hyvinvointipalveluja käyttäville kansalaisille esimerkiksi hyvinvointipalveluiden tuottamiskustannusten nousu voi tarkoittaa optimaalisimmillaan sitä, että he saavat tarvitsemiaan palveluja riittävästi, mutta hyvinvointipalveluja tuottaville tahoille hyvinvointipalveluiden tuottamiskustannusten nousu puolestaan saattaa aiheuttaa painetta toimintamenojen kustannussäästöihin ja palveluiden kohdentamisen priorisointeihin (esim. Suikkanen ym. 2014; Selkälä & Viinamäki 2015, 255–266).

Kansalaisten osallisuus ja osallistuminen paikalliseen ja alueelliseen hyvinvointipoliittiseen päätöksentekoon edistää heidän hyvinvointiaan paikallisen elinvoimaisuuden lisääntymisen lisäksi (Asukas- ja asiakasosallisuus 2019). Kansalaisten osallisuudesta ja oikeudesta osallistua säädetään eri laeissa, joista tärkeimmät sosiaalialan käytäntötutkimuksen kannalta ovat Suomen perustuslaki (731/1999), kuntalaki (410/2015), sosiaalihuoltolaki (1301/2014) sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000). Lainsäädäntöön perustuva kansalaisten osallisuus ja osallistaminen ovat kuitenkin jääneet varsin vähäiselle huomiolle julkisessa keskustelussa.

Sosiaalialan AMK-tutkintoa (AMK & ylempi AMK) suorittavat opiskelijat voivat osallistaa erilaisia kansalaisryhmiä kehittämään omaa ja alueensa hyvinvointia kansalaislähtöisen tiedontuotannon avulla opinnäytetyön tekemisen lisäksi muissakin opintokokonaisuuksissa, mistä tämä julkaisu on oivallinen esimerkki (ks. myös Ovaska ym. 2005; Opiskelijoiden käytäntötutkimuksia s.a.; Saari ym. 2014; Kehittäjäasiakastoiminta – mitä se on? 2019). Tällaisen artikkelijulkaisun työstäminen ja julkaiseminen edellyttää innostuneisuutta ja tarkasteluteemaan sitoutumista sekä opiskelijoilta että opettajilta.

Tutkimusavusteisessa kehittämisessä on tärkeää uskaltava uteliaisuus kokeilla erilaisten väestöryhmien kanssa uudentyyppisiä työ- ja tutkimusmenetelmiä sosiokulttuurisen innostamisen hengessä ammatti- ja tutkimuseettisiä toimintaperiaatteita unohtamatta.

Lähteet

- Alueellinen hyvinvointijohtaminen 2019. THL. Viitattu 25.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/alueellinen-hyvinvointijohtaminen>.
- Asukas- ja asiakasosallisuus 2019. THL. Viitattu 26.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/asukas-ja-asiakasosallisuus>.
- Engeström, Y. 2004. Ekspanstiivinen oppiminen ja yhteiskehittäminen työssä. Tampere: Vastapaino.
- Halttunen-Sommardahl, R. s.a. Osallistavia menetelmiä ja rakenteita sosiaaliviraston työssä. - Opas sosiaaliviraston työntekijöille. Viitattu 26.11.2019 <http://hyrrat.metropolia.fi/wp-content/uploads/2014/10/Halttunen-Sommerdahl-R.-2008-Osallistavia-menetelmi%C3%A4-ja-rakenteita.pdf>.
- Helne, T. & Hirvilampi, T. & Laatu, M. 2012. Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. Viitattu 4.9.2019 https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/34643/Sosiaalipolitiikka_rajallisella_maapallolla.pdf?sequence=4.
- Kehittäjäasiakastoiminta – mitä se on? 2019. Poske, Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 26.11.2019 http://www.sosiaalikallega.fi/kehittajaasiakastoiminta/mita_kehittajaasiakastoiminta_on.
- Kotiranta, T. & Mäntysaari, M. 2017. Vaikuttavuus tulee ja menee – ja palaa taas takaisin. Teoksessa Tuulio-Henriksson, A-M., Kalliomaa-Puha, L. & Rauhala, P.-L. (toim.) Harkittu, tutkittu, avoin. Marketta Rajavaaran juhla-kirja. Kelan tutkimus. Viitattu 25.10.2019 <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/178926/Harkittu%20tutkittu%20avoin.pdf?sequence=2>, 35–50.
- Kunnan hyvinvointikertomus 2019. THL. Viitattu 25.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus>.
- Kuntalaki 410/2015. Finlex. Viitattu 26.11.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>.
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. Finlex. Viitattu 26.11.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.
- Niskala, A. & Savilahti, T. s.a. Kokemusasiantuntijuus kehittäjäasiakas-, kokemuskouluttaja- ja vertaistukitoiminnassa. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 25.11.2019 http://www.sosiaalikallega.fi/kehittajaasiakastoiminta/mita_kehittajaasiakastoiminta_on/kansalais-toiminta/kehittajaasiakastoiminnan-materiaalit/opas_kehittajaasiakastoiminta.
- Opielka, M. 2007. Soziale Arbeit und Sozialpolitik. Neue Anforderungen an Professionalität in einer Bürgergesellschaft. Teoksessa Lallinger, M. & Rieger, G. (Hrsg.) Repolitisierung Sozialer Arbeit. Engagiert und professionell. Hohenheimer Protokolle, Band 64. Akademie der Diözese Rottenburg-Stuttgart. Viitattu 26.11.2019 https://www.sw.eah-jena.de/fbsw/profs/michael.opielka/downloads/doc/2007/Opielka_Soziale_Arbeit_und_Sozialpolitik_in_Lallinger_Rieger_Repolitisierung_der_Sozialen_Arbeit_2007_fuer_Download.pdf, 31–52.
- Opiskelijoiden käytätötutkimuksia s.a. Socca - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 26.11.2019 http://www.socca.fi/praxis/opiskelijoiden_kaytantotutkimuksia.
- Osallistavat arviointimenetelmät 2019. Pohjois-Karjala Jelli.fi. Viitattu 26.11.2019 <https://www.jelli.fi/jarjestotoiminta/arvioinnin-tyokaluja-ja-menetelmia/osallistavat-arviointimenetelmät/>.
- Osallistavat menetelmät. Tuki- ja virikeaineisto s.a. Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry (KSL). Viitattu 26.11.2019 <http://www.ksl.fi/images/osallistavatmenetelmät.pdf>.
- Ovaska, S., Aula, A. & Majaranta, P. (toim.) 2005. Käytettävyydetutkimuksen menetelmät. Tampereen yliopisto, Tietojenkäsittelytieteen laitos. Raportti B 2005-1. Viitattu 26.11.2019 https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96627/kaytettavyystutkimuksen_menetelmät_2005.pdf?sequence=1.
- Rada, A., Stahlmann, A. & Kleemann, W. 2017. Freie Wohlfahrtspflege und Sozialstaat. Profil und zivilgesellschaftlicher Mehrwert am Beispiel der Flüchtlingshilfe in Hessen. Sozialwirtschaftsstudie Hessen (Teil I). Das Institut für Sozialarbeit und Sozialpädagogik e. V. (ISS-Frankfurt a. M.) Viitattu 26.11.2019 https://www.iss-ffm.de/fileadmin/assets/veroeffentlichungen/downloads/Sozialwirtschaftsstudie_Hessen_Teil_1.pdf.

- Ramstad, E. & Alasoini, T. (toim.) 2007. Työelämän tutkimusavusteinen kehittäminen Suomessa. Lähestymistapoja, menetelmiä, kokemuksia, tulevaisuuden haasteita. Raportteja/Tykes, 53. Helsinki: Työministeriö.
- Riel, M. (2010-2019). Understanding Collaborative Action Research. Center For Collaborative Action Research, Pepperdine University CA, USA (Last revision Mar 2019). Accessed Online on (date) from Viitattu 26.11.2019 <http://cadres.pepperdine.edu/ccar/define.html>.
- Saari, E. 2007. Mitä – pitääkö tutkijan olla myös käytännön toimija? Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Tammi, 121–151.
- Saari, E., Viinamäki, L. & Antikainen, J. 2014. Miten tuotamme luotettavaa kokemustietoa? Teoksessa Nieminen, A. & Vuorio, E. (toim.) Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus. Turun ammattikorkeakoulun Raportteja 177, 54–71. Viitattu 25.11.2019 <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522164353.pdf>.
- Satka, M., Julkunen, J., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. 2016. Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa Satka, M., Julkunen, J., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. (toim.) KÄYTÄNTÖTUTKIMUKSEN TAITO. Heikki Waris -instituutti ja Mathilda Wrede -institutet 2016. Viitattu 25.11.2019 http://www.socca.fi/files/5598/Kaytantotutkimuksen_taito_julkaisu.pdf, 8–30.
- Selkälä, A. & Viinamäki, L. 2015. Toimijoiden kokemukset näyttötutkintojen vaikuttavuudesta. Teoksessa Viinamäki, L. & Selkälä, A. (toim.). 20 vuotta suomalaista näyttötutkintojärjestelmää – ”Näyttötutkinto on ollut silloin onnistunut valinta, jos työtön tai työttömyysuhan alainen henkilö saa tutkinnon läpi ja työllistyy haluamaansa työhön” Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2015:2. Viitattu 25.11.2019 http://www.oph.fi/julkaisut/2015/nayttotutkintojarjestelma_20_vuotta, 187–285.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Finlex. Viitattu 25.11.2019 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>.
- Suikkanen, A., Viinamäki, I. & Selkälä, A. 2014. Tutkijoiden tilannearvio Itä-Lapin seutukuntalaisten hyvinvoinnista. Teoksessa Viinamäki, L. (toim.) 2014. Itä-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri 2013. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja A. Tutkimukset 1/2014. Viitattu 26.11.2019 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-009-5>, 273–294.
- Suomen perustuslaki 731/1999. Finlex. Viitattu 26.11.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- Syrjäytyminen ja yhteiskunnallinen osallisuus s.a. Viitattu 18.12.2019 <https://kestavakehitys.fi/seuranta/syrjaytyminen-ja-yhteiskunnallinen-osallisuus>.
- Terveystieteiden tutkimuskeskus 1326/2010. Finlex. Viitattu 25.11.2019 <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>.
- Tietolahteet 2019. THL. Viitattu 25.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus/tietolahteet>.
- Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampere university press.
- Toteutus 2019. THL. Viitattu 25.11.2019 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/hyvinvointijohtaminen/hyvinvointijohtaminen-kunnassa/kunnan-hyvinvointikertomus/toteutus>.
- Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development s.a. Viitattu 18.12.2019 <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>.
- Viinamäki, L. (toim.) 2014. Itä-Lapin seutukunnan hyvinvointibarometri 2013. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja A. Tutkimukset 1/2014. Viitattu 25.11.2019 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-316-009-5>.
- Viinamäki, L., Kivivirta, V., Selkälä, A., Voutilainen, O., Syväjärvi, A. & Suikkanen, A. 2017. ... ajasta ja paikasta riippumatta ... Digikansalaisuus ja palveluiden saavutettavuus maaseudulla – hankkeen loppuraportti. LAPIN AMKIN JULKAISUJA. Sarja A. Referee-tutkimukset 1/2017. Viitattu 25.11.2019 <http://www.theseus.fi/handle/10024/137218>.
- Viinamäki, L. & Saari, E. 2018. Sosiaalialan TKI-toimijoiden kvarttikvalifikaatiot. Lapin ammattikorkeakoulun verkkolehti 2/2018. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Viitattu 25.11.2019 <https://blogi.eoppimispalvelut.fi/lumenlehti/2018/09/26/sosiaalialan-tki-toimijoiden-kvarttikvalifikaatiot/>.
- Yhteiskehittäminen ja osallistaminen s.a. Innokylä. Viitattu 26.11.2019 <https://www.innokyla.fi/kehittaminen/etsi-ja-loyda/menetelma/yhteiskehittaminen-ja-osallistaminen>.

II Päivähoidon ja ikäihmisten palvelutalon yhteistyön rakentaminen kohti tiiviimpää ja säännöllisempää yhteistyötä

Asiasanat: Lapset, osallistuminen, sukupolvet, tapaamiset, vanhukset, yhteislaulu, yhteistyö

Johdanto

Vanhustyö on ollut aina lähellä sydäntäni siitä huolimatta, että työskentelen tällä hetkellä lasten parissa. Tämä artikkeli kertoo pienestä sysäyksestä, joka pyrki kohti tiiviimpää yhteistyötä vanhustyön ja päivähoidon välillä. Innostus ja idea tähän lähtivät käytännön työstä, kun vierailimme lasten kanssa ikäihmisten asumispalveluyksikössä. Toki olemme tehneet vierailuja aikaisempina-kin vuosina, mutta tällä kertaa ajatus tiiviimmästä yhteistyöstä nousi lapsilta ja ikäihmisiltä itseltään. Toteutimme lasten ja ikäihmisten kanssa yhdessä ideoiden yhteisesti vietettävän iltapäivän Sirkan päiväkodin pihalla.

Toteutus tapahtui sosiaalialan käytäntötutkimuksen menetelmin. Käytäntötutkimuksen prosessin tavoitteena on yhteisen tai yhteisöllisen tiedonmuodostuksen ja metodologian kehittäminen, yhteinen oppimisen prosessi, joka tuottaa uutta tietoa ja osaamista ihmisiä voimaannuttavilla työtavoilla. Avaintoimijoina ovat palvelukäyttäjät eli kokemusasiantuntijat, tutkimuksen asiantuntijat sekä eri alojen ammattilaiset, jotka tutkimusprosessin aikana toimivat yhteistyössä siten, että jokaisella on tietäjäsubjektin asema. Tavallisesti tutkimuskohde liittyy palvelukäytäntöihin, joissa ammattilaiset, asiakkaat, ja tutkijat toimivat yhteistyössä tiedon tuottamisessa, ja kaikilla on osallistumisen mahdollisuus tutkimusongelman muodostamiseen. Yhteistyöllä mahdollistetaan vaikuttavat, hyvinkin nopeasti tietoon perustuvat muutokset. (Satka ym. 2016, 10–11.) Menetelminä käytän havainnointia ja dokumentointia. Havainnointi on yksi tiedonkeruumenetelmä, joka mahdollistaa pääsyn tapahtumien luonnollisiin ympäristöihin. Havainnoimalla tietoa saadaan yksilön, organisaatioiden, tai ryhmien käyttäytymisestä. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Dokumentoinnilla on tärkeä tiedonmuodostuksellinen tehtävä asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä työskentelyssä. Dokumentointiin liittyy aina tavalla tai toisella tiedon prosessointiin, säilyttämiseen ja käyttämiseen. Hyvin dokumentoitua työprosessia voidaan arvioida ja siihen voidaan palata. (Kääriäinen 2005, 159–171.)

Tämän artikkelin tavoitteena on avata sukupolvien - joka tässä yhteydessä tarkoittaa lasten ja ikäihmisten - välistä kohtaamista sekä siihen liittyviä seikkoja. Kuvaan millaiseksi yhteistyö Kittilän päivähoidon ja vanhustyön välillä on vuosien varrella rakentunut, kuinka ideoimme ja järjestimme yhteisen tapahtuman, ja millaiset kokemukset ja ajatukset lapsilla ja vanhuksilla yhteisesti vietetystä iltapäivästä jäivät.

Sukupolvien välinen kohtaaminen

Kuva 1. Sukupolvien välinen kohtaaminen. Kuva: Kati Hakala.

Kohtaamisia lasten ja ikäihmisten välillä on esiintynyt jo kautta aikojen, esimerkiksi lasten vierailuina läheisissä palvelutaloissa, tai ikäihmisten vierailuina päiväkodeissa. Suomessa on olemassa muutamia vanhusten palvelutaloja, joihin on yhdistetty lasten päivähoito, joissa jokapäiväinen spontaani tai järjestetty kohtaaminen lasten ja vanhusten välillä on mahdollista. (Ukkonen-Mikkola 2011, 37.) Chamberlainin, Fettermanin ja Maherin (1994) mukaan sukupolvien välistä vuorovaikutusta voidaan mahdollistaa kolmella eri tavalla. Ensimmäiseksi lasten päivähoitoa voidaan tarjota samassa yhteydessä olevan ikäihmisten palvelutalon kanssa. Toiseksi yhteistyötä voidaan tarjota kunnallisesti, kuten kouluissa, tai yksityisen yhteisön puitteissa. Kolmanneksi lasten päivähoito ja ikäihmisten päivätoiminta voidaan tarjota saman palvelun piirissä. (Chamberlain, Fetterman & Maher 1994, 198.) Esitän seuraavaksi muutamia lasten ja ikäihmisten yhteistyönä toteutettuja projekteja ja niiden tuloksia, sekä hyötyjä sukupolvien välisistä kohtaamisista.

Japanissa on toteutettu projekti, jossa ikäihmisiä kutsuttiin kouluihin ja päiväkoteihin kertomaan kansansatuja, opettamaan perinteisiä leikkejä ja pelejä, sekä opettamaan paikallisia tapoja ja perinteitä, ja jakamaan tietoa, jota heille elämänsä aikana on kertynyt. Tuloksena näistä projekteista, jakamalla omia elämäkokemuksiaan ja kertynyttä tietoa, ikäihmiset kokivat roolinsa tärkeäksi, sekä sukupolvien välinen kohtaaminen ja ymmärrys kehittyivät myönteisesti. Lasten kohtaaminen nähdään tuovan ikäihmisten elämään emotionaalista sisältöä, ja vaihtelua arkeen. Lapset voivat herättää ikäihmisissä niin ilon kuin surun tunteita, mutta kohtaamisten nähdään olevan vanhusten kannalta myönteisesti merkittäviä elämänlaadun, hyvinvoinnin ja mielialan kannalta. (Yakamazi 1994, 456–457; Ukkonen-Mikkola 2011, 157.)

Dahlblomin (2000) mukaan vuorovaikutuksessa oleminen vanhemman sukupolven kanssa antaa lapselle tunteen hänen omasta merkityksellisyydestään, omasta roolistaan ja identiteetistään suhteessa ympäristöönsä, auttaa hyväksymään erilaisuutta, sekä antaa käsityksen ihmisen elämäkaaresta, kulttuurista ja historiasta. Sukupolvien kohtaamisesta on hyötyä lapsille myös silloin, kun omat isovanhemmat asuvat muualla. Lapset voivat kohtaamisilla laajentaa sosiaalisten suhteiden piiriään, sekä kehittää sosiaalisia suhteitaan eri ikäisten ihmisten kanssa. Nykypäivän lapset eivät myöskään välttämättä kohtaa lainkaan vanhoja ihmisiä, sillä omat isovanhemmat voivat olla vielä nuoria ja työelämässä. Kun lapsilla on mahdollisuus kohdata ja olla vuorovaikutuksessa

erilaisten ihmisten kanssa, se edistää heidän kasvuaan suvaitsevaisuuteen. (Dahlblom 2000, 98–102; Ukkonen-Mikkola 2011, 157.)

Saarenheimon, Pietilän, Tiihosen, Pohjalaisen, Maununahon, Raitakarin ja Aarninsalon (2013) mukaan sukupolvien kohtaamisessa osallisuus ja yhteisöllisyys luovat pohjaa tunteelle, että voi itse vaikuttaa ja olla aktiivisena toimijana omassa elämässään. Sukupolvien kohtaamisen mahdollistavan tilaisuuden järjestäminen ei välttämättä riitä lisäämään osallisuuden tunnetta, vaan on konkreettisesti tehtävä jotain yhdessä (Saarenheimo ym. 2013, 27–28). Yhteinen toiminta lasten ja ikäihmisten välillä on hyvä olla sellaista, että kummallakin osapuolella on mahdollista toteuttaa sitä (Pillemer 2002, 33). Ulkoapäin ei voida määrittää osallisuuden kokemuksellista tunnetta, mutta sitä on mahdollista edistää (Leemann & Kuusio & Hämäläinen 2015, 5). Osallisuus ja osallistuminen voivat vaatia useamman tapaamisen ja yhteisen toiminnan, sillä ensimmäiset kerrat voivat kulua tutustuessa ja ihmetellessä, osallistuen toimintaan vähitellen. Ikäpolvien välinen yhteisymmärrys, toimijuus ja yhdessä tekeminen lisääntyvät kokemuksen myötä, mikä edellyttää jatkuvuutta toiminnassa. (Saarenheimo ym. 2013, 28, 44.)

Pillemer (2002) kommentoi artikkelissaan ikäihmisten ja lasten kohtaamista kerran vuodessa, kuten esimerkiksi vierailuja vain juhlapyhien aikaan. Pillemerin mukaan kohtaamiset lasten ja vanhusten kesken ovat ideana hyvä, mutta tapaaminen vain kerran vuodessa voi olla ahdistava kokemus, jättäen lapsille negatiivisen kuvan vierailuista. Lapset eivät välttämättä ole tottuneet esimerkiksi muistisairaiden käyttäytymiseen, ja vierailu vain kerran vuodessa vaatisi sitä, että lapset valmisteltaisiin hyvin kohtaamiseen. (Pillemer 2002, 32.) Myös ikäihmisten toiveita tapaamisesta tulee kunnioittaa, esimerkiksi vanhusten kunto tulee ottaa huomioon, jos kyseessä on yhteisesti järjestettyä toimintaa. Lasten kovaäänisyys voi myös olla joidenkin mielestä häiritsevää, tai osa haluaa omasta tahdostaan vain seurata, heitä ei tule patistaa osallistumaan. (Dahlblom 2000, 96–97.) Lasten ja ikäihmisten yhteisessä toiminnassa tärkeää on muistaa kunnioittava ja tasavertainen kohtaaminen, ja unohdettava ajattelutapa ”terveistä iloisista lapsista ilostuttamassa vanhoja reppanoita” (Pillemer 2002, 33). Hyvää vuorovaikutusta lasten ja vanhuksien välillä voidaan edistää toiminnalla, joka on kummallekin ikäryhmälle sopivaa (Ukkonen-Mikkola 2011, 154).

Nähdään muulloinkin, kuin jouluna

Muutamia vuosia sitten työskentelin sekä vanhustyössä, että päivähoidossa. Yksi Kittilän päivähoidosta, Pikkumuksula nimeltään, toimi tuolloin vanhainkodin naapurissa. Ne onnelliset kasvot, molemminpuoliset iloiset ja lämpimät hymyt, kohtaamiset vanhusten ja lasten välillä ulkoillessa, ”minullapa olikin teille jemmassa karamelli”- sanoo pyörätuolissa oleva muori, kaksi nauravaa lasta sylissä. Nämä onnelliset kohtaamiset piirtyivät vahvasti mieleeni. Sitten valmistui uusi päiväkotikoti, ja lapset muuttivat naapuritalosta pois. Elämä jatkui, mutta onnellisia hymyjä näkyi vähemmän, enää ei katsottu lasten puuhia heidän ulkoillessaan, eikä lintulaudallakaan näkynyt vierailijoita.

Työni siirtyi kokonaan lasten pariin, mutta ne vaarit ja muorit eivät koskaan poistuneet mielestäni. Aloin pohtimaan, miksi me emme tee enemmän yhteistyötä? Kyselin eri yksiköiltä, kuinka paljon, ja milloin te vieraillette vanhusten luona? Jouluna ainakin, oli vastaus. Niinpä minä aloin puhumaan, kuinka tärkeää kohtaamiset lasten ja vanhusten kesken ovat. Lasten omat isovanhemmat voivat asua kaukana muualla, ja vanhuksat iloitsevat lasten läsnäolosta. Tehtiin päätös, että Kittilän useat vanhainkodit jaetaan eri päivähoitoyksiköiden kesken, ja niissä vierailtaisiin muulloinkin kuin jouluna.

Kittilä on Pohjois-Suomessa sijaitseva laaja 8263,9 km² kunta, jossa päiväkoteja on yhteensä viisi, jotka sijaitsevat Kittilässä, Sirkassa, ja Raattamassa. Kittilässä on kaksi päiväkotia, Muksula ja Pikkumettä, ja Sirkassa Sirkan päiväkotikoti, joka on jaettu kahteen eri yksikköön, Oravanpesään ja Mäntymajaan. Perhe-päivähoitajia on tällä hetkellä kuusi Kittilän kirkonkylällä, ja ryhmäperhepäiväkoteja on kaksi, jotka sijaitsevat Kaukosessa ja Alakylässä. (Varhaiskasvatus Kittilä,

2017.) Syksyllä 2017 on myös avattu yksi päivähoiton ryhmä Kittilään, Tassulan ryhmä. Ryhmästä ei löydy erillistä mainintaa Kittilän kunnan sivuilta, mutta koululautakunnan pöytäkirjasta tulee ilmi sen olemassaolo. (Koululautakunta pöytäkirja, 2018/§111; §104.) Vanhainkoteja ja palvelutaloja Kittilässä on palvelutalo Metsola, asumispalveluyksikkö Havukka, yksityinen hoivakoti Hopeatupa, palvelutalo Pääskylä, päivätoiminta Pihlaja, ja palvelutalo Koivokoti. Kaikki sijaitsevat Kittilän kirkonkylässä. (Vanhuspalvelut Kittilä 2017.)

Vierailtavat vanhainkotipaikat jaettiin seuraavasti. Sirkasta vierailaan hoitokoti Hopeatuvalla ja Pääskylän vanhainkodilla. Perhepäivähoitajat vierailevat Pääskylässä. Kaukosen ryhmäperhepäivähoito on vieraillut Kittilän Koivukodilla, Alakylän ryhmäperhepäivähoito taas pitää Alakylässä omissa tiloissaan Terhokerhoa, jossa lapset ja vanhukset kokoontuvat. Muksulan päiväkodista on tehty vierailuja, mutta kukaan ei muistanut missä vanhainkodissa. Vanhainkodit olivat myös itse olleet välillä yhteydessä päiväkoteihin, ja pyytäneet vierailua. Pikkumettän vuorohoidosta en saanut vastausta heidän vierailuistaan.

Otin selvää, kuinka vierailut ovat päiväkotien puolesta toteutuneet, ja millaisia ne olivat olleet. Perhepäivähoitajat olivat kokeneet vierailukohteen sijainnin hankalaksi, sillä se sijaitsee toisessa päässä kylää, eikä heillä välttämättä ole autoa käytettävissään. Niinpä he olivat siirtäneet vierailunsa lähempänä sijaitsevalle Koivukodille, jossa he ovat vierailleet joka kuukausi, vierailuja on nimitetty Terhokerhoksi. Perhepäivähoitajat ovat suunnitelleet vierailuille monipuolisesti ohjattua toimintaa, kuten esimerkiksi leivontaa, bingoa, jumppaa, ilmapallotennistä, huomioiden asukkaiden kunnan sekä Koivukodin toiveet. Sirkkan päiväkotiryhmiä on yhteensä kuusi, ja he ovat sopineet keskenään vierailupäivistä, pyrkien siihen, että Hopeatuvalla ja Pääskylässä vierailtaisiin vuorotellen. Vierailut ovat toteutuneet pääosin kevään aikana, välillä myös syksyllä, ja ne ovat sisältäneet lasten lauluesityksiä. Alakylän ryhmäperhepäivähoiton terhokerhot ovat järjestetty yhteistyössä kyläyhdistyksen kanssa, ja he ovat kokoontuneet säännöllisesti kuukausittain. Vierailuissa on ollut aina jokin teema, kuten retki, askartelu, leivonta, ja ensiapu nallesairaalan puitteissa. Muksulan päiväkotiti ei ole vieraillut yhtä säännöllisesti vanhainkodeilla, mutta vieraillessaan he ovat käyneet pitämässä lauluesityksiä vanhuksille.

Yhteisesti järjestetty iltapäivätapahtuma lapsille ja ikäihmisille Sirkkan päiväkodilla

Hiljattain vierailimme päiväkotilasten kanssa vanhusten palvelutalossa Hopeatuvalla. Lapset olivat Sirkkan vuorohoidosta 2–3 vuotiaiden ryhmä, ja mukana olivat myös osa 0–2 vuotiaiden lasten ryhmästä. Ajankohta oli pääsiäisen tienoilla, joten olimme askarrelleet pääsiäisaiheisen taulun muistoksi käynnistämme, sekä harjoitelleet keväisiä lauluja, joita esittäisimme. Saapuessamme paikalle, vanhukset oli tuotu yhteistilaan, liitutaalulle oli kirjoitettu isoin kirjaimin, mikä päivä tänään oli, kenen nimipäivä, ja päivän tapahtumana luki ”*päiväkodin lapset*”, minkä perään oli piirretty sydän. Olimme erittäin tervetulleita. Lapset eivät vierastaneet vanhuksia, olimme jutelleet heidän kanssaan tulevasta kohtaamisesta ennen vierailua. Oli ilo katsoa noiden sukupolvien kohtaamista. Lapset lauloivat, olimme valinneet sellaiset laulut, jotka voisivat olla ikäihmisille tuttuja, ja osa heistä yhtyi lauluun muistaessaan tutun laulun sanat. Vierailun aikana useat silmät kostuivat, niin työntekijöiden, kuin ikäihmistenkkin. Vanhainkodilla oli vanha matkalaukku täynnä vanhoja esineitä, joita vanhukset esittelivät lapsille. Suut ihmetyksestä raollaan, silmät uteliaina ja kirkkaina, mitä nuo kummalliset esineet ovat. Lapset saivat jäätelöä, aikuiset joivat kahvia. Lapset jutustelivat vanhusten kanssa, osa uskaltautui jopa istumaan vanhusten sylissä, ja pitämään kädestä kiinni. Eräs ikäihmisistä sanoi: ”*Tämä on kyllä tämän vuoden paras päivä.*”. Kahvinjuonnin lomassa keskustelimme, milloin viimeksi jokin lapsiryhmä vieraili kyseisessä vanhainkodissa. Siitä oli aikaa vuosi. Joku vanhus sanoi, tulisitte taas huomenna käymään, tai jättäkää tänne meille näitä lapsia, kyllä me ne hoidamme. Niinpä eräs hoitaja kysyi ääneen, mitä jos he vuorostaan tekisivät vierailun päiväkodille? Myöntyviä ja innostuneita vastauksia kuului ikäihmisten

suusta, mennäänkö huomenna? Lapset sanoivat, joo tulkaa meille! Suunnittelimme yhdessä lasten, vanhusten, ja työntekijöiden kesken yhteistä iltapäivätapahtumaa, yhteinen välipala ulkona, pihalla touhuamista ilman kiirettä. Siitä se ajatus lähti, vietetään mukava iltapäivä yhdessä.

Vanhuksilla oli vain yksi toive; he halusivat tulla päiväkodille katsomaan lapsia. Sana vanhusvierailusta levisi työntekijöiden palaverissa, ja tapahtumasta tuli koko Sirkan päiväkodin yhteinen. Pyysin joka ryhmän lastentarhanopettajia kysymään oman ryhmänsä lapsilta, millaista puuhaa lapset itse suunnittelisivat iltapäivään, jotain sellaista, mihin ikäihmisilläkin olisi mahdollisuus osallistua. Meidän ryhmämme lapset suunnittelivat, että vanhuksille pitää tarjota ainakin kahvia, ja vohveleita, ja lapsille itselleen kaakaota. He halusivat myös piirtää vanhusten kanssa. Pohdimme kuinka pihalla piirtäminen onnistuisi, ja päädyimme ratkaisuun, että piirtäisimme katuliiduilla. Entä onnistuisiko vanhuksilta katuliiduilla piirtäminen? Lapset pohtivat asiaa ja arvelivat, että onnistuu, ainakin voisi kokeilla. Keskustelimme vielä edellisestä vierailustamme, oliko siitä jäänyt jotain mieleen. Lapset miettivät, miksi se yksi vanhus huusi. Totta, yksi vanhus oli tosiaan huutanut, ja se oli jäänyt askarruttamaan lasten mieltä. Dementoituneella vanhuksella voi esiintyä käytösoireita, joista yksi on huutelu (Sulkava, Viramo & Eloniemi-Sulkava 1999, 14–15). Keskustelimme asiasta lasten kanssa, jotta seuraavaan kohtaamiseen ei jäisi jännitteitä. Lasten silmissä näkyi ihmetystä, he kysyivät monta kertaa, miksi se huusi. Kasvatuksessa olemme opettaneet lapsille, että kaikki ihmiset ovat erilaisia, ja nyt he saivat yhden uuden kokemuksen erilaisuudesta. Lapset olivat tyytyväisiä keskusteluhetkeemme, heillä oli jäänyt vierailusta kuitenkin hyvä kokemus. Vielä kerran lapset muistuttivat; ”*Ja kaakaota lapsille, kun ne vanhukset tulee*”.

Viimein koitti päivä, jolloin saimme vanhainkoti Hopeatuvan vierailulle päiväkodille. Valmistelimme lasten kanssa vierailua koko aamupäivän kantaen pöytiä ja penkkejä sopiville paikoille piha-alueella. Lapset olivat innoissaan erilaisesta iltapäivästä, ja osallistuivat ahkerasti valmisteluihin. Hopeatuvan väki saapui paikalle välipala-aikaan, heitä oli kymmenkunta hoitajineen. Ikäihmisten ulkomuodosta huomasi, että he olivat valmistautuneet lähtemään reissuun, hiuksia oli kiharretty, meikkiä laitettu, ja puettu ylle hienompaa vaatetusta. Olimme aloittaneet makkaroiden ja vohveleiden paistamisen jo hyvissä ajoin, jotta kaikki saisivat alkaa heti syömään. Vanhukset saapuivat pihamaalle, ja vanhainkodin työntekijöiden opastuksella istuutuivat asetetuille penkeille. Havaitsin ilmassa pientä jännitystä ikäihmisten keskuudessa, sen huomasi siitä, että he seisoskelivat ja odottelivat, että heidän hoitajansa ohjasivat heidät istuutumaan. Lapset puolestaan eivät vierastaneet, mikä luultavasti johtui siitä, että he olivat omassa tutussa ympäristössään.

Kysyttäessä vanhuksilta, ottaisivatko he kahvia tai syötävää, he aluksi kieltäytyivät sanoen; ”*Me kyllä syötiin jo lihapullia ja juotiin kahvia ennenkö tulimme tänne*”. Kun saman kysymyksen kysyivät heidän omat hoitajansa, he vastasivat myöntävästi. Istuimme samoissa pöydissä, ikäihmiset, lapset ja hoitajat. Osa lapsista lähti heti syötyään puuhastelemaan omiaan, osa otti kontaktia vanhuksiin esitellen heille leluja tai jutustelemalla. Yksi Hopeatuvan työntekijöistä piti yhden vanhuksen kanssa puheenvuoro, jossa he kiittivät meitä, että olivat saaneet tulla vierailulle. Saimme Hopeatuvalta lahjaksi ovikranssin, jonka he olivat itse meille askarrelleet. Lapset esittivät vanhuksille ”*Jänis istui maassa*”- laululeikin, johon vanhukset yhtyivät kuullessaan tutun laulun. Tämän laulun jälkeen pyysimme heitä osallistumaan ”*Piiri pieni pyöri*”- leikkiin, johon kaksi vanhusta osallistui. Kukaan vanhuksista ei halunnut osallistua katuliiduilla piirtämiseen, mutta he mielellään katselivat lasten puuhia. Osa vanhuksista istui koko vierailun ajan sillä paikalla, mihin heidät oli ohjattu heidän tullessaan päiväkodille, osa taas lähti tutkimaan piha-alueitamme, kunhan heitä hieman kannusti ja kulki mukana.

Kuva 2. Piiri pieni pyörii. Kuva: Kati Hakala.

Suurin jännitys oli mennyt ohi ikäihmisten osata, lapsista taas huomasi, ettei heitä ollut jännittänyt ollenkaan. Huomasin kuitenkin, että meidän tuli kunnioittaa sitä, että osa ikäihmisistä halusi istua paikallaan ja katsella muiden puuhastelua, sillä heille päiväkodille lähteminen oli ollut suuri asia. He olivat omaksuneet paikkansa heidän henkilökohtaisena tilanaan, eikä meidän sopinut häiritä sitä, vaikka iloisesti he juttelivat kanssamme, kun heitä jututti. Yksi työntekijöistämme tarjosi istuvalle vanhukselle peitettä, mikäli hänellä olisi kylmä, mihin vanhus reagoi suuttumalla. Hänen henkilökohtaista tilaansa loukattiin, eikä jäänyt epäselväksi, ettei peittoa tarvittu. Juttelin näiden vanhusten kanssa, tulisivatko he meille toisenkin kerran. Olin jo saanut ymmärtää heidän työntekijältään, että lähteminen oli ollut vaikeaa. ”*Kattoppa ko molemma mettäläisiä, niin se on sitte että herraiesus, tänne met tulimma sivistykshen*”- sanoi yksi vanhus, ”*Kyllä se sieki sanoiti ensin että emmä met lähe minhen*” hän sanoi myös vieruskaverilleen. ”Mutta on se semmosta vaihtelua meillekki.” he lisäsivät, mistä ymmärsin, että vaikka lähteminen olikin tuntunut hankalalta, he olivat silti tyytyväisiä kun olivat tulleet. Vanhukset keskustelivat keskenään, kuinka oli mukava laulu, ja laulussa mukavat sanat, kommentoivat lasten leikkejä, ja kuinka nättejä lapsia täällä oli. Osa vanhuksista kuljeskeli pihassa ja katseli lasten puuhia, ja lapset esittelivät leikkejään ja lelujaan heille. Vierailusta jäi kaikille hyvä mieli, vaikka alkuun ilmassa olikin hieman jännittyneisyyttä. Työntekijät esittivät toiveen säännöllisemmästä yhteistyöstä, sillä kun vierailuista tulisi rutiinia, se vähentäisi jännittämistä.

Loppuyhteenvetoa yhteisestä tapahtumasta

Kuten Saarenheimo ym. (2013) totesivat, ensimmäiset lasten ja vanhusten väliset tapaamiset voivat kulua tutustellessa, ja tarvitaan useampi tapaamiskerta, jotta yhteinen tekeminen alkaa sujua. Omassa ympäristössä oleminen edesauttoi osallistumista ja se oli luontevampaa. En itse odottanut, että ikäihmisille päiväkodille tulo olisi ollut niin jännittävä asia. Palvelutaloon muuttaneet vanhukset joutuvat joiltain osin luopumaan omista rutiineista ja tavoistaan, ja siihen on sopeuduttava. Toiminnan ja tapahtumien ennakointi on tärkeää, se jäsentää ikäihmisten aikaa ja arjen tapahtumia. (Karhinen 2009, 27.) En ollut ajatellut tätä seikkaa aikaisemmin, sillä se tuli esille itse toiminnassa. Ikäihmisillä on omat totutut arjen rutiinit palvelutalossa, joihin he jo kerran ovat sopuneet, ja niiden muuttuminen voi joillakin hermostuttaa, kuten tässä toiminnallisessa ilta-päivässä tuli ilmi.

Osa ikäihmisistä selvästi hyväksyi, että heidän arjessaan oli nyt erilainen iltapäivä, mutta he halusivat olla silti omassa rauhassaan heille osoitetulla istumapaikalla. Osallisuuteen liitetään vapaaehtoisuuden käsite, sekä oman osallistumistason määrittäminen (Kataja 2018). Vanhusten ja lasten oma-aloitteinen yhteisen päivän suunnittelu oli mielestäni suuri osoitus halusta olla osallisena ja osallistua, jossa jokainen kuitenkin määritteli itse sen tason, kuinka paljon halusi osallistua. Ketään ei patistettu osallistumaan yhtään sen enempää, kuin mitä itse oli siihen valmis. Oli kuitenkin hyvä, että tapaamisiin oli suunniteltu jotain sellaista yhteistä tekemistä, johon kummallakin osapuolella oli mahdollisuus osallistua, koin sen lisäävän osallistumisen halua. Mieleeni palautui myös aika, jolloin työskentelin vanhusten päivätoiminnassa, jonka naapurina oli päiväkotia. Tuolloin sekä lapsilla, että ikäihmisillä oli oma toimintaympäristö samalla pihapiirillä jaetuna, ja kohtaamisia oli usein esimerkiksi ulkoillessa. Molemmat osapuolet olivat rauhassa ja ajan kanssa saaneet tutustua toisiinsa, ja luultavasti tuo seikka oli iso tekijä, minkä vuoksi en tuolloin havainnut jännitystä kohtaamisten välillä.

Seuratessani lasten reaktioita ikäihmisten vieraillessa yllätyin siitä, etteivät he ihmetelleet yhden ikäihmisen pyörätuolia, tai muutoinkaan vierastaneet vieraitamme. Suvaitsevaisuus ja kunnioitus katsomatta ihmisen ikää, ulkonäköä, sairautta tai kulttuuria on tärkeä taito, sillä toimintaympäristömme on siirtymässä entistä monikulttuurisemmaksi, jossa maailmankansalaisuus on arvostettava piirre (Dahlblom 2000, 101–102). Ainoa asia mitä lapset jälkikäteen pohtivat, oli yhden ikäihmisen huutelu, mutta tämänkin he ymmärsivät, kun asiasta juteltiin yhteisesti. Lapsille osallistuminen oli myös vapaaehtoista, he saivat yhteisen iltapäivän aikana puuhastella piha-alueella omia leikkejään, tai jutustella ikäihmisten kanssa, jos halusivat. Vielä loppuviikostakin lapset muistivat pitäessämme aamupiiriä vanhusten vierailun, heille oli jäänyt iltapäivästä positiivinen kuva.

Pohdinta

Kiteytin tähän artikkeliin kaiken kokemukseni, jota minulla on työurani aikana kertynyt ikäihmisten ja lasten välisen yhteistyön rakentamisesta. Toteuttaessani tätä tapahtumaa sosiaalialan käytäntötutkimuksen menetelmin koin, että tästä oli hyötyä jokaiselle osallistujalle, ja tämä oli yhteinen oppimisen prosessi. Toiminnassa meille kertyi lisää työkaluja yhteistyön jatkamiseen. Oivalsin myös itse monia uusia asioita tämän prosessin myötä. Yhteistyön rakentamisessa on otettava huomioon monenlaisia seikkoja, joista yhdeksi tärkeimmistä nousee minun silmissäni ennakointi.

Haasteena ikäihmisten ja lasten yhteistyön jatkamiselle näen henkilöstön vaihtuvuuden, jota päiväkodeissamme on. Uudet työntekijät eivät välttämättä saavuta tietoa yhteistyöstä, ellei sitä ole kirjattu esimerkiksi päiväkodin perehdytyskansioon. Juttelin tästä myös Hopeatuvan työntekijöiden kanssa, ja ohjeistin heitä olemaan itse yhteydessä päiväkodin johtajaan, jos seuraavaa vierailua ei kuulu. Tämä artikkeli jää sekä päiväkodin, että Hopeatuvan käyttöön, jotta kaikilla on mahdollisuus palata myöhemmin ikäihmisten ja lasten yhteistyön rakentamiseen, kun se on dokumentoitu. Yhteisestä toiminnasta jäi onnistuneen kokemuksen tunne, tästä on hyvä jatkaa yhteistyön rakentamista.

Lähteet

- Chamberlain, V., Fetterman, E. & Maher, M. 1994. Innovation in elder and child care: An integrational experience. *Educational Gerontology* 20 (2), 193–204.
- Karhinen, P. 2009. Matkalla palvelutaloon. Jyväskylän yliopisto. Toimintaterapian Pro gradu-tutkielma.
- Koululautakunta pöytäkirja §111, 2018. Varhaiskasvatuksen tilat/Tassula. Viitattu 17.2.2018 <http://dynasty.kittila.fi/cgi/DREQUEST.PHP?page=meetingitem&id=20181549-6>.
- Kittilän kunta 2017. Viitattu 14.4.2018 www.kittila.fi.

- Kääriäinen, A. 2005. Dokumentointi tiedonmuodostuksena. Teoksessa Satka, M., Karvinen-Niikokoski, S., Nylund, M. & Hoikkala, S. (toim.) 2005. Sosiaalityön käytäntötutkimus. Helsinki: Palmenia-kustannus, 159–171.
- Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveystieteiden tutkimuskeskus. Viitattu 23.2.2018 https://thl.fi/documents/966696/3775621/Tietopaketti_Sosiaalinen_Osallisuus.pdf/4bc56a65-8eb2-41c3-87b8-0cd963a2c600.
- Pillemer, K. 2002. Expert advice on intergenerational programming. *Nursing homes long term care management*. 51 (1), 32–33.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV-Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 22.10.17 <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus>.
- Saarenheimo, M., Pietilä, M., Tiihonen, A., Pohjolainen, P., Maununaho, S., Raitakari, S. & Aarninsalo, L. 2013. Neljän polven treffit – Ikäpolvitoiminnan opas. Vanhustyön keskusliitto. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. 2016. Käytäntötutkimuksen taito. Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-instituutti.
- Sulkava, R. & Viramo, P. & Eloniemi-Sulkava, U. 1999. Dementoiviin sairauksiin liittyvät käytösoireet. Suomen dementiayhdistys RY. Helsinki: Janssen-Cilag OY.
- Osallisuus käsitteenä ja kasvatustieteellisenä 2018. YouTube-videoluento. E. Kataja & Opetushallitus.
- Yakamazi, T. 1994. Intergenerational interaction outside the family. *Educational Gerontology*. 20 (5), 453–462.

III Hyvän mielen talon toiminnan arviointi

Asiasanat: Kansalaisuus, kokemusasiantuntijatoiminta, käytäntötutkimus, osallisuus, syrjäytyminen, vaikuttaminen, valtaistuminen

Johdanto

Asiakastyössä palveluiden ja toiminnan tulisi vastata asiakkaiden tarpeita. Sosiaalialan työ on perustunut ammattilaisten asiantuntijuuteen, jonka pohjalta työtä on suunniteltu ja toteutettu. Vasta viime aikoina on ymmärretty, että vaikuttavuudeltaan tehokkaampaa on yhteistyössä asiakkaiden kanssa lähteä tarkastelemaan, suunnittelemaan ja toteuttamaan työtä. Asiakkaat ovat oman elämänsä ja tilanteensa parhaimmat asiantuntijat, joten heidän kuulemisensa auttaa kehittämään sosiaalialan työtä entistä paremmaksi. Asiakkaan kokemus kuulluksi tulemisesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa auttaa osaltaan motivoitumaan oman prosessin eteenpäin viemisessä.

Tehtävänäni oli toteuttaa sosiaalialan käytäntötutkimus työelämäkontekstissa, jonka tavoitteena on ehkäistä syrjäytymistä ja vahvistaa toimijuutta. Lähtökohtana oli yhteistutkijuus, jossa toimijan toiminnalleen asettamia tavoitteita ja toimijuuden vahvistamista tarkasteltaisiin hyödyntäen kansalaisten omia kokemuksia. Aiemmin suorittujen opintojeni harjoittelujakso Hyvän mielen talossa antoi itselleni valtavasti uutta tietoa ja kokemusta yhdistystoiminnasta. Silloin ymmärsin, kuinka merkittävää työtä kolmannella sektorilla tehdään. Tehtävän toteutusta pohtiessani muistin aiemman kokemukseni, jonka pohjalta otin yhteyttä Hyvän mielen taloon. Yhteistyössä työntekijöiden ja talon toimintaan osallistuvien kanssa suunnittelimme ja toteutimme käytäntötutkimuksen lähtökohdista osallistavalla menetelmällä Hyvän mielen talon toiminnan arviointia.

Kokonaisuudessaan prosessi sisälsi useita vaiheita. Prosessissa mukana olleet toivat rohkeasti esiin kokemuksiaan ja kehittämis ehdotuksiaan, joiden pohjalta Hyvän mielen talon toiminnan arviointia pystyttiin toteuttamaan. Tulosten esittely ja mahdollinen hyödyntäminen myöhemmässä vaiheessa toivat jatkuvuuden tunnetta prosessiin. Prosessi antoi uudenlaisen vastavuoroisen oppimiskokemuksen ja toi esiin tietoa. Samalla se herätti pohtimaan kolmannen sektorin toimijoiden merkitystä yksittäisen kansalaisen kohdalla ja laajemmassa mittakaavassa.

Osallistumalla osallisuutta ja vaikuttamismahdollisuuksia

Syrjäytyminen on moniulotteinen ilmiö, joka vaikuttaa yksilön mahdollisuuteen nauttia yhteiskunnan oikeudenmukaisuudesta ja yhteenkuuluvuudesta. Sosiaaliseen syrjäytymiseen vaikuttavat resurssit, osallistuminen ja elämänlaatu. Sosiaalinen syrjäytyminen on luonteeltaan interaktiivista, jolloin edellä mainitut osa-alueet ovat sekä tuloksia, että myös riskitekijöitä erityisesti marginaaliryhmiin kuuluville. (Levitas ym. 2007, 9–10.) Palvelujärjestelmä voi synnyttää tai lisätä kansalaisten marginalisoitumista, mutta se voi myös edistää osallisuutta (Satka ym. 2016, 20).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastot vuosilta 2010–2017 osoittavat, että alle 25-vuotiaiden mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden vuoksi työkyvyttömyyseläkettä ja mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneiden määrä on koko ajan lisääntynyt. Työkyvyttömyyseläkettä saaneiden määrä 25–6 -vuotiaiden keskuudessa on puolestaan vähentynyt, kun taas sairauspäivärahan osalta suunta kyseisessä ikäryhmässä on ollut päinvastainen. Mielenterveysperusteisesti sairauspäivärahaa saaneiden kohdalla naisten määrä miehiin verrattuna on selkeästi suurempi kaikissa ikäryhmissä, mutta työkyvyttömyyseläkettä saaneiden osalta erot sukupuolten välillä eivät ole merkittäviä. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2018.)

Yksilön oikeuksista taloudelliset oikeudet liittyvät perustarpeisiin, kuten ruoka, asuminen, terveys, tulot ja työllisyys. Kulttuuriset oikeudet mahdollistavat hyvinvoinnin, koulutuksen, uskon-

nonvapauden ja oikeuden omaan kieleen. Poliittisiin oikeuksiin kuuluvat vapauten liittyvät elementit, kuten yksilön vapaus, äänioikeus ja poliittinen vaikuttaminen. Kansalaisuus mahdollistaa osallisuuden yhteiskunnan niukkoihin resursseihin. Kansalaisuuden edellytykset kertovat demokratian luonteesta yhteiskunnassa. (Turner 1999, 263–264.) Suomalaisissa toimintaympäristöissä ja rakenteissa tapahtuu jatkuvasti muutoksia, eikä yhteiskunnallinen toimijuus näytä pystyvän kannattelemaan kaikkien kansalaisten ihmisarvoa. Ne kansalaiset, jotka ovat pudonneet työelämän, riittävän toimeentulon ja sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle, eivät koe osallisuutta yhteiskunnan toimintaan. Toimintaympäristöjen murenemisen ja turvaverkon harvenemisen seurauksena ihmiset ja perheet ovat saaneet lisää vastuuta, joka voimavarojen ja palvelujärjestelmän puuttuessa voi johtaa nopeaan köyhyyteen. (Satka ym. 2016, 17.)

Suomalaisessa sosiaali- ja terveystaloudessa asiakkaiden tarpeet ja palveluiden vaikuttavuus ovat lisänneet tarvetta kehittää palveluita yli organisaatorajojen vahvistaen asiakkaiden roolia ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä (Pohjola & Korhonen 2014). Sosiaalisten ongelmien kanssa kamppailevien ihmisten auttamiseksi on kehitettävä tehokkaampia ja tietoon perustuvia menetelmiä. Sosiaalityön tiedontuotannossa yhdistyvät käytäntö ja tutkimus. Se kytkeytyy hyvin usein asiayhteyteen, jossa vaikuttavat sosiaaliset, kulttuuriset ja organisaatioympäristöt. Tiedontuotannon tulee lähteä käytännön tarpeista, ja tulosten tulee palata takaisin käytäntöön. (Kananoja 2009, 21–22.)

Yksilöllinen lähestymistapa osallistumiseen keskittyy palvelunkäyttäjän auttamiseen, mutta samalla se sisältää riskin siirtää vastuu syrjäytymisestä ja vaikuttamismahdollisuuksien puutteesta yksilölle. Hyvinvointipalvelut voivat joko ottaa palveluiden käyttäjät mukaan demokraattisiin prosesseihin, tai jättää heidät ulkopuolelle. Tämä ratkaisee sen, pääseekö yksilö osaksi yhteisöä ja yhteiskuntaa. Taustalla vaikuttavat poliittiset kysymykset ja kulttuuri sekä alueelliset ja paikalliset perinteet. Sosiaalityötä on mahdotonta kehittää ilman palvelunkäyttäjien asiantuntijuuden hyödyntämistä. Tällainen muutos palvelunkäyttäjän asemassa vahvistaa heidän itseluottamustaan. Demokraattisissa prosesseissa on tärkeää varmistaa, että kaikilla on mahdollisuus osallistua. Poliitikkojen ja hyvinvointipalveluiden vastuulla on luoda edellytykset asiakkaiden osallistumismahdollisuuksien edistämiseksi. Osallistuminen ja siihen liittyvät prosessit ovat keino ennaltaehkäistä ja vähentää syrjäytymistä. (Uggerhøj 2014, 277–291.)

Sosiaali- ja terveysalalla valtaistumista kuvaa hyvä itsetunto, minäidentiteetti, itsearvostus, itsevarmuus ja hallinnan tunne. Valtaistuminen koetaan positiivisena käsityksenä itsestä. Se pohjautuu yhdenvertaiseen osallistumiseen ja toimintaan toisten kanssa, jolloin ihminen tulee osalliseksi sosiaalisissa verkostoissa ja yhteisöissä. Valtaistumisen myötä ihminen tarkastelee kriittisesti sosiaalista ympäristöään eri tasoilla. Pyrkimyksenä on oikeudenmukaisempi ja tasa-arvoisempi yhteiskunta. Yksilötasolla valtaistuminen on tietoisuuden lisäämistä, kun taas yhteisötasolla asioita pyritään muuttamaan toiminnallisuuden kautta. Yhteiskunnallisella tasolla valtaistuminen näkyy päätöksenteossa. Marginaaliryhmien osalta on erityisen tärkeää huolehtia riittävästä tuesta, jonka avulla voidaan kehittää kyseisten ryhmien tietoja, taitoja, valmiuksia ja kollektiivisiä mahdollisuuksia. Kollektiivisen ja yksilöllisen toiminnan kautta on mahdollista poistaa olemassa olevia sortavia institutionaalisia, diskursiivisia, ideologisia ja mentaalisia rakenteita. Muutos auttaa myös ymmärtämään valtaa ja sen käyttöä. Henkilökohtainen, kollektiivinen ja poliittinen valta voidaan nähdä myös valtaistumista edistävänä tekijänä. (Kivipelto & Kotiranta 2011, 122–123, 126–128.)

Osallisuus pohjautuu yksilön omiin kokemuksiin kuulumisesta johonkin. Se on tunne omien ajatusten ja toiminnan merkityksellisyydestä ja vaikutuksesta, mutta myös mahdollisuudesta toteuttaa itseään kiinnostavia asioita. Osallisuus on tilannesidonnainen ja siihen vaikuttavat niin yksilön sisäiset tekijät, kuten mahdollisuudet, tahto ja kiinnostus, kuin myös ulkoisista tekijöistä työntekijöiden toiminta ja vallitsevat olosuhteet. Osallisuuden kokemus syntyy kuulluksi tulemisesta, kokemuksen arvostuksesta, yhteisöön tai ryhmään liittymisestä sekä mahdollisuudesta vaikuttaa ja osallistua päätöksentekoon. (Meriluoto & Marila-Penttinen 2015, 7–10.) Kansalaisläh-

töinen tarkastelutapa muuttaa mielikuvaa asiantuntijuudesta ja siihen kytkeytyvästä tiedontuotannosta. Kun sosiaalityössä ammatillisen asiantuntijuuden rinnalle otetaan osallistamisen asiantuntijuus, vahvistaa se täyden kansalaisuuden saavuttamista. (Rantanen & Toikko 2006, 406.)

Sosiaalityön tulee käytännössä olla kaksisuuntainen prosessi ammattilaisten ja palvelunkäyttäjien välillä, jolloin molemmat tahot oppivat toisiltaan kehittämisen käytäntöä koko ajan (Beresford & Croft 2001, 310). Prosessissa tutkitaan asioita, joihin osallistujilla on yhteinen intressi. Kehittämistyöhön ja vaikuttamiseen osallistuminen näyttäisi tutkimusten mukaan olevan myös voimauttavampaa asiakkaille kuin pelkkä kuulluksi tuleminen. (Palsanen 2013, 7–8.) On olemassa monia yhteiskehittämisen keinoja, esimerkiksi jaettu asiantuntijuus, hankekehittäjä, yhteistutkijuus, pop up-raadit, sosiaalinen media, vertaisryhmät, kehittäjäasiakkaat, fokusryhmä sekä asiakas- ja asukasraadit. Tehtävien on hyvä olla konkreettisia ja inspiroivia. On hyvä muistaa, että myös kyseenalaistajien kommentit ovat arvokasta ja hyödyllistä tietoa kehittämisen kannalta. On tärkeää viedä ideoita eteenpäin, vaikka ne eivät aina johdakaan haluttuun tulokseen. (Isola ym. 2017, 32–33.)

Käytäntötutkimuksen voidaan ajatella olevan käytäntöön suuntautunutta uteliaisuutta. Tavoitteena on tunnistaa ja kehittää kokemukseen perustuen ja kriittisesti tarkastellen vaikuttavuudeltaan hyviä ja lupaavia käytäntöjä, mutta myös havaita syitä toimimattomaan käytäntöön sekä poistaa niitä. Toimijoilta se vaatii kriittistä reflektointia ja ajattelua. Prosessi tapahtuu tietyssä kontekstissa, jossa tutkimus ja käytäntö kohtaavat. Tavoitteena on tuottaa tietoa, jonka on vastattava paikallisiin, kansallisiin, alueellisiin ja kansainvälisiin yhteyksiin. (Helsinki Statement on Social Work Practice Research 2013.)

Käytäntötutkimus on välttämätön sosiaalityön kehittämiseksi, ja se luo areenan erilaisten näkemysten, tarpeiden ja intressien käsittelylle (Uggerhøj 2011). Käytössä olevissa laatujärjestelmissä painottuvat asiakaspalautteet, joista ei välttämättä käy ilmi, kuinka palvelut ja tarpeet kohtaavat. Tästä syystä asiakastyytyväisyyteen ja muihin prosesseihin liittyvät mittarit eivät anna kattavaa tietoa hyvinvointipalveluiden laadun arviointiin. Asiakkuus on sosiaalityön keskiössä, joten asiakasnäkökulmaa on tarpeen laajentaa tavoitellen siirtymistä asiakkuudesta kansalaisuuden käsitteeseen. (Rantanen & Toikko 2006, 405.)

Kokemusasiantuntijatoiminta on saanut alkunsa kolmannen sektorin järjestöjen vertaistuesta, jossa vertaisohjaajuudella ja kokemustiedolla on ollut tärkeä paikka. Mielenterveyspalveluissa on lukuisia käytäntöjä, joiden lähtökohtana on toipumiskokemuksen omaavien henkilöiden omakohtainen tietämys ja työpanos. Kokemusasiantuntijatoiminta perustuu kokemuksiin perustuviin tarinoihin, joka vastaa palvelujärjestelmän kehittämistarpeisiin. Ammatillaiset saavat näin kokemukseen perustuvaa tietoa sairastamisesta, kuntoutumisesta ja arjesta ja samalla syntyy käsitys työn merkityksestä palveluiden käyttäjille. Kokemusasiantuntijatoiminta tekee myös näkyväksi asiakasryhmän palveluiden sisältöön, järjestelmän toimivuuteen ja vuorovaikutukseen liittyviä tarpeita. Se edistää osallistujien voimaantumista, hyvinvointia ja siinä on myös kuntouttava näkökulma. Se edistää osallisuuden kokemusta ja rakentaa uutta identiteettiä vaikuttamisen ja itsensä kehittämisen kautta. (Hietala & Rissanen 2015, 11–12.)

Kokemusasiantuntijatoimintaa on alettu hyödyntämään myös julkisten palveluiden kehittämisessä. Kokemusasiantuntijalla voi olla yhteydet eri palveluihin ja hänen roolinsa voi muuttua toimintaympäristön tai toimintayhteyden mukaan. Palveluiden käyttäjä ei välttämättä kokemukseensa perusteella ole kokemusasiantuntija, vaan kokemusten hyödyntäminen vaatii koulutuksen. Toimiminen kokemusasiantuntijana ja osallistuminen kehittämistyöhön vaatii osallistujalta riittävästi kuntoutumisprosessia, taitoa reflektoida kokemuksia ja kykyä toimia yhteistyössä ammattilaisten kanssa. (Hietala & Rissanen 2015, 13–14.)

Hyvän mielen talo ry.

Hyvän mielen talo ry:n perustamiskokous pidettiin vuonna 1989, ja yhdistyksen silloinen nimi Oulun seudun psykiatristen potilaiden omaiset ry. kuvasti tarvetta auttaa omaisia ja kehittää psykiatrista hoitoa tilanteessa, jossa suomalaisen hoitojärjestelmän murroksessa vähennettiin sairaalapaikkoja ja painopiste siirtyi avohoitoon. Käytännössä tukea tarvitsevien hoitovastuu siirtyi omaisille. Toiminta oli vertaisryhmätoimintaa ja yhteistyötä muiden vastaavien järjestötoimijoiden kanssa. Viestinnällä pyrittiin vaikuttamaan tuomalla esiin psykiatriseen hoitoon liittyviä ongelmia ja omaisten tuen tarvetta. Yhdistyksen toiminnassa korostui kansalaisyhteiskunnan äänen käyttäminen ja vaikuttamistoiminta. Lähtökohtana oli päättäjien ja muun väestön valistaminen ja kouluttaminen, jotta he tunnistaisivat ongelmia, tekisivät parempia päätöksiä ja kohdentaisivat resurssit oikein. (Hyvän mielen talo ry. 2018.)

Vuosina 1995–2000 Hyvän mielen talossa toteutettiin ESR-rahoituksen turvin hankkeita, joissa oli mukana eurooppalaisia yhteistyöverkostoja. Yhdistyksen innovaationa oli potilas- ja omaisjärjestötoiminnan liittäminen samaan organisaatioon. Viestintä- ja kampanjointitoiminta oli merkityksellistä jäsenistölle ja toimintaan osallistujille. Vuonna 2000 yhdistyksen nimeksi tuli Hyvän mielen talo ry – englanniksi Cheerful House. Tämän jälkeen toteutettiin erilaisia projekti-hankkeita Raha-automaattiyhdistyksen rahoituksella, joiden pohjalta kehitettiin henkilökohtaisen auttamisen toimintakäytännöt, ryhmämuotoinen toiminta, yhteisöllinen toiminta, viestintä- ja verkostoituminen sekä koulutuksellinen tuki ja verkostoyhteistyön käytännöt. Pohjois-Suomen mielenterveysyhdistysten keskinäistä yhteistyötä kehitettiin verkostomaisesti ja alueellisesti. Viime vuosina on keskitytty perustoimintaan: yksilöllinen keskusteluapu, monipuolinen vertaisryhmätoiminta, vapaaehtoistoiminnan kehittäminen ja kokemustoiminta sekä tapahtumien järjestäminen ja yhteisöllinen toiminta. Kulttuurillinen toiminta on vahvistanut asemaansa ja esimerkiksi vuonna 2018 toteutetaan KAAOS – kaupunkikehittämisen hankerahoituksella ”Mun kaupunki – vaikuttamisen reseptit toimintaa nuorille aikuisille”- hanke. (Hyvän mielen talo ry. 2018.)

Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA tukee yhdistyksen toimintaa. Jäseniä yhdistyksessä on 780, joista yhteistyöjäseniä on 28. Hyvän mielen talo ry on jäsenenä Mielenterveyden keskusliitossa (MTKL), SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys ry:ssä, Hyvinvointialojen liitto ry:ssä, Lomakoti Onnela ry:ssä, Oulun seudun vammais- ja kansanterveystyön järjestö ry:ssä sekä Oulun taiteiden yö ry:ssä. Yhdistyksen saama rahoitus vaikuttaa suoraan toimintaan. Hyvän mielen talon kehittämishaasteena on, millaisella maantieteellisellä alueella toiminnan toteuttaminen on jatkossa mahdollista. Suunnitteilla olevan maakunta- ja sote-uudistuksen pohjalta laaja maantieteellinen järjestötoimijoiden verkostomainen toimintatapa vahvistaisi synergiaetuja ja kehittämistä. Mielenterveysongelmat ja psyykkiset sairaudet koskettavat laajasti eri-ikäistä väestöä, joten vahvan mielenterveysyhdistystoiminnan toteuttamiseen toivottaisiin riittävää taloudellista tukea. (Hyvän mielen talo ry. 2018.)

Hyvän mielen talon toiminnan tarkoitus määritellään yhdistyksen sääntöjen tarkoituspykälässä. Toiminnalla pyritään vahvistamaan mielen hyvinvointia ja edesauttamaan toipumista, mutta myös ennaltaehkäisemään mielenterveyden häiriöitä. Yhdistyksen jäsenenä on mahdollista olla mukana vapaaehtoisessa mielenterveystyössä, mutta toimintaan osallistuminen ei edellytä jäsenyyttä. Toiminta on suunnattu erityisesti henkilöille, joilla on omakohtainen tai läheisen kokemus mielenterveyden häiriöistä tai psyykkisestä sairastumisesta. Yksi toiminnan tarkoitus on mielenterveyskuntoutujien ja läheisten vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksien edistäminen. Toiminnassa kunnioitetaan moniasiantuntijuutta pyrkien vahvistamaan vuorovaikutusta ammattilaisten, mielenterveyskuntoutujien ja omaisten välillä. Mielenterveysjärjestötoimintaa järjestetään tarpeiden ja käytettävissä olevien resurssien mukaan joko paikallisesti, alueellisesti tai valtakunnallisesti. (Hyvän mielen talo ry. 2018.)

Hyvän mielen talon arvoissa korostetaan ihmisen sisäistä voimaantumista, inhimillisen arvokkuuden säilyttämisen tukemista, tasavertaisten oikeuksien toteutumista ja ruohonjuuritason osaa-

misen ja kokemustiedon arvostamista (Hyvän mielen talo ry. 2018). Hyvän mielen talon kokeustoimijat toimivat kokemuskouluttajina, kehittäjäasiakkaina ja vertaistukitehtävissä. Kehittäjäasiakkaat ovat mukana kehittämässä palveluja mm. ohjausryhmätyössä ja kehittämistyöryhmissä. (Hyvän mielen talo ry. Toimintakalenteri 2018.)

Learning cafe – kokemukseen perustuva tavoitteiden ja toiminnan arviointi

Hyvän mielen talon tavoitteet on määritelty STEA:n avustushakemuksessa. Tavoitteet voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen. Ensimmäisenä tavoitteena on, että toimintaan osallistuvien mielen-terveyskuntoutujien ja omaisten koettu hyvinvointi vahvistuu. Hyvinvoinnin vahvistuessa kuntoutujien ja omaisten mieli rauhoittuu ja vakautuu sekä elämäntaidot vahvistuvat. Elämäntaitoihin on sisällytetty itseluottamus, vahvuuksien tunnistaminen, tunnetaidot ja kyky tehdä päätöksiä. Toisena tavoitteena on toimintaan osallistuvien mielen-terveyskuntoutujien ja omaisten psyykkisten ja sosiaalisten voimavarojen vahvistuminen. Hyvän mielen talon toimintamuotoihin osallistumisen toivotaan vahvistavan psyykkistä kimmoisuutta ja pyrkimyksenä on kuntoutujien ja omaisten sosiaalisen toiminnan ja osallistumisen lisääntyminen. Kolmas tavoite on mielen-terveyskuntoutujien ja omaisten kokeman psyykkiseen sairastumiseen liittyvän stigman väheneminen, jolloin psyykinen ja sosiaalinen eristyneisyys vähenee ja sosiaalinen rohkeus lisääntyy. (Stea Avustushakemus 2017.)

Päivi Isojärvi ja Jenni Tulppo Hyvän mielen talosta toimivat yhteyshenkilöinä tehtävän suunnitteluun ja toteutuksen liittyen. Ensimmäisessä tapaamisessa keskustelimme tehtävän toteuttamismahdollisuudesta Hyvän mielen talossa. Isojärven ja Tulpon mukaan yhteistyö oli mahdollista. Hyvän mielen talossa järjestettiin 15.5.2018 Kokemustoimintafoorumi, jonka yhteydessä oli luontevaa esitellä tehtävää, käytäntötutkimusta ja erilaisia osallistavia menetelmiä. Tavoitteena oli selvittää, vastaavatko tavoitteet kohderyhmien tarpeisiin. Kokemustoimintafoorumiin osallistujat valitsivat kaksi heitä kiinnostavaa menetelmää myöhempää toteutusta varten. Mikäli osallistujia tulisi olemaan riittävästi menetelmänä olisi learning cafe, mutta mikäli osallistujamäärä olisi pieni käytettäisiin kumuloituva ryhmä- menetelmää. Yhdessä Hyvän mielen talon työntekijöiden ja osallistujien kanssa sovittiin toteutuspäiväksi 12.6.2018, ja aikaa toteutukselle varattiin kaksi tuntia. Ennen sovittua toteutuspäivää Päivi Isojärvi oli yhteydessä ja toi esiin, että rahoituksesta vastaava STEA edellyttää toiminnan lähtökohdaksi asiakkaiden tarpeet. Tarpeiden pohjalta syntyvät tavoitteet ja niiden kautta varsinainen toiminta. Tämä toi uuden näkökulman tehtävän toteutukselle, joten oli luontevaa siirtää painopistettä enemmän tarpeisiin.

Toteutuksessa tavoitteet oli jaettu kolmeen osa-alueeseen: hyvinvoinnin vahvistuminen, psyykkiset ja sosiaaliset voimavarat ja psyykkiseen sairastumiseen liittyvän stigman väheneminen. Jokaisen osa-alueen kohdalla käytiin keskustelua, vastaavatko tavoitteet tarpeisiin, vastaako toiminta tavoitteita ja pitäisikö jotain muuttaa. Toteutukseen osallistui kahden työntekijän lisäksi 12 Hyvän mielen talon toiminnassa mukana olevaa henkilöä. Lyhyen alustuksen jälkeen osallistujat pohtivat hetken omia tarpeitaan ja syitä käydä Hyvän mielen talossa. Pohdinnan tarkoituksena oli viritellä ajatukset seuraavaan vaiheeseen, jossa Hyvän mielen talon tavoitteita tarkasteltiin learning cafe- menetelmällä. Osallistujat käsitelivät tavoitteiden osa-alueita ryhmissä omaa kokemustaan hyödyntäen. Työntekijöiden kanssa toimimme osa-alueiden esittelijöinä ja muistintarjoajina. Kutakin aihetta kohti oli aikaa varattu noin 20 minuuttia. Tämän jälkeen kävimme yhdessä läpi keskustelun antia. Kunkin osa-alueen esittelijä kertoi omassa pöydässään esiin nousseita ajatuksia. Esiin nousseet asiat herättivät vilkasta keskustelua. Lisäksi pohdimme, millä tavoin kerätyn aineiston pohjalta tehty yhteenveto saataisiin osallistujien ja muidenkin tiedoksi. Myöhemmin tarjoutui mahdollisuus tulosten esittelyyn 18.8.2018 Työseminaarissa. Vuosittaisissa työseminaarissa tarkastellaan yhdistyksen ajankohtaisia asioita ja pohditaan tulevaisuuden näkymiä ja suunnitelmia.

Aineisto koostui osallistujien nimettöminä paperille kirjaamista henkilökohtaisista tarpeista, learning cafessa kerätystä aineistosta sekä loppukeskustelussa esiin nousseista ajatuksista. Aineiston analyysin ensimmäisessä vaiheessa kirjalliset ja suulliset kommentit jakaantuivat kolmeen osioon keskustelukysymysten mukaisesti: osallistujien tarpeet, kuinka toiminta vastaa tavoitteita sekä kehittämistoiveet. Toisessa vaiheessa kussakin osiossa toisiaan vastaavat asiat yhdisteltiin omiksi kokonaisuuksiksi. Kolmannessa vaiheessa toisiinsa liittyviä asiakokonaisuuksia yleistettiin. Jokaiseen kolmeen osioon syntyi kolme teemaa: voimavarat, osallistuminen ja vaikuttaminen.

Aineisto ja sen analysointi

Osallistujien tarpeet ja syyt olla mukana Hyvän mielen talon toiminnassa olivat pitkälti samankaltaisia. Hyvinvoinnin vahvistumisen näkökulmasta sosiaaliset vuorovaikutussuhteet ovat tärkeä syy osallistua toimintaan. Omien voimavarojen vahvistamiseen sisältyy sosiaaliseen ja psyykkiseen hyvinvointiin liittyviä tarpeita, joihin esim. ryhmämuotoinen tuki ja vertaisryhmät vastaavat. Keskusteluissa tuotiin esiin, että oman tarinan kertominen helpottaa omaa taakkaa, mutta samalla se mahdollistaa muiden samassa tilanteessa olevien auttamisen. Osa kaipaa tukea myös sosiaalisten taitojen vahvistamiseen. Ihmisellä voi olla monia kysymyksiä itseensä liittyen: ”Olenko riittävän vahva menemään erilaisiin paikkoihin ja uskallanko kertoa totuuden omasta tilanteestani?” Vapaaehtoistoiminta on yksi keino kokeilla omaa toimintakykyä, mutta toisaalta kaivataan mahdollisuutta kokeilla toimintakykyä myös tosielämän kontekstissa. Omaisille suunnattu toiminta koetaan tärkeäksi, sillä omaisilla on tarve löytää keinoja kohdata mielenterveysongelmaista omaista ja saada tietoa. Elämäntaitojen vahvistamiseen on tarvetta, ja se voi olla yksi toimintaan osallistumisen motiivi.

Voimaantuminen on joko voimistuva tai heikkenevä subjektiivinen kokemus, johon vaikuttaa kyky hyödyntää omia sisäisiä vahvuuksiaan. Voimaantumisprosessiin kuuluu, että yksilön itse-tuntemus ja -tiedostaminen vahvistuvat mahdollistaen samalla omien voimavarojen ja vahvuuksien tunnistamisen. Samaan aikaan lisääntyy aktiivisuus, joka saa yksilön suuntautumaan ulospäin ja hyödyntämään omaa potentiaaliaan. (Suortti 2012, 67.) Palvelunkäyttäjien voimaantuminen nähdään oikeuksien, valintojen ja mahdollisuuksien parantumisena, jonka avulla on mahdollista muuttaa ihmisen yhteiskunnallista asemaa (Beresford & Croft 2001, 309). Learning cafessa osallistujat tarkastelivat oman kokemuksensa kautta Hyvän mielen talon toimintaa suhteessa sille asetettuihin tavoitteisiin. Toiminnassa mukana oleminen lisää hyväksytyksi tulemisen kokemusta, jonka kerrottiin kantavan myös ulkopuolelle suuntautuvassa elämässä. Turvallinen taustajoukko ja yhteisöllisyys rohkaisevat avoimuuteen, sillä kuten eräs osallistuja totesi, peittely vie voimavaroja.

Aineistosta käy ilmi, että hyvinvoinnin lisääntyminen vahvistaa yksilön voimavaroja. Voimavarojen koettiin vahvistuvan, kun mieli rauhoittuu, on mielekästä toimintaa ilman suorituspainetta, itseluottamus vahvistuu ja oma jaksaminen paranee. Keskusteluissa tuli esiin, että osallistuminen ja kokeileminen voivat olla voimaannuttavia kokemuksia, ja toisten selviytymistarinat ja vertaistuki antavat toivoa. Myös kokemustoimijuus koulutuksineen saa mielen rauhoittumaan ja vakautumaan oman tarinan läpikäymisen myötä. Asiassa nähtiin kuitenkin myös toinen puoli. Jos mieli on liian vakautunut ja rauhoittunut niin tällöin päinvastoin pitäisi päästä rauhoittumisesta aktiivisuuteen ja positiiviseen vireeseen. Vertaisryhmät eivät välttämättä lisää psyykkistä kimmoisuutta, eikä ihmisten seura vielä sinällään vahvista psyykkisiä ja sosiaalisia voimavaroja.

Lainsäädäntöuudistuksilla on vahvistettu asiakaslähtöisyyttä, joka on edellytyksenä palveluiden järjestämiselle, mutta niillä pyritään ennaltaehkäisemään myös ongelmia. Yksilön kokeman hyvinvoinnin on todettu olevan kytköksissä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksiin. (Häyhätiö 2017, 1.) Aineiston perustella toiminnan tavoitteena oleva voimavarojen vahvistuminen osallistumisen kautta on toteutunut monien kohdalla. Osallistuminen on mahdollista, kun ihminen ei jää kotiin neljän seinän sisälle. Hyvän mielen talo koetaan paikaksi, minne on mukava mennä,

työntekijät saavat iloiseksi, heillä on aikaa ja siellä on mahdollisuus sosiaalisiin tilanteisiin. Osallistuminen on vahvistanut itseluottamusta ja sosiaaliset taidot ovat kehittyneet. Eräs osallistuja kuvasi, että hänellä on paikka yhteiskunnassa. Aineiston perusteella Hyvän mielen talon toiminnassa mukana oleminen ei välttämättä vaikuta siihen, että olisi mukana muussa toiminnassa. Toiminnassa mukana olevilla on kokemuksensa mukaan mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. Toiminta koetaan laajaksi ja monipuoliseksi, josta löytyy itselle sopivat ryhmät ja kurssit. Keskusteluissa tuotiin esiin, että vapaaehtoistoiminnan pitäisi olla henkilökohtaisten resurssien mukaista. Vapaaehtoistoiminnassa itselle asetetut tavoitteet voivat joskus jäädä toteutumatta, jolloin se on vapaaehtoistojalle kova paikka. Keskusteluissa pohdittiin, millaista tukea vapaaehtoistoimijoille voidaan antaa.

Syrjäytyminen ei ole itsenäinen ilmiö, vaan se liittyy olennaisesti osallistumisen muotoihin ja vaikutuksiin (Uggerhøj 2014, 279). Aineistosta kävi ilmi, että kodin ulkopuolelle suuntautuva osallistuminen koetaan tärkeäksi, ja sen mainittiin ehkäisevän eristäytymistä. Hyvän mielen talo koetaan paikaksi, minne on helppo mennä, jossa on hyvä ilmapiiri ja mukavat ihmiset. Moni tuntee kuuluvansa joukkoon, kokee olonsa tarpeelliseksi ja kokee vertaisuutta muiden kanssa. Koulutuksilla vastataan kohderyhmien tarpeisiin ja välitetään tietoa. Ryhmätoimintaan, retkiin, tapahtumiin, ja erilaisiin ajanvietteisiin oltiin tyytyväisiä, ja niiden koettiin tuovan virikkeitä arkeen. Eräässä kommentissa tuotiin esiin huomionarvoinen asia, että kaikilla ei ehkä muutoin olisi mahdollisuutta osallistua vastaavanlaiseen toimintaan. Pääsääntöisesti toiminnan kerrottiin vastaavan omiin tarpeisiin ja Hyvän mielen talolle asetettuihin tavoitteisiin. Muutamissa kommentteissa kaivattiin tunnetaitojen opetteluun omia ryhmiä. Lisäksi toivottiin tavalliseen arkeen liittyviä keskusteluryhmiä oire- ja diagnoosipohjaisten ryhmien lisäksi, sekä nykyistä enemmän retkiä.

Keskusteluissa tuotiin esiin, että stigma voi estää toipumisen alkamisen. Julkisuudessa on käyty enenevässä määrin keskustelua mielenterveyteen liittyvistä asioista. Tietämättömyys johtaa kielteiseen suhtautumiseen, ja kokemuksen mukaan ammattilaisten asenteet olisivat koventuneet. Toisaalta nousi esiin, että julkisuuden henkilöiden ulostulot ovat toisaalta lisänneet tietoisuutta mielenterveyden häiriöistä ja psyykkisestä sairastumisesta, mutta sen koetaan myös muuttuneen muoti-ilmiöksi, jonka sairastunut voi kokea loukkaavaa. Mielenterveyden häiriöihin ja psyykkiseen sairastumiseen liittyy yhä edelleen leimaantumista, ja stigman vähentäminen oli joidenkin kohdalla syy osallistua Hyvän mielen talon toimintaan. Jotkut osallistujat kertoivat halustaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä tarpeestaan osallistua julkiseen keskusteluun. Tähän kaivataan Hyvän mielen talolta tukea. Yksi esimerkki vaikuttamisesta oli halu viedä toimintaa talon ulkopuolelle. Osallistujien kommentteissa tuotiin esiin tiedon saamiseen liittyvät hankaluudet. Koettiin, että Hyvän mielen talon toiminta ei ole riittävän tunnettua ja tiedon saaminen palveluprosesseissa ja netistä voi olla hankalaa. Toimintaan kaivataan mukaan etenkin nuoria.

Hyvän mielen talon tavoitteiden tarkastelu suhteessa tarpeisiin ja toimintaan oli lähtökohtana yhteiselle prosessille. Keskusteluissa nousi esiin yllättävän paljon myös kehittämisehdotuksia, joita haluan tässä artikkelissa myös tuoda esiin. Elämäntaitojen vahvistaminen koetaan tärkeäksi, johon Hyvän mielen talon toivotaan vastaavan. Kokemusten mukaan ne jäävät nykyisissä ryhmissä hyvin usein huolien alle. Elämäntaitojen vahvistumisen mittaamiseksi ehdotettiin mittarin luomista. Keskusteluissa toivottiin enemmän ennaltaehkäisevää työtä ja talon ulkopuolelle suuntautuvaa toimintaa stigman vähentämiseksi. Osallistujat ehdottivat Hyvän mielen talon nettisivuille mielenhallinnan työkaluja, harjoituksia ja ”self help”- osiota. Lisäksi nettisivuille kaivataan kirjallistoja ja hyödyllisiä nettilinkkejä.

Osallistujat toivat selkeästi esille tiedon saantiin ja vaikuttamiseen liittyvät tarpeet. Hyvän mielen talon tiedotus tapahtuu osin sähköpostin välityksellä, mutta keskustelun perusteella se ei välttämättä tavoita kaikkia. Tiedon hakeminen tämän tyyppisestä toiminnasta netin kautta koettiin vaikeaksi. Ihmisten pitää ensin tietää Hyvän mielen talo voidakseen hakeutua sinne ja saada tukea. Palveluprosesseissa psykiatrisen sairaanhoitajan kautta on mahdollista saada tietoa toiminnasta, mutta se ei välttämättä toimi aina. Osallistujat kaipasivat yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa sekä Hyvän mielen talon näkyvyyttä julkisuudessa.

Eristyneisyyteen tulisi erityisesti kiinnittää huomiota. Eristyneisyydestä voi seurata mielenterveydenhäiriöitä, tai toisin päin. Osallistujat pohtivat sitä, kuinka uudet tutustujat ja nuoret saataisiin mukaan toimintaan. Omiin kokemuksiinsa peilaten osallistujat toivat esiin, kuinka merkittävää tutustujalle on, mitä hän ensimmäisenä näkee, millainen on vastaanotto ja jutellaanko hänen kanssaan. Ne ovat tekijöitä, jotka voivat ratkaista sen, tuleeeko ihminen uudelleen. Kävijät arvostavat sitä, että työntekijöillä on aikaa niin uusille kuin vanhoillekin kävijöille. Toiminnan tulisi olla myös houkuttelevaa. Nykyisissä yhdistyksen tiloissa toiminta ei ole yhtä näkyvää kuin entisissä tiloissa, eikä sieltä välttämättä heti löydy juttuseuraa. Osallistujat toivoivat Olohuonetta, ja Ilonaan onkin jo suunnitteilla oleskelutila.

Osallistujat kokivat, että Hyvän mielen talon tavoitteiden käsitteitä voisi tarkentaa (esimerkiksi mieli rauhoittuu ja vakautuu). Stigma ja psyykkinen kimmoisuus eli resilienssi ovat monille vieraita termejä. Keskusteluissa pohdittiin osallistumisen käsitettä, ja pystyykö toiminta vahvistamaan psyykkistä kimmoisuutta vai vaatiiko se pidemmän ajan aivan lapsuudesta lähtien. Keskusteluissa ehdotettiin, että tavoitteissa voisi huomioida myös ns. taloudellisen neuvonnan, sillä taloudellisten asioiden vaikutus mielenterveyskuntoutujan ja hänen läheistensä elämään on merkittävä tekijä niin hyvinvoinnin, osallistumisen kuin syrjäytymisenkin näkökulmasta.

Pohdinta

Aineisto paljastaa, kuinka tärkeää työtä kolmannen sektorin toimijat tekevät mielenterveyskuntoutujien ja omaisten keskuudessa. Toiminnalla on mielenterveyskuntoutujien ja omaisten näkökulmasta myös syrjäytymistä ennaltaehkäisevä vaikutus. Aineiston perusteella osallistujat kokevat Hyvän mielen talon toimintaan osallistumisen helpoksi. Tämä vähentää psyykkistä ja sosiaalista eristyneisyyttä. Kokemus joukkoon kuulumisesta, vertaistuki, mielekäs toiminta ja sosiaaliset vuorovaikutussuhteet motivoivat lähtemään pois neljän seinän sisältä. Osallistuminen Hyvän mielen talon toimintaan on osallistujien mukaan lisännyt heidän sosiaalista rohkeuttaan, vaikkei se jokaisen kohdalla suuntaudu laajemmin ulkopuolelle. Yksilön näkökulmasta on kuitenkin merkittävää, että on yksi paikka, johon hän voi ja rohkenee mennä omana itsenään.

Osallistujat ovat hyvin tietoisia tarpeistaan ja toimintaan osallistumisen vaikutuksista omaan elämäänsä ja hyvinvointiinsa. Toimintaan osallistumisen odotetaan vahvistavan omia voimavaroja ja saadun aineiston perusteella Hyvän mielen talo on pystynyt vastaamaan tähän tarpeeseen. Toisaalta on tarvetta elämäntaitoja tukevalle toiminnalle, mutta myös toiminnalle, joka olisi vastapainoa oire- ja diagnoosipohjaisille ryhmille. Tämän perustella voisi päätellä, että sairastuminen vaikuttaa ihmisen toimintaan kokonaisvaltaisesti, jolloin myös elämän- ja arjenhallintaan kaivataan tukea. Oireiden ja diagnoosien ympärille rakennettu toiminta on tarpeellista, mutta toisaalta ihminen kaipaa myös toimintaa, jolloin voi hetkeksi unohtaa oman tilanteensa.

Syrjäytymisen näkökulmasta tarkasteltuna Hyvän mielen talon tapahtumat ja retket mahdollistavat osallistumisen, joka ei ehkä muutoin olisi mahdollista joko omien voimavarojen tai taloudellisten syiden johdosta. Tapahtumat ja retket osaltaan lisäävät elämänlaatua vähentäen yksilön kokemaan stigmaa. Osallistumalla on mahdollista saavuttaa kokemus kansalaisuudesta ja yhteiskunnan jäsenyydestä. Elämässä on monia tilanteita, jolloin nämä kokemukset ovat vaakalaudalla. Sairastuminen vaikuttaa ihmiseen psyykkisesti, fyysisesti, sosiaalisesti, mutta myös taloudellisesti. Keskusteluissa toivottiin kiinnitettävän huomiota myös taloudelliseen neuvontaan, sillä taloudellinen tilanne vaikuttaa osaltaan yksilön mahdollisuuksiin monella tasolla myös osallistumisen ja syrjäytymisen näkökulmasta.

Kulttuurin ja taiteen avulla on mahdollista saavuttaa ihmisiä ja sitä kautta vaikuttaa ja tehdä toimintaa tunnetuksi. Kansalaisten saavuttaminen haastaa yhdistykset seuraamaan aikaa ja toimimaan kiinnostavalla tavalla. Osallistujat olivat tilastojen valossa perustellusti huolissaan siitä, kuinka nuoret saataisiin toimintaan mukaan. Vaikka Suomi määritellään hyvinvointiyhteiskunnaksi, osa nuorista voi entistä huonommin. Ennaltaehkäisevä työ ja oikein ajoitetut palvelut ovat

avaintekijöitä nuoren selviytymisen kannalta. Mahdollisen maakunta- ja sote-uudistuksen toteutuksessa kolmannen sektorin toimijat ovat entistä merkittävämpiä toimijoita hyvinvoinnin edistäjinä ja syrjäytymisen ennaltaehkäisijoinä Yhteistyötä eri toimijoiden kesken tulee lisätä, vaikka uudistukset eivät toteutuisikaan suunnitellusti. Kansalaisen näkökulmasta toimijoiden välinen tiedonkulku ja palvelukentän tunteminen on tärkeää. Asiakkaille pitää pystyä tarjoamaan tietoa käytettävissä olevista ja hyvinvointia tukevista palveluista. Palveluiden tulee vastata eri-ikäisten ja eri tilanteissa olevien tarpeita, joten heidän kuulemisensa pitäisi olla itsestään selvää toimintaa suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa. Palveluiden tulee seurata aikaansa, ja etenkin nuorten kohdalla on syytä miettiä, kuinka heidät tavoitettaisiin, ja mitkä ovat nykyajan keinot vastata nuorten tarpeisiin.

Learning cafessa heräsi ajatus, että Hyvän mielen talon toiminnassa mukana olevat ja hallituksen luottamushenkilöt voisivat käydä yhteistä keskustelua ja sitä kautta oppia kunkin roolia yhdistystoiminnassa. Elokuun Työseminaarissa olivat mukana Hyvän mielen talon työntekijät, hallituksen jäsenet sekä edustajat mm. vapaaehtois-, vertaisryhmä- ja kokemustoiminnassa mukana olevista. Sain tilaisuuden esitellä paikalla olijoille käytäntötutkimusta ja yhteistutkijuuutta, sekä projektin toteutusta ja yhteenvedoa tärkeimmistä asioista. Aiheesta syntyi monipuolista keskustelua, jossa näkyi osallistujien asiantuntijuus ja kokemus. Tässä osaltaan toteutui käytäntötutkimuksen perimmäinen idea: asioita käsiteltiin tasavertaisesti, oppien toisiltamme ja viemällä tietoa päättäjien tietoon. Koin, että opiskelijana tekemäni projekti oli täyttänyt tehtävänsä ja herättänyt uusia ajatuksia tulevaisuutta ajatellen. Toiminnanjohtaja Solja Peltovuori näkee, että yhteisöllisyys on asia, johon kannattaa panostaa. Peltovuori kertoi myös suunnitteilla olevista uudistuksista. Toimijat saavat jatkossa aktiivisen roolin esim. yhteistyöverkostoissa. Lisäksi nettisivuja ollaan selkeyttämässä käyttäjäystävällisemmiksi. Rahoituksesta vastaava Stea odottaa toiminnan pohjautuvan asiakkaiden tarpeisiin, jotta resurssit voidaan kohdentaa oikein. Pohdittavaksi tulee myös se, kuinka tavoitetaan syrjäytyneet.

Lähteet

- Beresford, P. & Croft, S. 2001. Service Users' Knowledges and the Social Construction of Social Work. *Journal of Social Work* 1(3): 295–316.
- Helsinki Statement on Social Work Practice Research 2013. Viitattu 16.6.2018 <https://blogs.helsinki.fi/practice-research-conference-2012/files/2013/06/Helsinki-Statement-Final-June-2013.doc-pdf.pdf>.
- Hietala, O. & Rissanen, P. 2015. Opas kokemusasiantuntija-toiminnasta. Kokemusasiantuntija – hoidon ja avun kohteesta omien kokemusten jakajaksi sekä palveluiden kehittäjäksi. Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden Keskusliitto Helsinki. Viitattu 28.6.2018 <http://mtkl.fi/wp-content/uploads/2015/03/Kokemusasiantuntija-opas.pdf>.
- Hyvän mielen talo ry. Viitattu 4.7.2018 <http://www.hyvanmielentalo.fi/etusivu.html>.
- Hyvän mielen talo ry. Toimintakalenteri 2018.
- Häyhtiö, T. 2017. Osallisuutta sote- palveluihin palvelumuotoilemalla? KAKS– Kunnallisan kehittämissäätiö. Kunnallisan kehittämissäätiön Julkaisu 4/2017 toinen versio. Viitattu 20.6.2018 https://kaks.fi/wp-content/uploads/2017/05/osallisuutta-sote-palveluihin-palvelumuotoilemalla_toinenversio.pdf.
- Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtakari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehyistä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäperi 33/2017. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy. Viitattu 29.3.2018 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1.
- Kananoja, A. 2009. Practice-research in Social Work in Finland Background Factors and Developments. Viitattu 21.6.2018 http://www.socca.fi/files/1050/Practice_research_paper_kananoja_June2009.pdf.
- Kivipelto, M. & Kotiranta, T. 2011. Valtaistumisen vaikuttavuuden arviointi. Miten voisimme edistää sitä sosiaalityössä? *Janus* vol. 19 (2) 2011, 122–142.

- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E. & Patsios, D. 2007. The Multi-dimensional analysis of exclusion. Department of sociology and school for Social Policy, Townsend Centre for the International study of Poverty and Bristol Institute for Public Affairs. University of Bristol. Viitattu 8.3.2018 <http://dera.ioe.ac.uk/6853/1/multidimensional.pdf>.
- Meriluoto, T. & Marila-Penttinen, L. 2015. Mikä osallisuus, mikä kokemusasiantuntijuus? Teoksessa T. Meriluoto, L. Matila-Penttinen & E. Lehtinen (toim.) *Osallisuus ja kokemusasiantuntijuuden käsikirja. Ensi- ja turvakotien käsikirja 2*, 6-31. Viitattu 28.3.2018 http://www.ejulkaisu.fi/ensi_ja_turvakotien_liitto/osallisuus_kasikirja/pdf/Osallisuus_k__sikirja.pdf.
- Palsanen, K. 2013. Yhteistutkiminen versio 2.0. Opas sosiaalityöhön. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 31.3.2018 http://www.socca.fi/files/2335/Yhteistutkiminen-opas_sosiaalityohon_2.0_Kati_Palsanen.
- Pohjola, P. & Korhonen, S. 2014. Social work as knowledge work: knowledge practices and multi-professional collaboration. National Institute for Health and Welfare, Finland. Viitattu 24.6.2018 <https://pdfs.semanticscholar.org/112d/245efd24c454fcc9f2dbe49a879e49062a51.pdf>.
- Rantanen, T. & Toikko, T. 2006. Käytäntötutkimuksesta kansalaislähtöiseen kehittämiseen. *Janus* vol. 14 (4) 2006, 403–410.
- Satka, M., Julkunen, I., Kääriäinen, A., Poikela, R., Yliruka, L. & Muurinen, H. 2016. Johdanto – Käytäntötutkimus tietona ja taitona. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.) 2016. *Käytäntötutkimuksen taito*. Helsinki: Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-institutet, 6–30.
- Stea Avustushakemus Hyvän mielen talo ry. 2017.
- Suortti, J. 2012. Aktivoituminen henkilökohtaisena päätöksentekoprosessina aikuissosiaalityössä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. Viitattu 31.3.2018 <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/39924/URN-NBN-fi-jyu-201210072626.pdf?sequence=4>.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2018. *Sotkanet.fi*. Viitattu 27.6.2018 <https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/haku>.
- Turner, B. S. 1999. *Classical Sociology*. Sage Publication. ProQuest EBook Central. <https://ebookcentral.proquest.com/auth/lib/sciences-po/login.action>.
- Uggerhøj, L. 2011. What is practice research in social work: definitions, barriers and possibilities. *Social Work and Society* 9(1). Viitattu 22.6.2018 <https://www.socwork.net/sws/article/view/6/22>, 45–59.
- Uggerhøj, L. 2014. Participation or Marginalization: How Different Perspectives Lead Towards a Democratic Direction. Teoksessa: A.-L. Matthies & L. Uggerhøj. *Participation, marginalization and Welfare Services. Concepts, Politics and Practices Across European Countries*. Ashgate Publishing Limited. England. ProQuest Ebook Central, 277–293.

IV Klubitalo toiminta ja yhteisöllisyys kuntoutumisen tukena

Asiasanat: Klubitalot, työllistyminen, osallisuus, kuntoutus, syrjäytyminen, yhteisöllisyys

Johdanto

Mistä syntyy elämän halu ja arjessa jaksaminen? Uutinen toisen jälkeen saa pohtimaan millaisessa maailmassa elämme ja millaista elämää haluan elää? Entisajan yhteisöllisyys, missä se on? vai onko sitä ollutkaan? Mietin, olenko liian nuori muistamaan tai tietämään mitään yhteisöllisyydestä ja yhdessä tekemisestä? Luulen, että en. Muistan vanhempieni sanat ensin työt sitten huvi ja kaveria autetaan aina. Mitä sitten kun ei ole työpaikkaa missä ansaita elantonsa? Miten työttömyys vaikuttaa ihmiseen? Mitä jos sairastun? Saanko tukea kuntoutumiseen, kun yksin en pääse jaloilleni? On paljon kysymyksiä, joita herää seurattessa nyky-yhteiskunnassa tapahtuvia asioita. Onko olemassa julkisen palvelujärjestelmän ulkopuolista toimintaa, joka pystyy vastaamaan todelliseen tarpeeseen yhteiskunnan rattaiden ulkopuolelle jääneiden auttamiseksi?

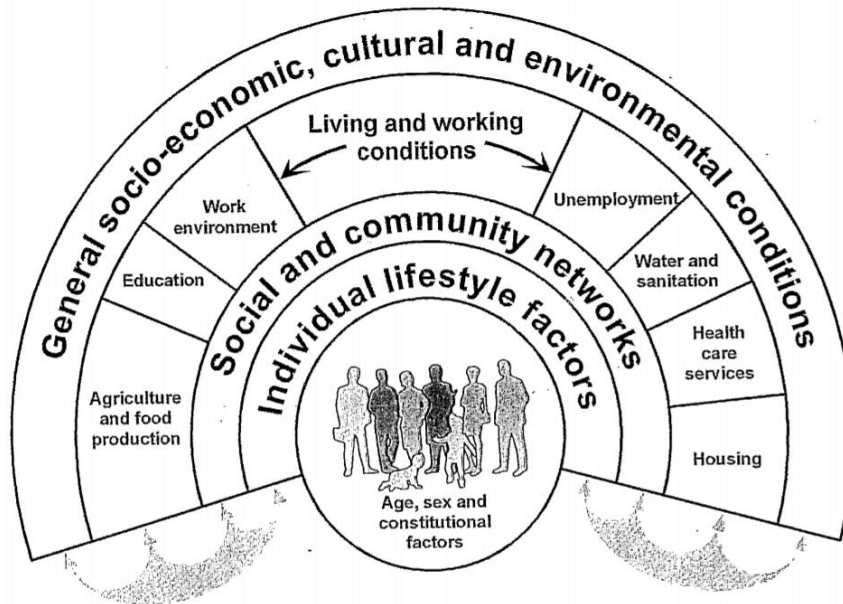
Sosiaalialan käytäntötutkimuksen tarkoituksena on tunnistaa hyviä, lupaavia käytäntöjä ihmisten auttamiseksi ja tarkastella kriittisesti toimintaa yhteistutkimukseen perustuen (Helsinki Statement on social work practice research; Salisbury Forum Group, 2011: 5). Tämän artikkelin tarkoituksena on sosiaalialan käytäntötutkimuksen keinoin saada kuva siitä, mikä on Klubitalo ja millaisiin yhteiskunnallisiin tarpeisiin se pystyy vastaamaan? Millaisia kokemuksia ja tarpeita Klubitalolla kävijöillä on? Miten Klubitalo toimintamuotona tukee omatoimijuutta ja miten se ehkäisee syrjäytymistä? Näitä asioita pyrin selvittämään vertaishaastattelu tyypillisesti kokemusasiantuntijuuteen pohjautuen. Vertaishaastattelu on hyvä ja käyttökelpoinen kehittämisen väline ja aineistonkeruun muoto. Vertaishaastattelussa vertaiset käyvät keskenään keskustelua annettujen teemojen pohjalta. Kumpikaan osapuoli ei haastattele toistaan, vaan osallistujat keskustelevat teemasta itselleen mielekkäällä tavalla. (Innokylä 2013.) Vertaishaastattelulla tässä tapauksessa tarkoitetaan vapaamuotoista keskustelua Klubitalo Roihulan jäsenten ja henkilökunnan kesken Klubitalo Roihulan tiloissa.

Kävin tutustumassa Nuorten Ystävät Ry Klubitalot Roihulan toimintaan lokakuussa 2018. Siellä minut otettiin avosylin vastaa. Roihulan henkilölunta esitteli minulle paikat ja kertoi heidän tavastaan ja periaatteista toimia. Kello 9 aamulla Klubitalo Roihula aloittaa toimintansa ja jo heti ensimmäisellä oven avauksella tulee ensimmäiset jäsenet sisään. Klubitalon jäsenistä ensimmäisille esittelen itseni ja kerron artikkelin kirjoitus aikeistani. Seuraavat tulijat liittyvät luontaisesti seuraamme ja yhtyvät keskusteluun innolla. Toisilla on intoa kertoa kokemuksistaan ja toiminnastaan klubitalolla, kun taas toiset osallistuvat aktiivisina kuunteljoina. Käymme yleistä keskustelua siitä, mitä kaikkea Klubitalo Roihula tuo heidän elämäänsä ja miten he itse osallistuvat toimintaan.

Terveys?

Ihmisen terveyteen vaikuttavat yhteiskunnalliset rakenteet, jotka muokkaavat ihmisten elinympäristöjä, asumis- ja työoloja, elintapoja sekä sosiaali- ja terveystalvveluja Sosioekonominen asema puolestaan vaikuttaa siihen, altistuuko ihminen arjisissa elinympäristöissään terveyttä vaarantaville vai sitä vahvistaville tekijöille. Sosioekonominen asema ja siihen liittyen perinteet, arvot, asenteet ja sosiaaliset verkostot ohjaavat vahvasti myös elintapoja. Myös sosiaali- ja terveystalvvelujen käytöllä ja palveluista saadulla hyödyllä on osoitettu olevan vahva yhteys sosioekonomiseen asemaan. Terveys puolestaan vaikuttaa sosiaaliseen asemaan. Hyvän terveyden omaavat pär-

jäävät paremmin koulutuksessa ja työmarkkinoilla, kun taas terveysongelmien kanssa kamppailevat ihmiset ovat suuremmissa vaaroissa päätyä heikkoon sosiaaliseen asemaan. (THL 2018.) Kuviossa 1 kuvataan ihmisen terveyteen vaikuttavat tekijöiden kerroksellisuutta. Yhteiskunnan rakenteet, materiaallinen ja sosiaalinen ympäristö sekä ikä, sukupuoli ja genetiikka muodostavat kerroksia vaikuttaen toinen toisiinsa. (Dahlgren & Whitehead 1991, 11.)

Kuvio 1. The main determinants of health -terveyttä määrittävät tekijät. (Lähde: Dahlgren & Whitehead 1991, 11.)

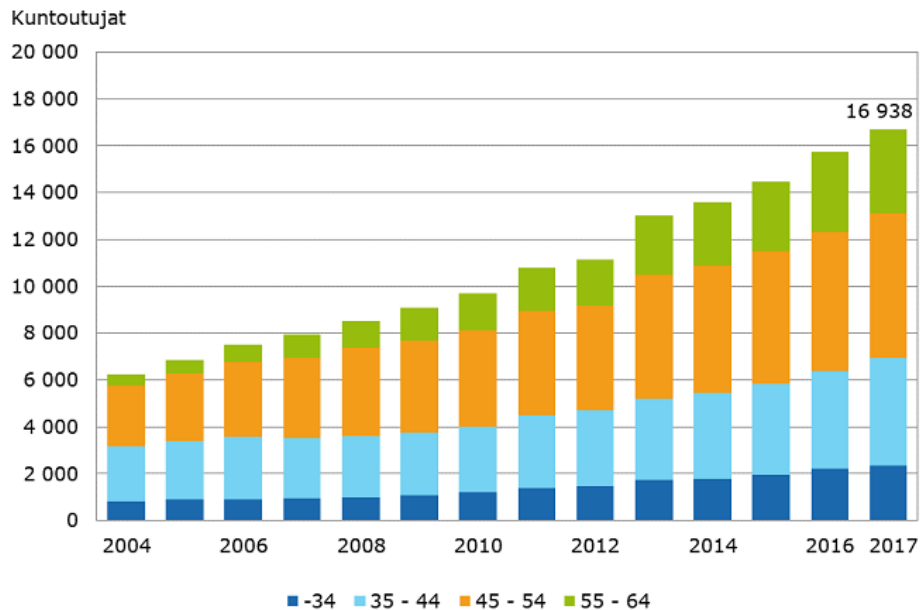
Syrjäytymisen käsitteellä tarkoitetaan nykyaikaisia yhteiskunnallisen huono-osaisuuden muotoja. Syrjäytyminen yhteiskunnasta voi johtua mm. työttömyydestä, köyhyydestä, mielenterveysongelmista, alkoholisoitumisesta tai joutumisesta yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolelle. Syrjäytyminen estää osallistumasta osittain tai kokonaan yhteiskunnan normaaleihin toimintoihin. (Sosiaali- ja terveysministeriö.)

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen sivuilla puhutaan palvelujärjestelmän puutteista, joilla voidaan tahattomasti ylläpitää tai lisätä hyvinvointi- ja terveyseroja. Palvelujärjestelmä toimii puutteellisesti, mikäli siinä ei ole riittävästi huomioitu erilaisia tarpeita. Kaikille tarjolla olevat palvelut eivät välttämättä riitä, vaan tarvitaan myös kohdennettuja palveluja ja toimia. Väestöryhmittäin löytyy eroja palvelujen saannin ja palvelutarpeen tyydyttymisen osalta. (THL 2018.) Suomalaisen hyvinvointi 2010-kirjassa Vaarama, Moisio ja Karvonen kuvaavat suomalaisten hyvinvointiin vaikuttavia tekijöitä. Mielenkiintoista oli huomata kirjaa lukiessa, että kansalaisia puhuttava tulorojen kasvaminen ei ole tuulesta temmattu. Kirjassa esitettyjen tulosten mukaan alimpaan tuloaluokkaan kuuluvien terveydentila koetussa terveydessä ja pitkäaikaissairastavuudessa on kaiken kaikkiaan huonontunut ja erot ylempiin tuloaluuksiin ovat kasvaneet entisestään. Erot näkyvät jopa terveyspalvelujen saatavuudessa. Pidempään työttömänä olleista joka viides oli tyytymätön mahdollisuuksiinsa saada terveyspalveluja, työssäkäyvistä harvempi kuin joka kymmenes. Entistä selvempänä näkyy tuloalukittainen jakautuminen niihin, jotka käyttävät terveyskeskuspalveluja ja niihin, jotka hakeutuvat tai voivat hakeutua työterveyshuollon tai yksityisen hoidon piiriin. Toimeentulon ongelmilla ja muilla hyvinvoinnin puutteilla on huono-osaisuuden kasaantumiseen merkittävä vaikutus. (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 246–247.)

Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä oli vuoden 2018 elokuussa 186 000, mikä oli 16 000 vähemmän kuin vuosi sitten (Tilastokeskus 2018). Kuten alla oleva Eläketurvakeskuksen kuvio 2 osoittaa vuonna 2017 työeläkekuntoutujia oli 16 938. Kuntoutujien luku-

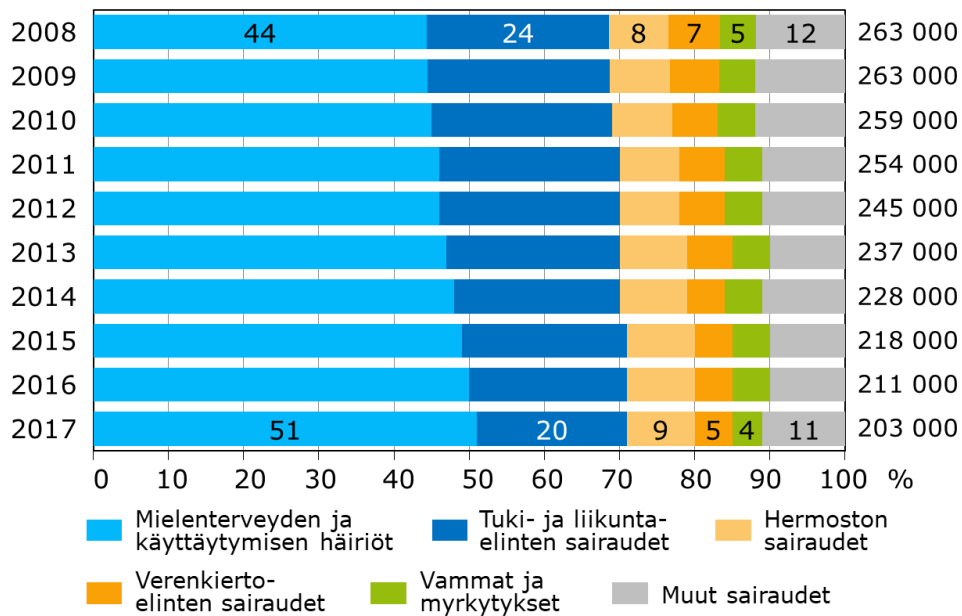
määrät ovat kasvaneet tasaisesti vuodesta 2004 vuoteen 2017. Kuntoutujia on nyt 32 kertaa enemmän kuin vuonna 1992. (Eläketurvakeskus 2018.) Sosiaali- ja terveysministeriön tiedotuksen mukaan Hallitus ehdottaa korotuksia vähimmäismääriin päivärahoihin ja takuueläkkeeseen. Korotuksilla hallitus pyrkii ehkäisemään eriarvoistumista. Takuueläkkeen määrää korotettaisiin 775,25 eurosta 784,52 euroon kuukaudessa vuonna 2019. Takuueläkettä koskeva korotus nostaisi myös eläketukea, sillä se on sidottu takuueläkkeen määrään. Nuorten kuntoutusrahan ja Kelan ammatillisessa kuntoutuksessa olevan kuntoutusraha vähimmäismäärä ehdotetaan korotettavaksi takuueläkkeen tasolle. Tällä pyritään edistämään osatyökykyisten työllistymistä ja turvaamaan kuntoutuksen toteutuminen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.)

Kuntoutujat vuosina 2004–2017 iän mukaan

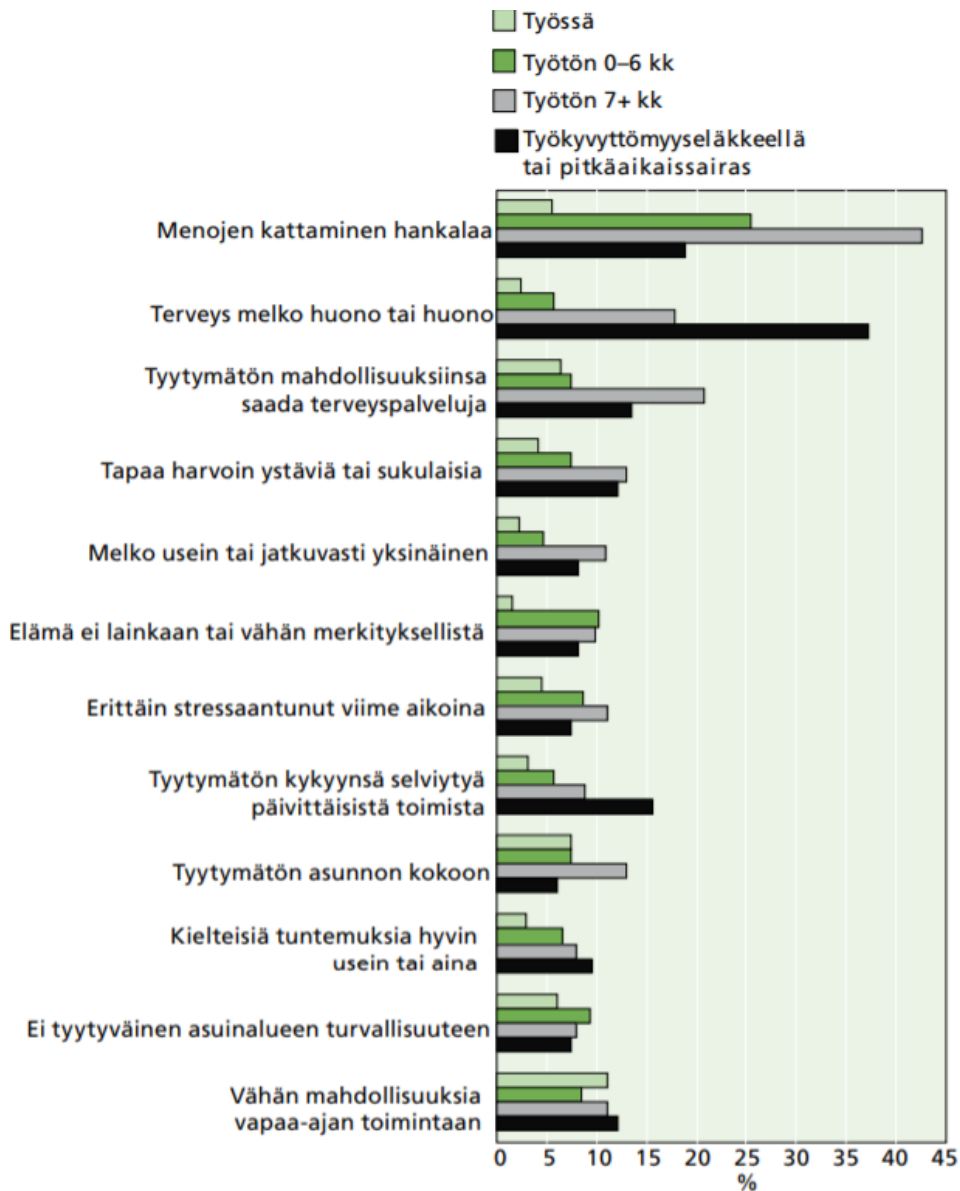
Kuvio 2. Kuntoutujat vuosina 2004–2017 iän mukaan. (Lähde: Eläketurvakeskus 2018.)

Kuviosta 3 näkyy, kuinka työkyvyttömyyseläkkeensaajista suurin osa on mielenterveys- tai käyttäytymishäiriön vuoksi työkyvytön. Vuonna 2008 heitä oli 44 % ja vuoteen 2017 osuus oli kasvanut jo 51 %. (Eläketurvakeskus 2018.)

Kuvio 3. Työkyvyttömyyseläkkeensaajat sairaus-pääryhmän mukaan vuosina 2008–2017. (Lähde: Eläketurvakeskus 2018.)

Suomalaisten hyvinvointi ja palvelut (HYPA) 2009 -tutkimusaineiston pohjalta tehty alla oleva kuvio 4 näyttää hyvin kuinka suuri merkitys työllä on ihmisen terveydelle. Kuviossa 4 kuvataan työssä käyvien, työttömänä 0–6 kuukautta olleiden, työttömänä yli 7 kuukautta olleiden ja työttömyyseläkkeellä tai pitkäaikaissairain olevien erilaisten ongelmien yleisyyttä 18–64 -vuoti- ailla pääasiallisen toiminnan mukaan. Työttömien, työeläkkeellä tai pitkäaikaissairaiden ongelmien yleisyydessä on nähtävissä suuria eroja. (Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 243.)

Kuvio 4. Erilaisten ongelmien yleisyys 18–64-vuotiailla pääasiallisen toiminnan mukaan, %. (Lähde: Vaarama, Moisio & Karvonen 2010, 243.)

Klubitalo Roihula

Mikä on Klubitalo?

Klubitalo on mielenterveyskuntoutujien ja palkatun henkilökunnan muodostama jäsenyhteisö. Se tarjoaa kuntoutujille heidän omista tarpeistaan lähtevää työpainotteista toimintaa ja vertaistukea. Klubitalokuntoutus perustuu kansainväliseen Klubitalojen toimintamalliin, jonka tavoitteena on parantaa kuntoutujien elämänlaatua, vähentää sairaalahoitoon tarvetta ja tukea paluuta työelämään. (Suomen Klubitalot Ry).

Klubitalo toiminta on saanut alkunsa New Yorkissa 1940-luvulla mielisairaalaan kotiutettujen potilaiden toimesta. Ryhmä potilaita perusti ryhmän nimeltä WANA, We Are Not Alone, joka pyrki välttämään eristäytymistä sekä yksinäisyyttä järjestämällä yhteisiä tapaamisia. John Beard oli Klubitalo toiminnan johtaja, joka uskoi mielenterveyskuntoutujien oikeuteen mielekkääseen toimintaan, työhön, kunnioitukseen ja itsekunnioitukseen. Hänellä oli usko myös siihen, että mielenterveyskuntoutujat pystyvät kuntotumaan takaisin yhteiskunnan jäseniksi ja tuettuna palaamaan takaisin yhteiskuntaan. Jäsenet saavat klubitalolta psykososiaalista kuntoutumistukea, jota tarjotaan heille heidän luontaisia taitojaan ja vahvuuksiaan tukien. (Hänninen 2016 32; Heino 2017, 3.)

Kansainvälisesti klubitalotoimintaa tapahtuu Clubhouse International järjestön yli 320 jäsenklubitalossa 35 maassa (Clubhouse International 2018; Hänninen 2016, 33). Suomeen Klubitalo toiminta on rantautunut 1995 aloittaen toimintansa Tampereella. Rovaniemellä vuonna 2013 tammiukuussa avattu Klubitalo Roihula on yksi osa Nuorten Ystävät Ry:tä. Toiminta alkoi Nuorten Ystävät Ry:llä hankemuodossa vuonna 2012–2016, jolloin perustettiin kolme uutta Klubitaloa, Ouluun, Kajaaniin ja Rovaniemelle. Hankkeen jälkeen toiminta on vakinaistettu. Suomen Klubitalot toimivat nyt Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen (STEA) ja kuntien tuella Suomen klubitalot-nettisivujen mukaan Suomessa on tällä hetkellä 23 toiminnassa olevaa klubitaloa. Suomen Klubitaloissa on jäseniä n. 6000, joista noin 3000 aktiivijäsentä. Jäseniä Nuorten ystävien Klubitalossa on 625, joista 213 työllistynyt, aloittanut työkokeilun, opiskelun tai ammatillisen kuntoutuksen. Jäsenet ovat yli 18-vuotiaita, joista 2/3 osa on alle 35-vuotiaita. Rovaniemen Roihulassa käyntipäiväni 12.10.2018 jäsenmäärä oli 237, joista töissä, sillä hetkellä oli 36 ja opiskelussa 46. Kaikkiaan kokonaan työllistyneitä oli tuolloin 52. (Nuorten Ystävien Klubitalot ry 2018; Hänninen 2016, 5, 32–34; Suomen Klubitalot ry 2018; Kuntoutussäätiö 2016.)

Klubitalo Roihulan organisaation kuuluu sosiaalisen työllistymisen kehittämispäällikkö, palvelupäällikkö, vastaava työhön valmentaja, kolme työhön valmentajaa, yksi työhön valmentaja Rovaniemen Ohjaamolla, ja kaksi ohjaajaa. (Nuorten Ystävien Klubitalot 2018.) Klubitalo Roihulan toimintaan ohjautuu jäseniä hyvin monenlaisten tahojen kautta kuten esimerkiksi mielen-terveys- ja päihdepalveluiden, aikuispsykiatrian, nuorisopsykiatrian avohoidon ja osastoiden, Rovaniemen kaupungin, vammaispalveluiden, perhesosiaalityön, aikuissosiaalityön ja oppilaitosten kuten Rovalla opiston, ammattikoulun, ammattikorkeakoulun, ja yliopiston kautta sekä Ohjaamo Rovaniemen, Eduro-säätiön, Nuorisoasuntojen, yksityisten terapeuttien, yksityisten ryhmäkotien, TE-keskuksen, työvoiman palvelukeskuksen, kavereiden, oman verkoston ja puskaradion kautta. Yhteistyöverkoston kuuluu Balanssi ry, Neuvokas, Lapin Sote, Autismi- ja aspergerliitto, Tyttöjen talo, Rovalla, SPR, järjestöverkosto ja Rise.

Toiminnan perustajat ovat halunneet perustaa paikan, joka diagnosivapaata vyöhykettä. Jäsenet voivat tulla Klubitalolle omana itsenään ja päättää itse mitä haluavat itsestään kertoa. Klubitalo Roihulan toiminta perustuu jäsenoimintaa, joka maksutonta ja täysin vapaaehtoista. Aino kriteeri jäsenyydelle on päihdeettömyys ja väkivallattomuus. Klubitalo Roihula tarjoaa matalan kynnyksen paikan saada vertaistukea, kokea yhteisöllisyyttä ja opetella työntekoa täten edistäen osallisuutta ja tasa-arvoa. Jokaisella jäsenellä on omat kuntoutumisen tavoitteet, joita toiminnalla pyritään tukemaan. Tavoitteita asetetaan ja kirjataan yhdessä keskustellen. Keskustelun tukena voidaan käyttää kykyviisaria. Kykyviisari on työterveyslaitoksen maksuton työ- ja toimintakyvyn itsearviointimenetelmä, joka tarkoitettu kaikille työikäisille (Työterveyslaitos 2018). Klubitalo Roihulassa järjestetään toimintaa erilaisten ryhmien muodossa, joiden perustamisen tarve on noussut esille jäseniltä itseltään. Jäsenet suunnittelevat ja toteuttavat toimintansa itse yhdessä henkilökunnan tukemana.

Klubitalon toiminta perustuu kansainvälisiin standardeihin, joista maailmanlaajuinen klubitaloyhteisö on sopinut. 1994 perustettiin ICCD (International Center for Clubhouse Development, myöhemmin Clubhouse International) eli Klubitalojen kansainvälinen kehittämisskeskus. ICCD:n koordinoi kansainvälistä Klubitaloliikettä ja ylläpitää toiminnan korkeaa laatua mm. standardit laatimalla. (Suomen Klubitalot ry.)

Roihulasta voi saada neuvontaa ja ohjausta myös talousasioihin liittyen. Työhönvalmennuksella tuetaan jäseniä työllistymisen ja kouluttautumisen poluilla. Toiminta on tarkoitettu ensisijaisesti työkyvyttömyyseläkkeellä oleville ihmisille, jotka eivät saa tukea arkeen tai työllistymiseen minkään muun tahon kautta. Toiminta perustuu yhteisöllisyyteen. Klubitalon toiminta tukee jäsenten yhteiskunnallista osallisuutta yksilöllisesti. Toiminnan lähtökohtana ovat jäsenten tarpeet, jotka näkyvät työpainotteisten päivien sisällöissä. Päivät sisältävät toimistotyötä, keittiö- ja kahvilatyötä, siivousta tai kokouksiin ja päätöksentekoon osallistumista sekä erilaisia opintoryhmiä ja kursseja, jotka edistävät arjen ja työelämän taitoja. Työnantajien kanssa tehtävä yhteistyö on oleellinen osa Klubitalon toimintaa. (Nuorten Ystävien Klubitalot 2018.)

Klubitalon Roihulan tämän vuoden visio on ollut tuettu työllistyminen jäsenen tarpeista käsin. Tuki työllistymiseen annetaan työpaikalle asti tukien niin jäsentä kuin työnantajaakin. Jatkossa on tarkoitus saada tuki myös opintopolulla jäsenelle ja oppilaitoksille asti. Klubitalo toimintaan kuuluu työllisyyspolun tukeminen, jota monissa klubitaloissa tuetaan heidän omien kolmen kuukauden mittaisten siirtymätyöpaikkojen avulla. Rovaniemellä on päätetty viedä tuki suoraan työpaikoille tavoitteena pysyvä työpaikka.

Klubitalon jäsenten ääni

Kävin Klubitalot Roihulassa vapaa muotoista keskustelua jäsenten kanssa aiheesta mitä Klubitalo antaa heille? Keskusteluissa nousi esiin hyvin monenlaisia asioita mitkä tukevat jäsenten kuntoutumista, joista hyviä esimerkkejä ovat mm. toimintamuodon yhteisöllisyys, vapaaehtoisuus, mielekäs toiminta, tuki palveluiden hakemiseen, papereiden täyttämisen tuki, kaverisuhteet ja osallistuminen.

Jäsenet kertoivat nauttivansa toiminnasta Klubitalolla suureksi osaksi siksi, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa siellä tehtävään toimintaan. Klubitalon toiminta vahvistaa jäsenten omatoimijuutta sillä suunnittelevat omissa palavereissa toiminnan sisältöä mm. Klubbari-lehteä, retkiä, harrasteryhmiä. Toiminta muuttuu sen mukaan mitä jäsenet itse kokevat tärkeäksi. Osallisuus näkyy Klubitalolla mm. kuvan 1 taululla, jonne jäsenet voivat laittaa oman nimensä sen toiminnan kohdalle johon haluavat osallistua. Yksi jäsenten suunnittelemissa toiminnoista on kuvan 2 kahvilan pitäminen.

Kuva 1. Ohjelmataulu.

Kuva 2. Roihulan kahvila.

Eräs jäsenistä kiteytti hienosti klubitalon tärkeimmän tuen, jota jäsenet sieltä saavat on ”Toivon nosto”. Tunne siitä, että on, osa Klubitalo Roihulaa koettiin erittäin tärkeäksi. Roihulan yhteisöllinen tapa toimia ja osallistaa jäseniään monin tavoin luo uskoa kuntoutumiseen, luo yhteishenkeä ja saa jäsenet kokemaan hyväksynnän tunnetta. Jäsenille räätälöidään oma polku kohti oman elämän parempaa hallintaa. Erään jäsen sanoin, klubitalo Roihulassa mennään ihmisen ehdoilla.

Jäsenet kokivat, että Roihulasta saa tukea virallisten asioiden hoitamisessa. Osalla jäsenistä ei välttämättä ole vielä virallisia kuntoutuspalveluita. Monille palveluiden hakeminen voi olla stressaavaa ja heillä ei välttämättä ole tietoa tai jaksamista hakea tarvitsemiaan palveluita. Palveluita haetaan yhdessä, täytetään papereita yhdessä ja tarvittaessa erilaisiin palavereihin saa tukea. Esimerkiksi KELAn hakemusten täyttäminen yksin voi olla hermostuttavaa ja ahdistavaa. Tieto siitä, että papereita voi täyttää yhdessä jonkun toisen kanssa helpottaa ahdistusta. Klubitalo Roihula koetaan virallisten palveluiden täydentäjänä

Eräs jäsen kuvasi Klubitalo Roihulaa myös viimeisenä oljen kortena, joka ottaa kiinni ennen pudotusta, kun virallinen palvelujärjestelmä ei siihen kykene. Yhdessä tekemisen kautta tulee tunne yhteisöllisyydestä. Jäsenet suunnittelevat itse toimintaa omissa palavereissaan. Jokainen pääsee tekemään niitä asioita, jotka tuntuvat itsestä hyvältä ja toimintoja, jotka tukevat omaa kuntoutumista. Jokainen jäsen kulkee omaa kuntoutumispolkuaan omaan tahtiin. Koettiin tärkeäksi, että Roihulaan voit tulla sellaisenaan, kun on. Osa jäsenistä tulee Roihulaan päivittäin ja toiset käyvät silloin tällöin juomassa kupin kahvia. Keskustelua käytiin myös siitä, kuinka tärkeää on voida vaan tulla Roihulaan ja olla puhumatta mitään. Monella jäsenellä ensimmäiset käynnit olivatkin olleet juuri sitä, että tuli paikalle pieneksi hetkeksi. Se, että sai lähdettyä kotoa ja tultua paikkaan, jossa on muitakin, on monelle iso kuntoutumisen ensi askelia. Toisen ihmisen kohtaaminen voi olla pelottava ja ahdistava, joka vaatii totuttelua. Kuntoutumisen polku on jokaisella jäsenellä omalaisensa. Toiset käyvät Roihulassa useamman vuoden, kun taas toisille se on pieni ponnahdus lauta elämän järjestämiseksi. Jäsenen sanoin, Roihulaa voi kuvata aukon täyttäjänä, jonka avulla pysyy kiinni elämässä.

Pienet omat valintaiset askareet Klubitalolla auttavat pienin askelin kohti kuntoutumista. Pienillä askareilla harjoitellaan arkisista rutiineista selviytymistä ja elämän halun löytämistä. Pienin askelin jokainen omaa tahtiansa kohti omaa elämän hallintaa ja opiskelupolkuja sekä työllisyyttä. Toisinaan kaapin järjestäminen saattaa tuoda tunteen siitä, että myös elämän järjestyy.

Ihminen muutoksen keskellä

Uusia toimintatapoja löytyy yhteisöllisyyteen perustuvista toimintavavoista. Yksilön ja yhteiskunnan sitoutuminen toinen toisiinsa saaden molemmat osansa vaatii yhteisöllisyyttä, yhdessä toimimista ja päättämistä. Tunne yhteisöllisyydestä sitouttaa toimimaan yhdessä ja yhteisön hyväksi eikä vain ajattelumalliin siitä mikä ei tapahdu takapihallani ei kuulu minulle (NIMBY-ajattelu Not In My Backyard). Yhteisöllisyys on edellytys ihmisen olemassaololle. (Sitra 2018.) Klubitalon perustoiminta on malliesimerkki ihmisen oman osallisuuden tärkeydestä ja tunteesta kuulu johonkin yhteisöön.

Sosiaali- ja terveystieteillä on useita kärki hankkeita, joilla pyritään vaikuttamaan mm., syrjäytymiseen, työllistymiseen, kuntoutumiseen, ihmisten omatoimijuuteen ja osallisuuteen. Tällaisia hankkeita ovat SOTEn lisäksi ainakin OTE (osatyökykyisille tie työelämään), Palvelut asiakaslähtöisiksi-hanke, Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta-hanke. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2018.)

Sote- ja maakunta uudistus luo uudenlaisen toimintaympäristön Klubitalo toiminnalle. Sote- ja maakunta uudistus on vellone jo pitkää ja sillä on väistämättä vaikutusta myös kolmannen sektorin palveluiden tuottajien keskuudessa luoden epävarman ja huolestuneen ilmapiirin. Epävarma rahoitus palveluiden tuottamiseen aiheuttaa huolta saadaanko uudistuksessa päättäjät vakuutettua kestävän rahoituksen puolesta Klubitalo toiminnalle ja muille kolmannen sektorin toimijoille. (Suomen Klubitallot ry 2017, 3, 10.) Klubitalon jäsenten puheissa kuulu selkeästi, kuinka tärkeää on, Klubitalon kaltaisten matalan kynnyksen kohtaamispaikkojen olemassaolo Ne tukevat kuntoutuksella tavoin, johon virallinen palvelujärjestelmä on liian jäykkä ja etäinen. Klubitalon kaltainen toiminta on näyttänyt voimansa ihmisten tukemisessa yhteisöllisen toimintatansa kautta.

WHO on luonut ohjeet mielenterveyskuntoutujien terveysolosuhteiden parantamiseksi, sillä on huomattu puutteita mm. palvelujärjestelmässä. Hoitoon pääsyn vaikeus aiheuttaa epätasa-arvoa ihmisten keskuudessa lisäten ihmisten kahtia jakautumista ja vaikuttaen jopa ihmisten elinikään vähentäen elin vuosia jopa 10–20 vuotta. (World Health Organization 2018, 10.)

Yhteisöllinen palvelujärjestelmä

Monesti olen miettinyt yhteiskunnan virallisen palvelujärjestelmän riittävyttä syrjäytymisen ehkäisijänä ja työllisyyspolkujen tukijana. Ihmisiä puhuttaa kuinka palveluita koko ajan supistetaan ja kaikki työ pitäisi tehdä aina vain tehokkaammin ja tehokkaammin. Klubitallolla käynti ja jäsenten kanssa keskustelu osoitti kuinka virallinen palvelujärjestelmä ei pysty tukemaan kaikkia kansalaisia. Klubitallon ihmisläheinen tapa toimia auttaa niitä, joille virallinen palvelujärjestelmä on riittämätön ja liian etäinen tapa toimia.

Yhteisöllisyyden tunteen tuoma tuki auttaa ihmisiä jaksamaan ja saamaan elämän halun takaisin. Julkisuudessa paljon puhuttu syrjäytyminen ja yksinäisyys ovat huolestuttavia aiheita. Yksinäisyys, yhteisöön kuulumattomuuden tunne, osallisuuden tunteen puute aiheuttavat syrjäytymistä yhteiskunnan ulkopuolelle. Osallisuus ja omatoimijuus ovat iso osa ihmisen terveyttä. Kun tunne osallistumisen mahdollisuudesta ja yhteisöön kuulumattomuudesta nousee pintaa, on haastavaa löytää syy elämiseen.

Työn ja mielekkään tekemisen löytäminen on edellytys hyvälle terveydellä ja elämän halun pysymiselle. Yhteisöllisyys ja kansalaisten osallisuus ovat mielestäni myös edellytys yhteiskunnan toimivuudelle. Syrjäytymisen lisääntyminen vähentää yhteiskunnan rakenteita ylläpitäviä työntekijöitä lisäten kuormaa palvelujärjestelmälle. Koko yhteiskunnan tulisi ottaa vastuuta toisistaan. Kuntoutujille tarjotut työkokeilut ja kevennetyt työt vaatii työyhteisöiltä vastaa tuleamista, mutta niillä on suuri merkitys kuntoutujalla ja sitä kautta myös yhteiskunnalle Toisen ihmisen huomioiminen aidosti, yhteisöllisyys parantaa ihmisten hyvinvointia.

Syntyvyyden pienentyessä on herännyt huoli hyvinvointipalveluiden järjestämisestä, eläkejärjestelmän toimivuudesta. Yleistä keskustelua käydään tiuhaan tahtiin, miten mm. eläkejärjestelmää tulisi uudistaa. Nykyinen syntyvyys ei pysty takaamaan tulevia hyvinvointipalveluita eikä riitä eläkkeiden maksuun nykyisellä tasolla, jostain on kiristettävä mistä. Itseä mietityttää kuinka paljon joudutaan puuttumaan työkyvyttömiin ja kuntoutujien palveluihin, jolla väistämättä on lisääntyvä vaikutus ihmisten kahtia jakautumiseen hyvä ja huono-osaisiin. Syntyvyyden pienentyessä ja virallisten palveluiden resurssien vähentyessä on selvää, että kolmannen sektorin hyvinvointipalveluita tuottavien asema ihmisten elämässä kasvaa. Taloudellisten resurssien pienentyessä tulisi toimitaan järjestää uudelleen. Yli toimialarajojen ja eri palvelutuottajien palveluita yhdistelmällä voidaan vähentää talousvajeen vaikutusta palveluiden laatuun ja tarjontaa.

Lähteet

- Clubhouse International 2018. What Clubhouses Do. Viitattu 16.10.2018 <http://clubhouse-intl.org/>.
- Dahlgren, G. & Whitehead, M. 1991. Policies and strategies to promote social equity in health Background document to WHO – Strategy paper for Europe. Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:14. Viitattu 3.11.2018 <https://core.ac.uk/download/pdf/6472456.pdf>.
- Eläketurvakeskus. Työeläkekuntoutus. Viitattu 3.11.2018 <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ennusteet/tilastot/tyoelakekuntoutus/>.
- Eriarvoisuus. Viitattu 3.11.2018 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>.
- Heino, M. 2017. Mielenterveys kuntoutujien klubitalot Sote- ja Maakuntaudistuksessa – Kuntoutujien kokemuksia ja toiveita. Teoksessa Hänninen, E. (toim.) 2016. Mieleni minun tekevi. Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa. Suomen Klubitalot Ry. Helsinki: Lönnberg Oy.
- Helsinki Statement on social work practice research; Salisbury Forum Group, 2011: 5. Viitattu 11.11.2018 <https://blogs.helsinki.fi/practice-research-conference-2012/files/2013/06/Helsinki-Statement-Final-June-2013.doc-pdf.pdf>.
- Historiaa. Viitattu 16.10.2018 <http://www.suomenklubitalot.fi/historia-perustaminen/>.
- Hänninen, E. (toim.) 2016. Mieleni minun tekevi. Mielenterveyskuntoutujien Klubitalot 20 vuotta Suomessa. Suomen Klubitalot Ry. Helsinki: Lönnberg Oy.
- Innokylä. 2013. Vertaishaastattelu. Viitattu 25.11.2018 <https://www.innokyla.fi/web/malli262841>.
- Kuntoutussäätiö 2016. ”Täällä tuntee itsensä tärkeäksi, kaikille on oma paikkansa” Nuorten Ystävien Klubitalotoiminnan 2012-2016 kehittävän arvioinnin loppuraportti. Viitattu 15.10.2018 https://issuu.com/klubitaloponkka/docs/klubitalotoiminnan_kehittavan_arvio.
- Nuorten Ystävien Klubitalot Ry 2018. Viitattu 15.10.2018 <http://nuortenystavienklubitalot.fi/>.
- Klubitalo Roihula – Rovaniemi. Viitattu 15.10.2018 <http://www.nuortenystavienklubitalot.fi/index.php?8181>.
- Klubitalotoiminnan kansainväliset standardit v. 2016. Viitattu 15.10.2018 <http://www.nuortenystavienklubitalot.fi/index.php?8518>.
- Sitra 2018. Yhteisöllisyys – Pitää yhteiskunnat koossa. Viitattu 10.11.2018 <https://www.sitra.fi/aiheet/yhteisollisyys/>.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2018. Vähimmäismääriä päivärahoja, takuueläkettä ja nuorten kuntoutusraha korotetaan – lääkekattoa alennetaan. Viitattu 21.10.2018 https://stm.fi/artikkelii/-/asset_publisher/hallitus-ehdottaa-korotuksia-vahimmaismaaraisiin-paivarahoihin-ja-takuuelakkeeseen-korotuksilla-ehkaistaan-eriarvoistumista-.
- Hankkeet ja säädösvalmistelut Viitattu 21.10.2018 <https://stm.fi/hankkeet>.
- Osatyökykyisille tie työelämään (OTE). Viitattu 21.10.2018 <https://stm.fi/hankkeet/osatyokykyisyys>.
- Palvelut asiakaslähtöisiksi Viitattu 21.10.2018 <https://stm.fi/hankkeet/asiakaslahtoisuus> ja Edistetään terveyttä ja hyvinvointia sekä vähennetään eriarvoisuutta. Viitattu 21.10.2018. <https://stm.fi/hankkeet/terveys-ja-hyvinvointi>.
- Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäiseminen. Viitattu 25.11.2018 <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyden-ehkaisy>.

- Suomen Klubitalot ry 2018. Viitattu 16.10.2018 Suomen Klubitalot ry <http://www.suomenklubitalot.fi/>.
- Klubitalo tietoa Viitattu 16.10.2018 <http://www.suomenklubitalot.fi/klubitalotietoa/>.
- Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2018. Viitattu 3.11.2018 <https://thl.fi/>.
- Palvelujärjestelmä. Viitattu 3.11.2018 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/palvelujarjestelma>.
- Tilastokeskus 2018. Työllisyys kasvoi elokuussa vuoden takaiseen verrattuna. Suomen virallinen tilasto (SVT): Työvoimatutkimus. Helsinki: verkkojulkaisu. Viitattu 15.10.2018 https://www.stat.fi/til/tyti/2018/08/tyti_2018_08_2018-09-25_tie_001_fi.html.
- Työeläkejärjestelmä kuvina. Viitattu 3.11.2018 <https://www.etk.fi/tietoa-etk-sta/kuvat/tyoelakejarjestelma-kuvina/>.
- Työterveyslaitos 2018. Kykyviisari työ- ja toimintakyvyn tukena Viitattu 10.11.2018 <https://sivusto.kykyviisari.fi/>.
- Vaarama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. (toim.) 2010. Suomalaisten hyvinvointi 2010. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Helsinki: Yliopistopaino.
- World Health Organization 2018. Management of physical health conditions in adults with severe mental disorders WHO GUIDELINES. Switzerland. Viitattu 11.11.2018 <http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/275718/9789241550383-eng.pdf?ua=1>.

V Mistä saan päättää itse?

Asiasanat: Itsemäärääminen, autonomia, kehitysvammaiset

Johdanto

Rovaniemen kaupungin perusturvapalvelut, aikuisten ja työikäisten palvelujen erityisryhmien asumispalvelut ja vammaissosiaalityön palvelut järjestivät tilaisuuden kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten itsemääräämisoikeudesta Rovaniemellä toukokuussa 2019.

Kehitysvammaisia koskevia lainsäädännön ydinkohtia

Perustuslaki korostaa ihmisten yhdenvertaisuutta lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Perustuslaki 731/1999 2:6§.)

Kehitysvammalainsäädäntö eli laki kehitysvammaisten erityishuollosta on vuodesta 2016 alkaen sisältänyt itsemääräämisoikeuden vahvistamisen ja rajoitustoimenpiteiden käytön erityishuoltoa toteutettaessa. Kehitysvammaisella henkilöllä tarkoitetaan tässä laissa henkilöä, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden tai vamman vuoksi. Kehitysvammaisilla on lain muutoksen jälkeen ollut aikaisempaa paremmat mahdollisuudet toimia itsenäisesti ja päättää oman elämänsä asioista. Erityishuollon tarkoituksena on edistää kehitysvammaisen suoriutumista päivittäisissä toiminnoissa ja hänen ominnaisuuksista toimeentuloaan sekä sopeutumista yhteiskuntaan, mutta myös turvata hänen tarvitsemansa hoito ja muu huolenpito. Erityishuollon suunnittelu, ohjaus ja valvonta kuuluvat aluehallintovirastolle toimialueellaan. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977 1: 1–3§.)

Itsemääräämisoikeudella eli autonomialla tarkoitetaan henkilön oikeutta määrätä omasta elämästään ja oikeutta päättää itseään koskevista asioista. Sen perustana on jokaisen oikeus yhdenvertaisuuteen sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. (Itsemääräämisoikeus 2017.)

Rajoitustoimenpidettä käyttävä henkilökunta puuttuu kehitysvammaisen käyttäytymiseen. Laissa määritellään miten ja missä tilanteissa henkilökunta voi käyttää rajoitustoimenpiteitä ja miten niistä informoidaan asiakasta ja hänen omaisiaan. (Kehitysvammalain muutokset 2016, 5.)

Rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksenä on erityishuollon mukaiset tehostetun palveluasumisen tai laitoshoidon palvelun tai työtoiminnan tai päivätoiminnan tai työhön valmistuksen, sekä muu virikkeitä antava toiminnan saaminen, mutta palveluista riippuen tietyt rajoitustoimenpiteet ovat mahdollisia. Lisäksi tehostetun palveluasumisen yksiköllä tai laitoksella on oltava käytettävissä riittävä lääketieteen, psykologian ja sosiaalityön asiantuntemus vaativan hoidon ja huolenpidon toteuttamista ja seuranta varten. Kuitenkin aina on ensisijaista lievempien keinojen riittämättömyys tai soveltumattomuus kyseisissä tilanteissa. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 3: 42–42 b§.)

Rajoitustoimenpide on toteutettava erityishuollossa henkilön ihmisarvoa kunnioittaen, mahdollisimman turvallisesti, perustarpeet turvaten. Sen käyttö on myös lopetettava heti kun se ei ole enää välttämätöntä tai se on vaaraksi henkilön terveydelle tai turvallisuudelle. Rajoitustoimenpiteitä ovat kiinnipitäminen, henkilön tarkastus, lyhytaikainen erillään pitäminen, välttämättömän terveydenhuollon antaminen vastustuksesta riippumatta, rajoittavien välineiden tai asusteiden käyttö vakavissa vaaratilanteissa, valvottu liikkuminen ja poistumisen estäminen. Rajoitustoimenpiteiden toteuttaminen tehdään virkavastuisen esimiehen toimesta. Tämän lain astuttua voi-

maan, on organisaatiossa perustettu virat kehitysvammaisten yksiköiden esimiehille, jotta rajoittamistoimenpiteet voidaan toteuttaa. Erityishuollossa toteutettuja rajoitustoimenpiteitä on arvioitava henkilön kanssa viipymättä sen päättymisen jälkeen ja mietittävä vaihtoehtoisia toimintatapoja vastaaviin tilanteisiin jatkossa. Niistä on myös kirjattava käytetyt rajoitustoimenpiteet, niiden perusteet, vaikutukset, alkamis- ja loppumisajankohta, henkilön näkemys rajoitustoimenpiteen käytöstä ja sen perusteista sekä ratkaisun tai päätöksen tehneen ja suorittaneen henkilön tiedot. Lisäksi toimista on annettava viipymättä selvitys henkilölle. Myös hänen palvelujen suunnitteluun osallistuvalla omaisella tai laillisella edustajalla on annettava selvitys kuukausittain. Jos erityishuollossa oleva henkilö ei ole tilansa vuoksi ymmärtänyt toimenpidettä, on hänelle annettava selvitys heti kun hän pystyy ymmärtämään asian. (Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 3: 42 d–42 p §.)

Itsemääräämisoikeuden vahvistaminen

Rovaniemellä järjestetyn tilaisuuden tavoitteena oli kuulla ja keskustella kehitysvammaisten itsemääräämisoikeuden toteutumisesta ja jakaa hyviä käytäntöjä itsemääräämisoikeuden edistämiseksi. Paikalle oli kutsuttu kehitysvammaisia henkilöitä, heidän omaisiaan sekä heidän kanssaan työskenteleviä ammattilaisia päiväkeskuksesta, asumispalveluista ja erityishuoltopiirin palveluista sekä järjestön edustajia. Tilaisuus pidettiin Erkkilän kujan (kehitysvammaisten) päivätoimintakeskuksessa vuoden 2019 toukokuuisena arki-iltana klo 17–18.30. Ajaksi oli valittu ilta-aika, jotta työssäkäyvät henkilöt pääsivät paremmin osallistumaan.

Rovaniemen kaupungin luottamushenkilöorganisaatiossa kaupunginvaltuuston alla toimivat kaupunginhallituksen lisäksi tarkastuslautakunta ja keskusvaalilautakunta. Kaupunginhallituksen alaisuudessa ovat lautakunnat, joita on viisi; koulutuslautakunta, vapaa-ajanlautakunta, ympäristölautakunta, tekninen lautakunta sekä perusturvalautakunta. Lisäksi on kuusi aluelautakuntaa ja liikelaitoksen johtokunta sekä nuorisovaltuusto, vammaisneuvosto ja vanhusneuvosto. Perusturvalautakunnan alaisuudessa on yksilöasioiden jaosto. Teknisen lautakunnan alaisuudessa ovat tiejaosto ja jätehuoltojaosto. Organisaatiouudistus on ajankohtainen ja parhaillaan uutta ratkaisua haetaan. (Organisaatorakenne 1.6.2017.)

Henkilöstöorganisaatiossa Rovaniemellä on neljä toimialaa; hallinnon toimiala, perusturvapalvelujen toimiala, sivistyspalvelujen toimiala sekä teknisten palvelujen ja ympäristövalvonnan toimiala. Toimialajohtajat ovat suoraan kaupunginjohtajan alaisuudessa. Perusturvapalvelujen toimialajohtajana työskentelee perusturvajohtaja, jonka toimiala on jaettu neljään palvelualueeseen, joita jokaista johtaa palvelualuepäällikkö. Niitä ovat lapsiperheiden palvelut, aikuisten ja työikäisten palvelut, ikäihmisten palvelut ja terveydenhuollon palvelut. Aikuisten ja työikäisten palvelut jaotellaan yksiköihin, joita johtavat palveluesimiehet. Niitä ovat erityisryhmien asumispalvelut, vammaissosiaalityön palvelut, aikuisten sosiaalisen kuntoutuksen ja tuen palvelut, maahanmuuttajasosiaalityön palvelut ja aikuisten palveluohjaus ja kiireellinen sosiaalityö. (Organisaatorakenne 1.6.2017.)

Erityisryhmien asumispalveluissa järjestetään asumispalveluja mielenterveys- ja päihdekuntoutujille, vammaisille ja kehitysvammaisille henkilöille. Yksikössä työskentelevät palveluesimies, 4 sosiaalityöntekijää, 4 sosiaaliohjaajaa, asukasneuvoja sekä kaupungin omissa asumisyksiköissä työskentelevät vastaavat ohjaajat esimiehinä, heidän esimies ja yksiköiden ohjaajat. Rovaniemellä järjestetään asiakkaiden asumispalvelut joko hankintasopimuksin ja palvelusetelien suurelta osin yksityisinä sosiaalipalveluina.

Kehitysvammaisten henkilöiden ja heidän kanssa toimivien mielipiteet

Mistä saan päättää itse? -ilta aloitettiin kahvilla, jonka jälkeen pidettiin lyhyt alustus selkeänä PowerPoint -esityksenä arjen toiminnoista ja tilanteista, joissa itsemääräämisoikeutta voidaan vahvistaa tuetulla päätöksenteolla sekä rajoittamistoimenpiteistä. Toisena osana tilaisuudessa oli kokemusasiantuntijoiden puheenvuorot. Viimeisenä ohjelmana käytiin paneelikeskustelu, jossa

oli mukana palveluita käyttäviä asiakkaita, omaisia ja henkilökuntaa. Paneelikeskustelussa käytiin keskustelua asioista, joista kehitysvammaisen henkilö haluaisi päättää itse ja mitä kipupisteitä on kehitysvammaisten nuorten itsemääräämisoikeuden toteutumisessa. Keskusteluissa nousi asioita, joista henkilöt saavat ja joista eivät saa päättää itse. Paneelissa esitettiin kysymyksiä, mitä kehitysvammaiset henkilöt toivoisivat omaisilta ja työntekijöiltä. Samoin omaisia pyydettiin pohtimaan ääneen, mitä he toivoisivat omalta nuorelta ja aikuiselta lapseltaan. Keskustelujen teemat olivat vapaa-aikaan, ruoanlaittoon, kaupassa käymiseen, rahan käyttöön sekä osallisuuteen liittyviä.

Oma kämppä – oma lupa

Jos henkilö ei ole harjoitellut tekemään päätöksiä, ei hän välttämättä osaa tehdä päätöksiä. Puheessa nostettiin esille, että myös kehitysvammadiagnoosin saanut henkilö on samanarvoinen kuin muutkin ihmiset. Tärkeää on pyrkiä avoimeen ja rakentavaan keskusteluyhteyden luomiseen asiakkaiden, omaisten ja eri työntekijöiden välillä. Kehitysvammaisia ohjataan tekemään itselle sopivia valintoja. Konkreettisuuden koettiin auttavan syy ja seuraus suhteiden ymmärtämisessä. Esimerkiksi jos henkilö katsoo TV:tä pitkään eikä jaksa nousta töihin menee vuorokausirytmistä sekaisin, joten arki ei sujukaan.

Vapaa-ajasta keskusteltiin runsaasti. Mielekkään vapaa-ajan toiminnan järjestämistä toivottiin ja esitettiin toiveita uusiin ja erilaisiin mahdollisuuksiin harrastaa ja kokea asioita. Asumispalveluyksiköt ovat tehneet yhteistyötä ja tapahtumia on järjestetty yhdessä, asiakkaat ovat toivoneet, mitä he haluavat tehdä. Monipuoliset leirimahdollisuudet ovat hyviksi koettu. Osallistujan tulee saada itse valita, mille leirille hän haluaa. Vaikeavammaisen henkilö pystyy usein valitsemaan valokuvien avulla. Kommunikaatiopasseja voi käyttää apuna vuorovaikutuksessa.

Tärkeää on, että itse saa päättää. Toisinaan leireille pääsy voi olla kiinni taloudellisesta tilanteesta. Myönteisiä kokemuksia olivat henkilökohtaisten avustajien luomat lukuisat mahdollisuudet osallistumiseen. Ristiriitatilanne voi tulla siitä, mitä kehitysvammaisen saa harrastaa. Usein vedotaan siihen, että jokin harrastus ei ole turvallinen. Keskustelu kaikkien osapuolten kanssa on silloin tärkeää. Yhdessä haetaan raameja, miten henkilön turvallisuus ei vaarannu harrastaessa ja vapaa-aikana.

Asiakkaan kanssa keskustellaan, mitä on terveellinen syöminen ja tuen saaminen mahdollistetaan, jos henkilö sitä tarvitsee, kertoi paneelin osallistunut työntekijä. Kehitysvammaisen henkilö itse saa tehdä kauppalistan ja käydä kaupassa. Pienet ostokset voi ostaa itsenäisesti. Isommissa ostoksissa monet tarvitsevat tukea. Kuvat konkretisoivat asioita. On olennaista antaa mahdollisuus opetella ruoanlaittotaitoja. Työntekijät kertoivat huomioivansa nykyään aikaisempaa enemmän mitä asiakas haluaa ostaa ja asiakasta kuunnellaan.

Ruoanvalmistuksen mahdollisuus asumisyksikössä ei aina ole itsestäänselvyys, jos asiakas tarvitsee ohjaajan kaveriksi. Karkkien syömisestä nousi mielenkiintoista keskustelua. Toisinaan on kehitysvammaisilla kiistaa omaisten kanssa siitä, kuinka paljon he saavat syödä karkkeja. Henkilöä voidaan ohjata karkin ostossa, mutta rajoittaa voi vain siinä tapauksessa, että siitä aiheutuu vakava terveydellinen riski. Ääritilanteita ovat tilanteet, joissa ihminen ei syö muuta kuin vain herkkuja. Kyseiset tilanteen vaativat kovasti ohjausta ja sosiaalisia tarinoita. Ruoanlaadun suhteen kerrottiin kokemuksia, joissa ruoan laatu ei aina vastaa omaisten toiveita sekä kaupungin että yksityisten sosiaalipalvelujen yksiköissä.

Omainen toi esiin paneelissa, että aina ei työntekijöiden tarvitsisi kysyä aikuisen kehitysvammaisen omaisilta lupaa osallistuuko asiakas esimerkiksi johonkin 39 euroa maksavaan tapahtumaan. Edunvalvonnan haastavia kokemuksia jaettiin myös illassa. Kun henkilöllä on edunvalvoja, hän joutuu kysymään kaikki isommat ostokset edunvalvojalta, mikä on joskus haasteellista. Omainen ei suostu aina antamaan riittävästi rahaa henkilön käyttöön. Henkilö voi itse haluta jostain muuta, kuin edunvalvoja ja silloin henkilökunta voi joutua välikäteen, kuitenkin keskustelemalla päästään yhteisymmärrykseen.

Osallisuuden pitäisi toteutua muutenkin kuin vain henkilökohtaisen avustajan turvin. Henkilökohtaisen avustajan valinnassa tuetaan asiakasta. On toivottavaa, että asiakkaille mahdollistetaan muitakin ihmissuhteita kuin vain ammattilaisten kanssa, vaan että jokaisella olisi myös ystävyysuhteita. Asumispalveluiden toivottiin tekevän yhdessä asioita ja retkiä – yhteisöllisyys vahvistuu yhdessä tekemällä. Kolpeneen palveluja ja tukea toivottiin käytettävän enemmän myös päihde- ja mielenterveyspalveluja sekä peliriippuvuuden hoitoa. Peliriippuvaisen kehitysvammaisen on vaikea hallita rahan käyttöä. Tulkkipalvelujen saatavuudessa nousi esiin haasteita, keskusteltaessa palveluiden yhdenvertaisuudesta. Tulkkien käyttöä rajoittaa niiden saatavuus.

Asiakkaiden osallisuudesta työntekijä kertoi, että asiakas otetaan mukaan asiakkaan tietoja kirjoitettaessa asiakastietojärjestelmään, Efficaan. Asumispalvelua saavan asiakkaan saapunut posti avataan yhdessä hänen kanssaan ja erilaiset hakemukset täytetään yhdessä ja pohditaan eri vaihtoehtoja. Keskusteluissa pohdittiin, miten turvataan sähköiset palvelut myös kehitysvammaisille henkilöille, jotka haluavat niitä käyttää.

Kokemustoimintaa hyödynnettiin tilaisuudessa. Paikalle oli kutsuttu kaksi kokemusasiantuntijaa. He toimivat niin sanotusti kokemuspuhujina kertoessaan omista kokemuksistaan muuttaessaan pois lapsuuden kodista. Molemmilla kokemuspuhujilla oli asumispalveluiden käytöstä kokemusta, vaikkakin tuen saaminen oli tarpeesta johtuen nykyisin vähäistä. Heidän puheestaan välittyi kokemukset omien vanhempien suhtautumisista heihin lapsuuden kodista muuttaessa.

Opiskelijan pohdinta

Oli ihana nähdä, kuinka tärkeäksi järjestetty tilaisuus koettiin. Osallistujia oli useita kymmeniä, varsinkin nuoria, juuri kotoa poismuuttavia henkilöitä, jotka olivat tulleet tilaisuuteen vanhemman tai vanhempiansa kanssa. Tilaisuuden ajankohta oli pari viikkoa myöhemmin siitä, kun kaupungissa olimme aloittaneet tarjoamaan kevyen tuen palvelua tavallisessa kerrostalossa, jossa osa huoneistoista oli vuokrattu kehitysvammaisille nuorille.

Näin tilaisuuden kehitysvammaisille nuorille aikuisille kokoontua vaikuttamaan asioihinsa ja tuomaan kaupungille informaatiota palveluissa olevien asiakkaiden näkökulmista. Nykyisin vajaan valtameren yhteiskuntamme jäsen voi saada helpoiten paikkansa yksilöasiakkaana, jolloin ammattilaiset voivat unohtaa, että hän on samalla kuntalainen, kansalainen ja yhteisönsä jäsen. (Roi-vainen, Nylund, Korkiamäki, 2008, 14, 42.)

Sosiaalialan arkityö tuottaa valtavan määrän kokemuksia ihmisistä elämäntilanteissaan, joita ei ole missään tilastoissa. Ne ovat asiakkaiden ja heidän läheisten arkea ja osa sosiaalialan henkilöstön tiedossa. Nämä tiedot eivät niin vain siirry sosiaalialan koulutukseen, mutta ehkä kuitenkin parhaiten hiljaista tietoa siirtyy alalle opiskeleville käytännön harjoittelujaksoilla. Käytäntötutkimuksen on saatava tilaa vallitsevien tutkimusmenetelmien keskelle. Kansainvälistä mielenkiintoa on käytäntötutkimus saanutkin Aulikki Kananojan mukaan. (Kananoja 2019.)

Sosiaalityön käytäntötutkimus kohdistuu uuden tutkimus- ja tiedonmuodostuksen vahvistamiseen sosiaalialalla. Puhuttaessa sosiaalialan käytäntötutkimuksesta on keskiössä ennen kaikkea tutkimus, joka liittyy aiheensa ja ongelman asettelun osalta sosiaalialan käytäntöihin. Sen tavoitteena on palvella yhtäaikaaisesti tai erikseen monia eri tahoja, kuten sosiaalialan ammattilaisia, heidän asiakkaita, kansalaisia ja hallintoa sekä kunnissa että maakunnissa unohtamatta vapaaehtoistoimijoita. Käytäntötutkimuksella on vahva side sosiaalialan kehittämiseen, jonka varassa sillä on mahdollista rakentaa yhteyttä sosiaalitieteen teorioihin ja käsitteisiin. (Satka, Karvinen-Niinikoski, Nylund, Hoikkala, 2005, 11,13.)

Käytäntötutkimus on herättänyt minussa vahvan mielenkiinnon jo senkin vuoksi, että tutkijoiden ja toimijoiden hiljainen tieto ja intuitio sisältyvät metodien innovatiivisuuteen. Koska tiedon tuottaminen ei käytäntötutkimuksessa kuulu vain kehittäjille ja tutkijoille, pyrkii se aktiivisesti saamaan mukanaolijat yhteiseen ja jaettuun tiedontuottamiseen. Tieto tulee siis olla henkilöko-

taisesti koskettavaa, mikä tarkoittaa toimijoiden käytännönlähtöisyyttä. Sosiaalityön käytäntötutkimus on erityisesti ihmisten omien etujen suhteen heikosti puolustuskykyisten asialla. (Satka ym. 2005, 12.)

On tärkeää avata työntekijöiden työkäytännöt näkyviksi organisaatiossa, asiakkaille ja yhteistyötahoille. Itse- ja vertaisarvioinnit ovat merkityksellisiä. Käytäntötutkimuksessa tavoitellaan sosiaalityön arvolähtökohtien tekemistä näkyväksi käytäntöjä käsitteellistämällä ja tekemällä näkyviksi. Sisältönä on siis arkisen ja ehkä itsestään selvyytensäkin pidetyn tiedon käsitteellistäminen. (Satka ym. 2005, 16.)

Satkan ym. mukaan Paul Dell (1987) on hyvin lausunut, että kokemuksen piirissä ei voi selittää eikä kuvata kokemuksia. Kuvaus ei ole kokemusta huolimatta siitä, että aineistona on kuvaus kokemuksesta. Kuvausta kokemuksesta käytetään selitykseen tai tulkintaan kokemuksesta, mikä on vielä etäämpänä kokemuksesta. Siten tulokinnan koodeja eikä selitystä tutkijan ole mahdollista saada suoraan kokemuksista. Kuitenkin rinnalla tarvitaan metodologisia työkaluja, muun muassa dialogisia kohtaamisia, tarinoita ja metaforia, jotka jäsentävät elettyä todellisuutta, ymmärrettävämpään muotoon kulttuurisesti kuin tieteelliseen kerrontaan suunnitellut mallit ja käsitteet. (Satka ym. 2005, 12, 186.)

Mitä sosiaalityön käytäntötutkimus on? -osuudessa kirjassa Sosiaalityön käytäntötutkimus viitataan Eerik Arnkilin artikkeliin: ”...miten käytännöntutkija voisi päätyä niin onnekkaisiin jäsenyksiin, että ne sekä säilyttävät yhteyden asianosaisten kokemuksiin että jäsentävät niitä uudelleen?” (Satka ym. 2005, 17.) Metaforat, jotka yhdistävät tutkimuksellista ja kokemuksellista asiantuntijuutta näyttäisivät mahdollistavan kyseisiä jäsenyksiä. Olen tämän vuoden ollut mukana erikoitumiskoulutuksessa verkostokonsultiksi, ja koulutus jatkuu vielä ensi vuoden kesään asti. Koulutuksessa opiskellaan vuorovaikutuksen vahvistamista dialogisin menetelmin. (Satka ym. 2005, 17.)

Kaikenlaisen uuden ymmärryksen synnyttämisessä ensimmäinen askel on avoimen dialogin synnyttäminen monologin sijaan. Dialogisessa prosessissa tulevat parhaiten esiin myös ammatillinen asiantuntijuus ja se tulee koko ryhmän prosessin käyttöön. Osallistujien puhetta kuunnellaan ja seurataan sellaisenaan ja voidaan toistaa, mitä henkilö sanoi. Dialogisissa keskusteluissa on olennaista kyllin hidastempoinen rytmi, jotta jokaisella osallistujalla on aikaa sanotun vastaanottamiseen ja asian sisäiseen pohdintaan. (Seikkula & Arnkil 2005, 56.)

Esimerkiksi asiakkaan kriisiin liittyvässä kokouksen valmistelussa on tyypillistä se, että sitä valmistellaan mahdollisimman vähän etukäteen. Alussa luodaan asiassa (kriisissä) mahdollisimman samankaltainen historia kaikkien osallistujien kesken. Keskustelun avaaja on yleensä henkilö, johon otetaan yhteyttä. Hän kertoo lyhyesti minkä asian äärellä ollaan ja sen jälkeen hän esittää mahdollisimman avoimia kysymyksiä esimerkiksi kuka olisi paras kertomaan lisää tästä asiasta? Tai miten toivoisitte tämän varatun ajan käytettävän? Kysymykset syntyvät vasta kyseisessä hetkessä, jolloin ne liittyvät aina vahvasti edelliseen puheenvuoroon. (Seikkula & Arnkil 2005, 56–57.)

Avoimessa dialogeissa ei ole tiukkaa etukäteen määrättyä muotoa, mutta silti niissä on rakenne, joka syntyy jokaisessa keskustelutilanteessa. Toki rakenteen luomisessa voidaan olla vahvassakin roolissa, jos se on tarpeen. Toinen ääriä on vain tilaisuuden avaus ja yhteenvedosta huolehtiminen. Vaikka valmista ei aina tilaisuuksissa tule, on rohkaisu loppuvaiheessakin tärkeää esimerkiksi sanomalla, että olemme keskustelleet hyvin oleellisista asioista. Kuitenkin dialogisten tilanteet on hyvä päättää asiakkaan loppusanoihin. (Seikkula & Arnkil 2005, 57–58.)

Ennakointiallogeja käytetään kevyemmän huolen tilanteissa. Niitä on kehitetty Terveyden ja Hyvinvointilaitoksella. Itse olen osallistunut THL:n koulutuspäiviin tänä vuonna. Ennakointiallogeissa on ulkopuolinen vetäjä, joka ei ole osallinen substanssiin. Juuri tietämättömyys asiasta vahvistaa objektiivisuutta. Se tuo tilanteeseen selkeyttä ja sen merkitys on sitä suurempi, mitä suuremmasta huolesta on kysymys tai mitä pidempään tilannetta on koitettu ratkaista aiemmin. Tilaisuutta voi pyytää esim. asiakas, hänen läheinen tai hänen työntekijänsä eri palveluista. Tilaisuuden aloitteentekijää kutsutaan tilaajaksi ja hän pyytää verkostokokousta koolle tilaamalla sitä

vetämään työparin ennakoitdialogeja koordinoivalta yhdyshenkilöltä. Kuitenkin aina kun kysymyksessä on asiakas, niin häneltä kysytään, ketä hän toivoo paikalle vuoropuheluun ja kunnioitetaan hänen tahtoaan. (Seikkula & Arnkil 2005, 62–63.)

Työparin tulee pidättäytyä neuvomasta ja muutenkin osallistumasta substanssiin. Tässä auttaa tilaisuuden eteneminen haastattelemalla, joka palvelee kuulluksi tulemisen tarvetta: kun yksi puhuu ja muut kuuntelevat ja moniäänisyyttä sekä yhteisen huolen helpottavan suunnitelman laadintaa. Kysymys on vuoropuhelun lisäksi ja ennen kaikkea vuorokuuntelusta, jossa on aidosti tilaa ajatella kuulemaansa ja muodostaa käsityksiä kaikesta kuulemastaan. Hyvä menetelmä on tulevaisuuden muistelu, jossa osallistujia pyydetään sanoittamaan lähitulevaisuutta siten kun asiat ovat hyvin. Menetelmällä syntyy kuin väljä verkko lähitulevaisuudesta eli jaetun ymmärryksen syntyminen, vaikka jokainen käy sisäistä dialogia ja ymmärtää asiat omalla tavallaan. (Seikkula & Arnkil 2005, 65–67.)

Tulevaisuuden muistelussa kutakin osallistujaa pyydetään kertomaan omasta näkökulmastaan, koska jokaisella todellakin on olemassa vain oma näkökulma. Samalla arvostetaan jokaisen omaa mielipidettä. Tilaisuuksissa luodaan tilanne ”puhu minulle”, jossa vetäjä kysyy läheisessä katsekontaktissa kuin olisi kysymys kahdenkeskisestä keskustelusta. Kuitenkin samalla on vahvasti läsnä tilanne, jossa jokainen tietää, että kaikki kuulevat kaikki puheenvuorot. Näin mahdollistuu jokaisen puheenvuorossa kaikkien kuultujen ajatusten mukana olo. Tämän menetelmän liitän asiakasiltaan, jossa kuultiin puheenvuoroja sekä kokempuhujien että panelistien suusta. (Seikkula & Arnkil, 2005, 70–71.)

Lähteet

- Dell, P. 1987. In Defence on ”Lineal Causality”. *Famly Process* 25 (4), teoksessa Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylynd, M. & Hoikkala, S. 2005. *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Itsemääräämisoikeus 2017. Viitattu 28.10.2019 <https://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus>.
- Kananoja, A. 2019. Tietoa käytännöstä ja käytäntöön. *Talentia-lehti*. 10.9.2019. Viitattu 29.10.2019 <https://www.talentia-lehti.fi/tietoa-kaytannosta-ja-kaytanton/>.
- Kehitysvammalain muutokset 2016. 5. Sosiaali- ja terveysministeriön esite 2017. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 28.10.2019 <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3797-0>.
- Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519. Viitattu 15.1.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519#L3aP42n>.
- Organisaatorakenne 1.6.2017. Viitattu 11.11.2019 <https://www.rovaniemi.fi/fi/Paatoksen-tekko/Organisaatorakenne>.
- Perustuslaki 731/1999. Viitattu 30.10.2019 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.
- Roivainen, I., Nylynd, M., Korkiamäki, R., Raitakari, S. (toim.) 2008. *Yhteisöt ja sosiaalityö*. Juva: PS-Kustannus.
- Satka, M., Karvinen-Niinikoski, S., Nylynd, M., Hoikkala, S. 2005. *Sosiaalityön käytäntötutkimus*. Helsinki: Helsingin yliopiston Koulutus- ja kehittämiskeskus Palmenia.
- Seikkula, J. & Arnkil, T. E. 2009. Dialoginen verkostotyö. *Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*. Viitattu 5.12.2019 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79883/93ae45f6-b7c4-403f-9dff-643b813972bf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

VI Kokemusasiantuntija-valmennus Torniossa

Asiasanat: Kokemusasiantuntijuus, käytäntötutkimus, yhteistutkijuus sosiaalityön menetelmänä, asiakaslähtöisyys, osallisuus, vertaistuki

Johdanto

Valitsin artikkelini aiheeksi Kokemusasiantuntija-valmennuksen Torniossa. Olen ollut vuodesta 2016 mukana kokemusasiantuntijatoiminnassa. Edellisessä työssäni perhetyöntekijänä pääsin mukaan Pohjois-Suomen osaamiskeskuksen järjestämään kokemusasiantuntijavalmennukseen keväällä 2016. Osallistumalla valmennukseen sain samalla koulutuksen kokemusasiantuntijavalmentajana toimimiseen. Kevään 2016 valmennuksen jälkeen pidin työparini kanssa työnohjauksellisia tapaamisia keväällä 2016 valmennetuille kokemusasiantuntijoille syksyyn 2018 saakka, jolloin siirryin toiseen työtehtävään.

Valmennuksen suunnittelu alkoi jo keväällä 2018. Siirryttyäni toiseen työtehtävään elokuussa 2018, vetäydyin luonnollisesti valmennuksesta. Kuitenkin syksyllä 2018 minua pyydettiin mukaan kokemusasiantuntijavalmennukseen toiseksi valmentajaksi. Nykyinen työnantajani mahdollisti osallistumiseni omalla vapaa-ajallani, mistä olen kiitollinen. Artikkelissani avaan kokemusasiantuntijuutta, sen mahdollisuuksia ja omia kokemuksiani kokemusasiantuntijavalmentajana olemisesta. Tärkein asia artikkelissani on kuitenkin valmennettujen kokemusasiantuntijoiden äänen esille tuominen ja se mahdollistuu heiltä valmennuksen päätteeksi kerätyn palautekyselyn avulla.

Artikkelin näkökulmat

Kokemusasiantuntijuus:

Kokemusasiantuntija tarkoittaa henkilöä, jolla on oman tai läheisen ongelmallisen elämäntilanteen tai sairauden vuoksi kokemusta kuntoutumisesta ja palvelujärjestelmän toimivuudesta sekä halua hyödyntää kokemuksiaan toisten tukemisessa sekä vaikuttamis-, tiedottamis- ja kehittämistyössä (Pohjois-Suomen osaamiskeskus). Kokemusasiantuntijalla on halua kehittää palveluita sekä auttaa muita oman kokemuksensa pohjalta. Kokemusasiantuntijana toimiminen edellyttää tarpeeksi pitkälle edennyttä kuntoutumisprosessia sekä kykyä käyttää omia kokemuksia työvälineenä sekä omien kokemusten refleктоimista. (Kokemustalo.)

Käytäntötutkimus:

Käytäntötutkimus sosiaalityössä tarkoittaa yhteiskunnallisia käytäntöjä palvelevan tiedon tuottamista suunnitelmallisesti muun muassa palvelutoiminnan yhteydessä. Käytäntötutkimuksessa on tyypillistä kokeileva toimintatapa ja siinä on lähtökohtana erilaisten osapuolten osaamisen ja erityislaadun kunnioittaminen. (Socca.)

Yhteistutkijuus sosiaalityön menetelmänä:

Yhteistutkijuudella tarkoitetaan tiedon rakentelua yhdessä asiakkaiden ja työntekijöiden kesken arjessa. Yhteistutkijuuden tavoitteena on yhteistoiminnallisen työtavan hyödyntäminen asiakkaiden hyvinvointia ja ammattilaisten osaamista lisäämällä. Yhteistutkijuudessa yhteinen toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen. Innokylän mukaan asiakkaat ovat kertoneet vapaaehtoisuuden saavan aikaan toimintaan sitoutumisen. Yhteistutkijuudessa työntekijät kertovat asiakkailleen henkilökohtaisesti toiminnasta osana sosiaalityötä ja sen on huomattu vähentävän kynnystä osal-

listua toimintaan. Vaikuttaminen on toiminut keskeisenä motivaatiotekijänä saada asiakkaat yhteiseen työskentelyyn mukaan. Tapaamisten ilmapiirillä sekä tarjoiluilla on myös ollut merkitystä asiakkaiden osallistumiselle. (Innokylä.)

Yhteistutkijuuudessa toiminnan toteutus voi vaihdella paljon. Yhteistutkijuuudessa keskeistä on asiakkaiden ja työntekijöiden välinen yhteistyö, jossa tuotetaan yhdessä hyödyllistä tietoa (Innokylä). Kokemusasiantuntijatoiminta perustuu vapaaehtoisuuteen ja vaitiolovelvollisuuteen. Sosiaalipalveluissa valmenneet kokemusasiantuntijat voivat olla työntekijän työparina asiakastapaamisissa ja kotikäynneillä. Kokemusasiantuntijat voivat hyödyntää omaa kokemustaan sosiaalipalveluista/asiasta, josta on selviytynyt tapaamisissa asiakkaiden kanssa.

Kokemusasiantuntijavalmennus Torniossa syksyllä 2018

Tornion kaupungin järjestämä Kokemusasiantuntijavalmennus alkoi keväällä 2018 valmennukseen halukkaiden osallistujien etsinnällä. Valmennuksesta oli lehti-ilmoitus Lounais-Lappi-lehdessä sekä ilmoitus Tornion kaupungin internetsivuilla. Molemmissa ilmoituksissa kerrottiin lyhyesti tulevasta valmennuksesta sekä pyydettiin halukkaita olemaan yhteydessä työpariini tai minuun. Ilmoituksessa kysyttiin, onko lukijalla kiinnostusta kokemusasiantuntijana toimimiseen ja onko hänellä kokemusta sosiaalipalveluista. Suurin osa valmennuksesta kiinnostuneista oli aikuissosiaalityön ja A-klinikan asiakkaita sekä muutamalla kiinnostuneella oli aiempi lastensuojeluasiakkuus. Yhteydenottoja tuli muutamia henkilöiltä, joilla ei ollut tai ainakaan tällä hetkellä asiakkuutta sosiaalityön palveluissa.

Kokemusasiantuntijavalmennuksesta oli kiinnostuneita yhteensä kahdeksan henkilöä. Työparini kanssa päädyimme haastattelemaan kaikki kokemusasiantuntijavalmennukseen halukkaat osallistujat. Haastattelut pidettiin kesäkuussa 2018. Haastattelun tarkoituksena oli kertoa henkilölle kokemusasiantuntijatoiminnasta ja valmennuksesta, kartoittaa henkilön ajatuksia valmennuksesta ja motiiveja toimia kokemusasiantuntijana sekä pohtia yhdessä henkilön tämänhetkisiä voimavaroja osallistua kokemusasiantuntijavalmennukseen ja toimimiseen kokemusasiantuntijana. Kaikki haastatellut kertoivat haluavansa auttaa muita saatuaan itse omat asiansa kuntoon.

Kaikki haastatellut olivat hyvin motivoituneita osallistumaan valmennukseen ja toimimiseen kokemusasiantuntijana. Edellytyksenä valmennukseen osallistumiselle ja toimimiselle kokemusasiantuntijana on henkilön oma henkilökohtainen kokemus sosiaalipalvelusta/asiasta, josta hän on selviytynyt ja josta hänellä on omien ajatustensa mukaan annettavaa muille samassa tilanteessa oleville. Kaikilla haastatelluista yhtä lukuun ottamatta oli oma henkilökohtainen kokemus sosiaalipalveluista/asia, josta on selviytynyt. Haastetuilla oli kokemusta päihdepalveluista, lastensuojelusta, aikuissosiaalityöstä, mielenterveyspalveluista, peliriippuvuudesta ja vaikeasta läheissuhteesta. Mukaan valmennukseen päätettiin pyytää seitsemän haastateltua, joilla oli oma henkilökohtainen kokemus sosiaalipalveluista/asia, josta on selviytynyt. Ennen valmennuksen alkua kaksi henkilöä ilmoitti, ettei heillä olekaan mahdollisuutta osallistua valmennukseen. Kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistui yhteensä viisi kokemusasiantuntijaa.

Kokemusasiantuntijavalmennus koostui viidestä valmennuskerrasta. Yhden tapaamisen pituus oli noin kaksi ja puoli tuntia, ja ne olivat arki-iltaisain Torniossa Väylän valon päiväkeskuksessa. Valmennuskertojen aiheet olivat tutustuminen ja toiminnan avaaminen, oman tarinan kertominen, sosiaalipalveluiden avaaminen alueella, esiintymiskokemuksen vahvistaminen ja välitehtävän läpikäyminen. Työparini kanssa suunnittelimme valmennuskertojen sisällöt ja teimme työnjaot. Yhdelle kerralle pyysimme mukaan henkilön, jolla oli opettajana kokemusta esiintymistaitojen vahvistamisesta.

Jokainen valmennuskerta alkoi kahvitteilla ja kuulumiskierroksella tunnesäätikorttien avulla. Jokaisella valmennuskerralla oli käsiteltävä aihe läpikäytäväksi, mutta myös aikaa vapaalle keskustelulle. Valmennettavat olivat hyvin aktiivisia ja keskustelevia, jolloin syntyi todella hyviä pohdintoja monista tärkeistä asioista.

Viimeisellä valmennuskerralla osallistujille jaettiin palautelomakkeet täytettäväksi. Palautelomakkeiden tarkoituksena oli kartoittaa osallistujien kokemuksia valmennuksesta, mitkä asiat he kokivat onnistuneiksi, jäivätkö kaipaamaan jotain ja missä asioissa olisi ollut heidän mielestään parannettavaa. Jatkon valmennuksia ajatellen osallistujien ajatukset ja kokemukset ovat hyvin merkittäviä, koska palautteen avulla toimintaa on mahdollista kehittää. Kokemusasiantuntijavalmennus päättyi osallistujille jaettavaan todistukseen kukan kera kiitokseksi osallistumisesta valmennukseen.

Kokemusasiantuntijatoiminnan merkityksestä

Kokemusasiantuntijatoiminta on mielestäni hyvin silmiä avaavaa. On todella merkityksellistä kuulla osallistujien omat tarinat, kuinka he kertovat oman elämänsä vaikeimmat asiat kuulijoille ja varsinkin se, mistä kaikesta he ovat selvinneet. Kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistuvat henkilöt ovat valmiita avaamaan oman elämänsä kipukohtia kuulijoille, kertomaan asiat niin kuin ne ovat kokeneet suruineen ja iloineen. Arvostan todella paljon ihmisiä, jotka valmiita ja halukkaita auttamaan toisia samassa vaikeassa elämäntilanteessa olevia ihmisiä. Asiakas keskellä vaikeaa elämäntilannettaan voi saada todella paljon itselleen sillä, että tapaa saman kokeneen ja siitä selviytyneen ihmisen.

Kokemusasiantuntijavalmennuksen valmentajana koin monia liikuttavia hetkiä osallistujien kertoessa monesti hyvinkin henkilökohtaisia vaikeita asioita, joista ovat selviytyneet. Ajattelisin työntekijänä valmennusryhmään osallistuvien olevan rohkeita ja päämäärätietoisia halutessaan avata omaa menneisyyttään ja auttaa muita samassa tilanteessa olevia ihmisiä.

Asiakaslähtöisyys:

“Asiakkaat ovat parhaita asiantuntijoita mietittäessä arjessa selviytymistä tukevia auttamisjärjestelmiä, hyviä käytäntöjä ja vaikuttavia palveluita.” (Pohjola (toim.) 2012, 303.)

Asiakaslähtöisyyttä voidaan kuvata yhteisellä asiakkaan ja työntekijän välisellä vuorovaikutuksen rakentamisella (Vilen 2002, 31). Asiakaslähtöisyyttä voidaan määritellä perusoikeus-, ihmisoikeus ja vapausoikeusnäkökulmasta. Asiakkaan arvokkuuden tunteen säilyminen on tärkeää sekä asiakkaan omien toivomusten ja näkökulmien huomioiminen häntä koskevissa päätöksissä. (Väestöliitto.)

Kokemusasiantuntijatoiminta on mielestäni todella asiakaslähtöistä. Sosiaalipalveluissa työntekijä miettii kuka asiakas voisi hyötyä kokemusasiantuntijan mukanaolosta tapaamisissa ja pohtii kuka kokemusasiantuntija voisi olla kyseiselle asiakkaalle paras mahdollinen. Koko kokemusasiantuntijatoiminta perustuu asiakaslähtöisyyteen, kaikki toiminta lähtee asiakkaasta ja hänen tarpeistaan.

Vertaistuki:

Yhtenä keskeisimmistä tuen muodoista voidaan pitää vertaistukea. Kuulluksi tuleminen ja kokemusten jakaminen samaa työtä tekevien kanssa antaa uusia näkökulmia ja toimintamalleja omaan työhön. Vertaistuki perustuu yhdenvertaisuuteen. (Ketola (toim.) 2008, 50.)

Kokemusasiantuntijatoiminta perustuu vertaistukeen. Saman vaikean kokemuksen kokenut henkilö voi ainoastaan ymmärtää miltä samassa tilanteessa olevasta voi tuntua ja mikä tilanteesta voisi mahdollisesti auttaa. Kokemusasiantuntija voi kertoa vaikeassa tilanteessa olevalle asiakkaalle mikä häntä on auttanut selviytymisessä ja siten asiakas voi jäädä pohtimaan omia selviytymisen mahdollisuuksia.

Osallisuus:

Osallisuus tarkoittaa yhteisöön kuulumista, liittymistä sekä siihen vaikuttamista. Osallisuuden rakentuminen on vastavuoroista toimintaa ja se edellyttää yhteisöltä sen jäsenten huomioon ottamista sekä jäseniltä aktiivisuutta mukaan tulossa. (Oranen 2008, 9.) Vastavuoroisuus on olennaista osallisuudessa. Vaikuttaminen ei ole mahdollista, ellei pääse mukaan asioiden käsittelyyn eikä saa niistä tietoa. Osallistuminen on toimintaa, jossa osallisuus monesti konkretisoituu. (THL.) Osallisuudella tarkoitetaan yksilön osallistumista omaan arkeen sekä oikeutta tulla kuuluksi ja näistä seuraa osallisuus itseään koskevassa päätöksenteossa. (Halme 2014, 21.)

Kokemusasiantuntijana toimiessaan henkilö pääsee osalliseksi toisen ihmisen elämään. Mielestäni kokemusasiantuntijatoiminnan kautta toteutuu loistavasti osallisuuden näkökulma, koska toiminta perustuu vastavuoroisuuteen ja aktiivisuuteen toimintaan osallistuvien kesken. Kokemusasiantuntijana toimiessaan henkilö pääsee osallistumaan aktiivisesti kokemusasiantuntijatoiminnan kehittämistyöhön omalla panoksellaan.

Kokemusasiantuntijavalmennetuilta saatua palautetta ja niiden merkityksen pohdintaa

Kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistuneilta kerättiin palautetta valmennuksesta paperisilla palautelomakkeilla. Kaikki viisi valmennukseen osallistunutta vastasivat lomakkeeseen. Ensimmäiseksi pyydettiin arvosanaa valmennukselle kokonaisuudessaan asteikolla 1–10. Kaksi vastaajaa antoi valmennukselle arvosanaksi 9, kaksi 10 ja yksi 7. Vastausten perusteella kokemusasiantuntijavalmennus sai kiitettävän arvosanan.

Seuraavaksi palautelomakkeessa kysyttiin, miksi henkilö hakeutui valmennukseen. Neljä vastasi syyksi halun auttaa muita ja yksi vastaaja kertoi kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistumisen olleen hänen pitkäaikainen haave. Kolmantena kysymyksenä kysyttiin mikä vastaajaa oli hyödyttänyt valmennuksessa. Yksi osallistuja vastasi saaneensa paremmat valmiudet kokemusasiantuntijana toimimiseen, yksi kertoi oppineensa esiintymisestä ja siitä ettei omien tunteiden näyttäminen ole huono asia oman tarina kertomisessa, yksi osallistuja vastasi kokonaisuuden hyödyttäneen häntä, yksi osallistuja vastasi ehkä kaiken ja välitehtävän, jossa kävi puhumassa muiden kanssa, joilla on asiat hankalasti ja yksi vastasi vierailun päihdepalvelulaitoksessa sekä toisten tarinat.

Seuraavana kysymyksenä palautelomakkeessa valmennukseen osallistuneita pyydettiin arvioimaan, onko hänen tilanteensa edistynyt valmennuksen aikana. Osallistujat vastasivat aivan kohdullisesti, elämäntilanteensa olevan yhtä tasaista, kyllä, olevansa valmennuksen ansiosta viisaampi ja kyllä.

Valmennetuilta kysyttiin myös ovatko he tehneet uusia havaintoja voimavaroistaan. Yksi vastasi havainneensa saavansa myös itse antaessaan, jaksavansa paremmin ja olevansa iloinen. Toinen osallistuja vastasi kyllä. Kolmas vastasi olevansa kiitollinen kaikesta. Neljäs osallistuja vastasi saaneensa jonkinlaista itsetuntoa takaisin. Viides valmennukseen osallistunut vastasi olevansa hyvä puhuja.

Kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistuneilta kysyttiin palautelomakkeessa seuraavaksi mikä oli heidän mielestään parasta kokemusasiantuntijavalmennuksessa. Osallistujien vastaukset olivat välitehtävä, muistutus siitä, että muillakin on vaikeaa, monipuoliset ja mukavat tehtävät, tajuta kuinka hyvin asiat ovat menneisyydestä huolimatta ja koko valmennus sekä porukka.

Palautelomakkeessa pyydettiin osallistujia kertomaan vielä, jäivätkö he kaipaamaan jotain, mikä olisi voinut olla toisin. Tähän kysymykseen kolmella vastaajalla ei tullut mieleen asiaa, mikä olisi voinut olla toisin. Yksi osallistuja vastasi toivoneensa valmennuksen olevan pidempi ja toinen kertoi toivoneensa ehkä omien tarinoiden avaamista enemmän.

Lopuksi kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistuneilta kysyttiin mitä he ajattelevat tulevaisuudestaan kokemusasiantuntijana. Yksi osallistuja vastasi haluavansa tuoda muille ilmi, mistä kaikesta voi selvitä. Toinen osallistuja vastasi toivovansa voida toimia kokemusasiantuntijana ja

olla esimerkkinä sekä apuna muille samanlaisissa elämäntilanteissa oleville. Kolmas valmennukseen osallistunut vastasi toivovansa voida auttaa edes yhtä ihmistä. Neljäs osallistuja vastasi hänellä olevan iso halu auttaa ihmisiä. Viides osallistuja vastasi hänellä olevan kaikin puolin positiiviset tuntemukset.

Kokemusasiantuntijavalmennukseen osallistuneilta henkilöiltä saatu palaute on hyvin tärkeää. Valmennukseen osallistuneilta saatu palaute oli todella myönteistä. Osallistujilla oli hyvin vähän kehittämisehdotuksia asioista, joita olivat jääneet valmennuksesta kaipaamaan. Mielestäni saatu palaute on meille työntekijöille paras kiitos hyvin tehdystä työstä. Pyrimme valmennuksessa panostamaan kohtaamiseen, kuulemiseen ja toisen arvostukseen. Uskoakseni onnistuimme näissä asioissa saadun palautteen perusteella.

Yhteiskunnallista näkökulmaa:

Palvelujärjestelmän vaikuttavuus ja toimivuus edellyttävät kaikille kansalaisille kohdentuvien sekä asiakkaiden tarpeita vastaavien palveluiden tarjoamista. Yhteiskunnassamme vallitseva suuntaus kansalaisten osallisuuden vahvistamisesta edellyttää työntekijöiltä uusien monialaisten yhteistoiminnallisten toimintatapojen omaksumista, jolloin kansalaisia asiakkaina pidetään oman tilanteensa parhaina asiantuntijoina. (Halme 2014, 17.)

Mielestäni kokemusasiantuntijoiden ja työntekijöiden yhdessä tekemä työ on parhaimmillaan hyvin hedelmällistä ja asiakkaalle häntä eteenpäin vievää. Ajattelen työntekijän omaavan asiantuntemuksen liittyvän teoretietoon ja käytännön työelämän kokemuksiin asiassa, kun taas kokemusasiantuntijalla on omia henkilökohtaisia kokemuksia asiasta, kokemuksia vaikeuksien keskellä olemisesta ja niistä selviytymisestä. Mielestäni työntekijä ei voi koskaan saavuttaa samaa yhteyttä asiakkaan kanssa kuin saman kokenut vertainen, kokemusasiantuntija. Olen itse sitä mieltä, että tulevaisuuden työelämässä työntekijä-kokemusasiantuntija työparit yleistyvät tai ainakin toivon sitä todella. Mielestäni meidän työntekijöiden tulee olla valmiita laajentamaan omaa työkenttäämme ja katsomaan asioita monelta kantilta.

Pohdinta

Kokemusasiantuntijavalmennuksessa valmentajan roolissa mukana olo on mielestäni merkityksellistä. Nähdäkseni työntekijänä on tärkeää laajentaa omaa ymmärrystään ja osaamistaan sekä asettua toisen ihmisen asemaan. Kokemusasiantuntijatoiminnassa mukana oleminen on mielestäni hyvä keino oppia toisen ihmisen asemaan asettumista sekä väylä oman ymmärryksen ja osaamisen laajentamista työntekijänä. Kokemusasiantuntija-työntekijä työparityöskentely olisi nähdäkseni hedelmällistä ja tärkeää saada työntekijät ymmärtämään tällaisen työtavan mahdollisuudet.

Kokemusasiantuntijatoiminnassa on tärkeää huomioida asiakkaan toiminnasta saama hyöty. Kuten aiemminkin olen todennut parhaimmillaan, kokemusasiantuntijatoiminta tulee asiakkaan elämää tavalla, johon ainoastaan työntekijän antama tuki ei mahdollistu. Kokemusasiantuntija voi omilla koetuilla kokemuksillaan vahvistaa asiakkaan ajatusta selviytymisestä.

Kokemusasiantuntijatoiminnan ehdottomiin vahvuuksiin kuuluu mielestäni myös kokemusasiantuntijan toiminnasta saama hyöty. Kokemusasiantuntijan kokemus vaikuttamisen mahdollisuuksistaan ja tärkeydestään vahvistaa hänen kokemuksiaan itsestään yhteiskunnan jäsenenä. Tällä tavoin kokemusasiantuntija voi kokea olevansa hyödyllinen sekä asiakkaalle ja työparinaan toimivalle työntekijälle että laajemmin nähtynä koko yhteiskunnalle.

Lähteet

- Halme, N., Vuorisalmi, M. & Perälä, M-L. 2014. Tuki, osallisuus ja yhteistoiminta lasten ja perheiden palveluissa. Työntekijöiden näkökulma. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 4/2014. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Innokylä. Yhteistutkijuuksosiaalityön menetelmänä. Viitattu 4.5.2019 <https://www.innokyla.fi/web/malli111965>.

- Ketola, J. (toim.) 2008. Menetyksistä mahdollisuuksiin. Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Juva: PS-Kustannus.
- Kokemustalo. Kokemusasiantuntijatoiminnan edistäjä ja kehittäjä, Viitattu 6.5.2019 <https://www.kokemustalo.fi/tietoa/>.
- Oranen, Mi. 2008. Mitä mieltä! Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki: Multiprint.
- Pohjola, A., Kemppainen, T. & Väyrynen, S. (toim.) 2012. Sosiaalityön vaikuttavuus. Tampere: Juvenes Print.
- Pohjois-Suomen osaamiskeskus. Asta Niskala & Terhi Savilahti Kokemusasiantuntijuus kehittäjäasiakas-, kokemuskouluttaja- ja vertaistukitoiminnassa. Viitattu 6.5.2019 http://www.sosiaalikallega.fi/kehittajaasiakastoiminta/mita_kehittajaasiakastoiminta_on/kansalaistoiminta/kehittajaasiakastoiminnan-materiaalit/opas_kehittajaasiakastoiminta.
- Socca. Mitä on sosiaalityön käytäntötutkimus. Viitattu 4.5.2019 <http://www.socca.fi/tutkimus/kaytantotutkimus>.
- Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos. Lastensuojelun käsikirja. Oranen, M. Viitattu 11.4.2018 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>.
- Vilen, M., Leppämäki, P. & Ekström, L. 2002. Vuorovaikutuksellinen tukeminen sosiaali- ja terveysalalla. Juva: WS Bookwell Oy.
- Väestöliitto. Mitä tarkoittaa asiakaslähtöisyys. Viitattu 4.5.2019 https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhdeesta/tietoa_parisuhdeammattilaisille/asiakastyon_lakitietoa/asiakaslahtoisyys.

VII Sosiaalipedagoginen käytäntötutkimus

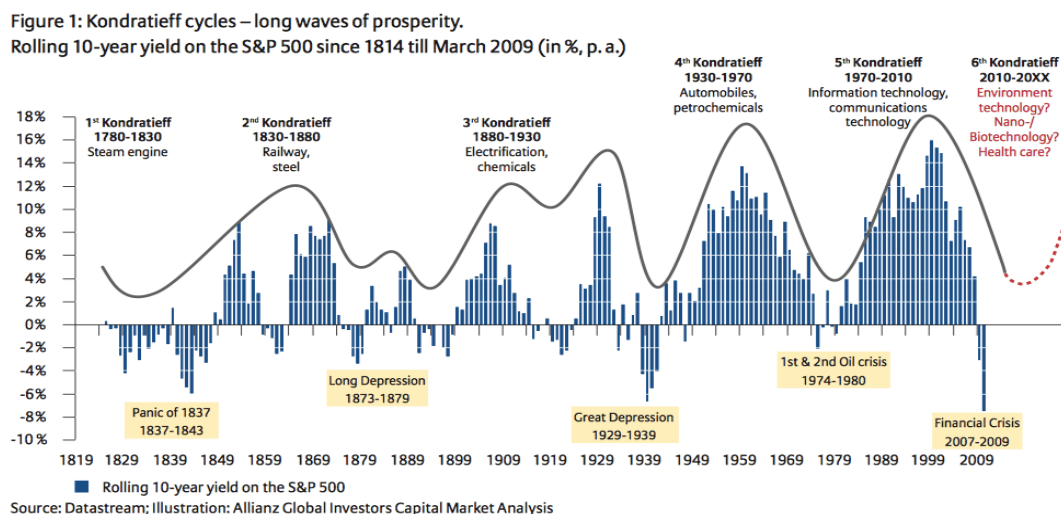
Asiasanat: Sosiaalipedagogiikka, dialogi, tietoisuus, emansipaatio, ideologiat, käytäntötutkimus

Johdanto

Sosiaalipedagoginen tapa ajatella ja toimia on vahvistunut melkein kaikissa töissä viime vuosikymmeninä. Ihmisten kanssa halutaan käydä dialogeja ja osallistaa heidät, jotta heidän äänensä tulisi kuuluviin heitä välittömästi tai tulevaisuudessa koskevilla asioissa. Yhteiskunnan ja kulttuurin muutos on raivannut tilaa tällaiselle ajattelulle ja toiminnalle, ja on tekemässä tavasta valitsevan käytännön (Kuosmanen 2012). Sosiaalipedagogista tutkimusta tehdään ja siitä on kirjoitettu (esim. Nivala & Ryyänen 2019), mutta sosiaalipedagogisesta käytäntötutkimuksesta ei ole vielä kirjoitettu. Tässä tekstissä pohdin käytäntötutkimusta sosiaalipedagogisen ajattelu- ja toimintatavan viitekehyksessä. Aluksi kiinnitän tarkasteluni yhteiskunnan muutokseen, pohdin, miksi sosiaalipedagoginen orientaatio on tärkeä ja välttämätön kulttuurissa, joka yhtäältä on hyvin jännitteinen ja toisaalta vaiheessa, josta avautuu uusia mahdollisuuksia käytäntöjen kehittämiseen. Lopuksi tarkastelen sosiaalipedagogisen ajattelu- ja toimintatavan mahdollisuuksia vastata niihin haasteisiin, joihin muutos haastaa käytännöt, niiden tutkimisen ja kehittämisen.

Sosiaalipedagogisen käytäntötutkimuksen tarve 21. vuosisadalla

Millaiseen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin käytäntötutkimus asemoituu pian 2020-luvulle avautuvassa todellisuudessa? Paljon on kirjoitettu siitä, että ns. suuri kertomus on vaihtumassa. Suuren kertomuksen vaihtumisella tarkoitetaan milloin modernin vaihtumista postmoderniksi, teolliskapitalismin jälkikapitalismiksi tai kapitalismin jälkeiseksi aikakaudeksi sekä globaalien kapitalismin aikakauden vaihtumista yhteisöllisen ja elävään talouden aikakaudeksi (Gibson & Graham 1996; Gibson & Graham 2006; Gibson, Graham, Cameron & Healy 2013; Klein 2019; Kuosmanen 2017a). Puhutaan myös maailmanhistorian suuresta käänteestä (esim. Alenius 2015; Korten 2006), jolla tarkoitetaan radikaalia muutosta tavassamme tuottaa tavaroita ja palveluksia, tehdä työtä, ajatella ja toimia. Tähän viittaa myös tutkimukset, joissa talouden ja kulttuurin muutoksessa on havaittu syklinen kehitys 40–60 vuoden jaksoissa (esim. Wilenius 2015, 56; Kuosmanen 2017b, 82–84). Seuraava kuvio havainnollistaa muutosta.

Kuvio 1. Kehityksen muutossyklit 1780–2060.

Taloudellisen ja sosiaalisen menestyksen syklin liikkeellepanevinä voimina ovat olleet innovaatiot kuten höyryenergia, teräs, sähkö ja petrokemian tuotteet. Nyt eletään vaihetta, jossa informaatioteknologian kehittymisen liikkeelle sysäävä 5. sykli (1970–2010) on vaihtumassa älykkään teknologian 6. sykliin (2010–2060).

Siirtyminen muutoksen 5. aallosta 6. aaltoon muuttaa kaiken. Muutoksen kuudennessa aallossa (2010–2060) työn tekeminen ja palvelujen tuottaminen sekä toimintaan motivoituminen tapahtuu radikaalisti toisella tavalla kuin teolliskapitalistisena aikana. Teollisena aikana ihmiset myivät henkistä ja fyysistä pääomaansa rahallista korvausta vastaan yksityiselle tai julkiselle työnantajalle. Väistyvän ajan kulttuuri on korvautumassa itsensä toteuttamiseen sekä yhteistyöhön suuntautuvalla tavalla tehdä työtä ja tuottaa palveluja. Tulevaisuuden tutkija Markku Wilenius (2015, 141–143) kuvaa kuudennen aallon tapa ajatella ja toimia:

- valmius tehdä yhteistyötä – yhteistyöllä saadaan enemmän aikaan
- tärkeintä on se, mitä osataan yhdessä
- valmius tuottaa radikaaleja innovaatioita
- halu tehdä kestäviä ratkaisuja lyhytaikaisen saalistamisen sijaan
- halu ottaa vastuu
- halu katsoa tulevaisuuden suuntaan

Wileniuksen kuvaama tapa ajatella ja toimia alkaa olla jo valtavirta. Siirtyminen 6. aallon kulttuuriin merkitsee myös arvojen ja yhteiskuntaidean muutosta, mikä näkyy arvomuutosta kuvaavan syklin vaihtumisena. Tutkin suomalaisen yhteiskunnan arvojen muutosta Suomen 100-vuotisen historian ajalta. Havaittiin, että muutoksessa pois sulkevan yhteiskunnan idealle (exclusion) perustuvaa yhteiskuntaa on seurannut aina sykli, jossa mukaan ottavan (inclusion) yhteiskunnan idea on vahvistunut. Nyt Suomessa on alkanut – hidas – siirtymä poissulkevista – uusliberalistisista ja kansallismielisistä – arvoista kohti mukaan ottavan yhteiskunnan arvojen vahvistumista. (Ks. Kuosmanen 2017b, 84–86; Liite). Samanlaisia heikkoja signaaleja kulttuurin syklin muutoksesta, siirtymisestä kohti solidaarisia ja yhteisöllisiä arvoja sekä kohti ajatusta mukaan ottavasta yhteiskuntaelämästä/maailmasta, voidaan nähdä myös muualla Euroopassa, Latinalaisessa Amerikassa ja Yhdysvalloissa.

Kuudes aalto kääntää vanhan maailman ympäri. Meneillään oleva ilmastonmuutoskeskustelu auttaa, pakottaa ja vauhdittaa uusien ajattelu- ja toimintatapojen käyttöönottoa ja samalla tekee helpommaksi luopua ajattelu- ja toimintatavoista, jotka eivät enää toimi uudistuneessa toimintaympäristössä (Klein 2014). Tie eteenpäin näyttää selvältä. Tulevaisuudessa kysyntää on toimijoille, joilla on hyvät taidot reflektoida ja harjoittaa kritiikkiä, innovoida sekä toimia käytännössä, tehdä yhteistyötä ja muuttaa maailmaa. Kehittävä käytäntötutkimus on ikään kuin luontaisesti virittynyt noihin tapoihin ajatella ja toimia. Nyt, kuten aina, todellisuus ei ole harmoninen eikä tiet eteenpäin ole suoraa. Seuravaksi pohdin, mitä intressejä ja niistä nousevia jännitteitä käytäntötutkimuksen virittely nyt kohtaa?

Käytäntötutkimuksen strategian valinnat

Millaisia intressejä käytäntötutkimukseen kohdistuu? Intressit tulevat esiin, kun tarkastelemme, millaisia intohimoja käytäntöihin ja niiden muuttamiseen kohdistuu 21. vuosisadan alun maailmassa. Samalla on hyvä tarkastella myös, millaisia orientaatioita ja identiteettejä käytäntöjä tutkivilta intressit haastavat esiin. Intressien tarkastelun voi aloittaa etsimällä vastausta kysymykseen, miten suhtaudutaan vallitsevaan järjestykseen?

Halutaanko se säilyttää, sen jatkuvuus turvata?

Halutaanko järjestys muuttua?

Kuinka pitkälle meneviä muutoksia halutaan saada aikaan?

Käytäntötutkimuksen suuntaan voi katsella konservatiivisesta arvomaailmasta käsin. 21. vuosituhannen alussa konservatiiviset arvot ovat vahvistuneet eri syistä kaikkialla maailmassa. Konservatiivisuus on kutsunut mukaan ihmisiä, jotka ovat kokeneet tulevaisuuden pelottavana tai epätoivottavana. Kansallismielisyys, etniset ja uskonnolliset kysymykset ovat tulleet viime aikoina tärkeiksi monille identiteetin rakentajille, ja ne ovat olleet vahvistamassa konservatiivista tapaa ajatella maailmasta ja sen muutoksesta. Silloin, kun vallitsevan tilanteen jatkuvuus halutaan turvata tai halutaan vahvistaa perinteistä nousevia käytäntöjä, voidaan puhua konservatiivisesta käytäntötutkimuksesta. Käytäntöjä tutkitaan, jotta saadaan esille jatkuvuutta tai perinteitä estävät tai häiritsevät tekijät. Tutkimuksen tiedonintressi on tekninen, intressi on torjua muutosta ja vahvistaa vallitsevien käytäntöjen hallintaa.

Toinen intressi käytäntötutkimukseen tulee liberalismien suunnasta. Viime vuosikymmeninä hegemonisen aseman politiikassa on vallannut uusliberalismi, joka on myös globaalin kapitalismin ideologia. Siitä suunnasta käytäntötutkimukselle asetetaan kysymys: Miten käytäntötutkimus voisi palvella markkinoiden laajentumista palvelevia intressejä? Myös tässä vaihtoehdossa tärkeää on valta ja hallinta, uusien alueiden sekä ihmismielten valloittaminen (Kuosmanen 2017a, 91–97).

Käytäntötutkimuksen hyvinvointivaltion ajoilta (n. 1966–1987) periytyvä strategia on reformismi. Sen katseessa käytäntöihin katsellaan kriittisesti, etsitään epäkohtia ja keksitään ratkaisuja epäkohtien korjaamiseen. Reformistien intressinä ei ole kumota vallitsevaa järjestystä, vaan paikoilla sen aukkoja ja korjailla epäkohtia. Reformistista strategiaa voi kutsua vallankumouksen hillitsemis- tai sosiaalidemokraattiseksi strategiaksi.

Neljäs katse käytäntötutkimukseen on vallitsevien käytäntöjen kriittinen tutkiminen. Tästä näkökulmasta katsellessa käytäntötutkimus haluaa saada esiin sellaista uutta, joka vapauttaa vallitsevan – eri tavalla – sortavasta otteesta. Tämän strategian voi nimetä joko radikaaliksi tai vallankumoukselliseksi. Seuraavassa taulukossa havainnollistan em. ideaalityyppisten strategioiden eroja.

Taulukko 1. Käytäntötutkimuksen strategiat.

Mikä on	Käytäntötutkimuksen strategia			
	Konservatiivinen	Uusliberaali	Reformistinen	Radikaali
Suhde vallitsevaan?	Säilyttää	Valloittaa	Korjata	Kumota
Käsitys tulevaisuudesta?	Traditiot	Markkinat	Vanhan jatkuminen	Avoin/Vapaa
Tiedonintressi?	Tekninen	Tekninen	Tekninen	Emansipatorinen
Kysymys?	Miten jatkuu?	Miten vallataan?	Miten korjataan?	Mikä sortaa?
Identiteetti?	Kansallinen	Valloittajan	Uudistajan	Vallankumouksellisen
Yhteisö?	Traditionaaliset	Business	Byrokraattinen	Emansipoituneet
Suhde myytteihin?	Myytit menneestä	Myytti vapaudesta	Käytännöllinen	Vapaa myyteistä
Metafora?	Maailmasta pakenija	Maailman valloittaja	Maailman paikkaaja	Maailmanparantaja

Edellä kuvatut käytäntötutkimuksen strategiat ovat virityksiltään erilaisia. Konservatiivisessa tavassa katsella käytäntöjä katse suuntautuu menneen ajan suuntaan, vanhan konservoimiseen tai sen vahvistamiseen. Konservatiivisessa strategiassa pyrkimys on ikään kuin saada kuolleet jatka-

maan elämää vielä elävissä. Uusliberalistisessa, reformistisessa sekä radikaalissa strategiassa katseet ovat tulevaisuuden suunnassa. Uusliberaalit tutkivat käytäntöjä, jotta he voivat raivata esteitä markkinoiden tieltä sekä virittää käytännöt yritysten logiikalla toimiviksi. Reformistit katselevat tulevaisuuden suuntaan intohimottomammin kuin uusliberaalit ja radikaalit. Reformistit suuntaavat tulevaisuuteen korjailemalla vallitsevan järjestyksen käytäntöjen epäkohtia ja heikkouksia. Radikaalit haluavat kääntää vanhan järjestyksen ja sen käytännöt ympäri, poistaa yhteiskunnan ja kulttuurin sortavia rakenteita sekä niitä ylläpitäviä ajattelu- ja toimintatapoja.

Sekä uusliberaaleja että radikaaleja kiinnostaa vapaus. Uusliberaaleja kiinnostaa käytäntöjen vapauttaminen lainsäädännön sääntelystä sekä julkisesti organisoiduista palveluista. Heitä innoittaa vapaat markkinat ja valinnanvapaus. Heitä ei motivoi vapaus, jossa toteutuu tasa-arvoinen ja oikeudenmukainen mahdollisuus olla vapaita ja käyttää valinnanvapautta. Myytti vapaudesta toimii tässä yhteydessä välineenä vastarinnan purkamiseen; Kukapa ei haluaisi olla vapaa? Radikaalissa strategiassa vapaus ymmärretään vapautumisena sortavista rakenteista ja malleista. Siihen sisältyy hereillä olemisen, kriittisen orientaation, eräänlaisen jatkuvan vallankumouksen ajatus: Jos yhteiskunnan käytännöissä toimivat ihmiset nukahtavat, kiintyvät tai rakastuvat vallitsevaan järjestykseen, vallitsevasta tulee pian, ja huomaamatta, tukahduttavaa ja sortavaa toimintaa.

Konservatiiveja ja uusliberaaleja yhdistää strategian valinta myyttien perustalle; konservatiivit myyttisen menneisyyden, uusliberaalit vapauden myytin, varaan. Seuraava kuvio havainnollistaa strategioiden eroja.

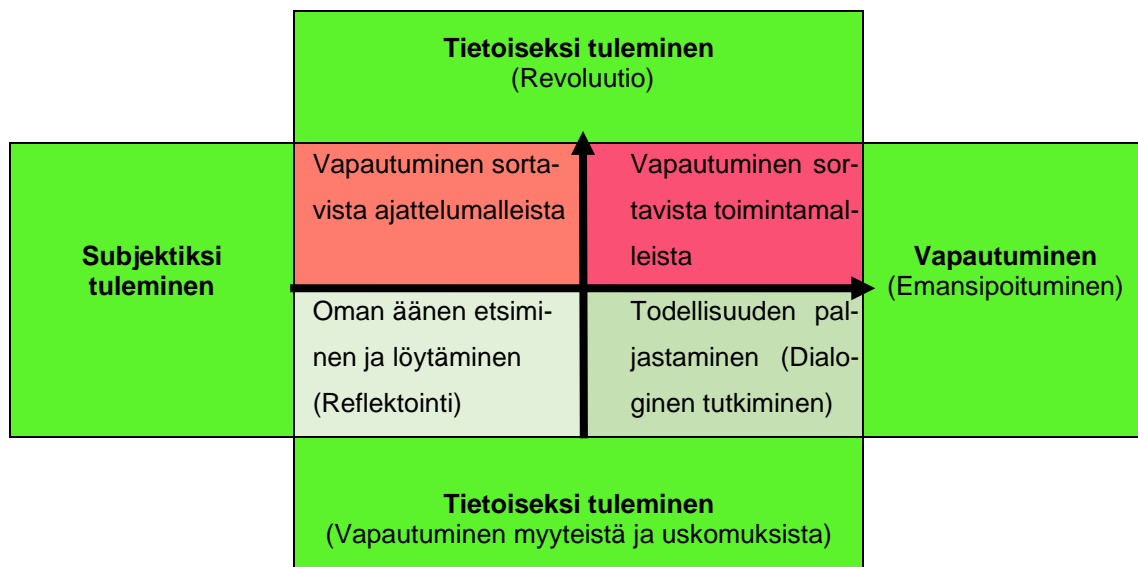
Kuvio 2. Käytäntötutkimuksen strategiat 21. vuosituhannen maailmassa.

Reformistisessa ja perinteisten käytäntöjen jatkumiseen sitoutuneissa strategioissa kiinnostava asia on vallitseva järjestys ja sen käytännöt. Markkinafundamentalismin ja radikaalin käytäntötutkimuksen katse on uudessa järjestyksessä. Molemmat ovat kumouksellisia. Niiden arvot, ihmis- ja yhteiskuntakäsitykset ovat vastakkaisia. Uusliberaalit rakentavat markkinaparatiisia, jossa ihmiset vapautuvat kuluttajiksi. Radikaalit purkavat sortavia rakenteita, käytänteitä sekä ajattelu- ja toimintatapoja, tavoittelevat jatkuvan vallankumouksen avulla vapaata yhteiskuntaa, jossa päämääränä on ihmisten inhimillistyminen, sivistys ja tasa-arvo (ks. Suoranta 2019, 156).

Sosiaalipedagoginen käytäntötutkimus

Muutoksen 6. aalto kutsuu esiin käytäntötutkimusta, joka on tulevaisuusorientoitunut, vallitsevia käytäntöjä kriittisesti tutkiva ja arvioiva. Se kutsuu esiin käytäntötutkijoita, jotka ovat tulevaisuusorientoituneita, kriittisiä, sisäisesti motivoituneita sekä yhteistyöhön suuntautuneita. Vaikka sosiaalipedagogisesta käytäntötutkimuksesta ei ole vielä kirjoitettu, haastaa 6. muutoksen aalto käytäntötutkijat pohtimaan, olisiko sosiaalipedagoginen tapa ajatella ja toimia käyttökelpoinen käytäntöjen tutkimiseen? Seuraavaksi tarkastelen, miksi olisi hyvä tätä asiaa pohtia?

Sosiaalipedagogiikan ajattelun ja toiminnan ytimessä ovat jännitteet ja muutos. Muutos rikkoo vallitsevaa järjestystä, se saa aikaan jännitteitä ja luo ristiriitoja ihmisten ja ihmisyyhteisöjen ratkaistavaksi. Koska kaikki on muutoksen alaista, ihminen joutuu jatkuvasti kohtaamaan ajattelu- ja toimintatapansa sekä yhteiskunnallisten käytäntöjen muuttamisen haasteen. Sosiaalipedagogiikkaa kiinnostaa erityisesti ihmiselle haitallisista, holhoavista ja sortavista ajattelu- ja toimintatavoista vapautuminen sekä yhteiskunnan ja sen käytäntöjen uudistuminen ihmisten valintojen toimesta ikään kuin alhaalta ylöspäin. Lisäksi sosiaalipedagogisen työn tavoitteena on löytää ratkaisuja, jotka antavat mahdollisuuden ihmisille – yksilöille, ryhmille ja yhteisöille – kokea itsensä toimijana; vaikuttajana, valitsijana ja vastuunkantajana. Työn ytimessä ovat kasvun ja kehityksen prosessit; subjektiksi tulemisen, tietoiseksi tulemisen ja emansipoitumisen prosessit. Prosessien käynnistäminen ja ohjaus suuntaavat siihen, että yksilöt ja yhteisöt kykenevät olemaan oman elämänsä ohjaksissa, kokevat itsensä merkitykselliseksi, tekevät tietoisia tulevaisuuteen suuntaavia valintoja sekä ovat vastuullisia toimissaan suhteessa itseensä, toisiin ihmisiin, yhteisöihin sekä luontoon. (Nivala & Rynänen 2019; Seppälä & Kuosmanen 2015, 62; Freire 2007; DalMaso & Kuosmanen 2008.) Seuraava kuvio havainnollistaa sosiaalipedagogisen ajattelun ja toiminnan ideoita.

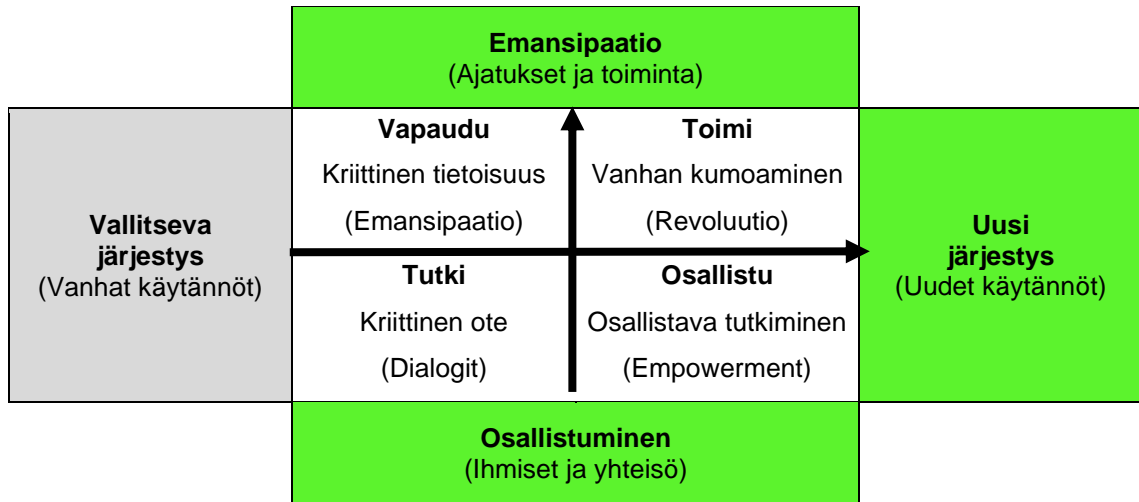

Kuvio 3. Sosiaalipedagoginen ajattelu- ja toimintatapa.

Käytäntötutkimuksen näkökulmasta sosiaalipedagogisessa tavassa toimia huomio kohdistuu dialogiseen todellisuuden tutkimiseen, pyrkimykseen tulla tietoiseksi sekä pyrkimykseen vapautua sellaisista käytännöistä ja malleista, jotka tavalla tai toisella estävät, tukahduttavat tai sortavat ihmisten mahdollisuutta toteuttaa parasta itseään ja järjestää yhteiseloja yhteisöissä, yhteiskunnassa ja kulttuureissa. Sosiaalipedagogiikassa on kysymys ihmisen kasvusta. Kasvua tapahtuu, kun ihminen saa mahdollisuuden osallistua käytäntöjen tutkimiseen ja niiden aktiiviseen muuttamiseen dialogissa toisten toimijoiden kanssa.

Tarkastelun perusteella voi hyvin ehdottaa sosiaalipedagogisen ajattelun ja toiminnan vahvistamista käytäntötutkimuksissa. Sosiaalipedagogiikan idean vahvistaminen lisää ihmisten tutkivaa suhdetta yhteiskunnallisiin käytäntöihin, lisää ihmisten välistä vuoropuhelua sekä kriittistä tietoisuutta. Kaikki tuo auttaa kehittämään uusia käytäntöjä sekä tietoisesti ja vastuullisesti muuttamaan. Kriittinen ilmiöiden tutkiminen ja sen perustalle rakentuva tietoisuus pitävät hyvin loitolla myös ideologiset ja muut markkinoilla toimivat kaiken maailman ajattelun ja toiminnan miehitäjät.

Millaisia virityksiä käytäntötutkimukseen sosiaalipedagogiikka antaa? Sosiaalipedagogista ajattelua ja toimintaa voidaan soveltaa mihin tahansa toimintaan, jolla pyritään vahvistamaan ihmisten kriittistä ajattelua ja kriittistä sosiaalista toimintakykyä. Käytäntöjen tutkimisella on avainrooli ihmisten vapauttamisessa yhteiskunnan sortavista rakenteista ja käytännöistä. Osallistavan ja vapauttavan – emansipatorisen – lähestymistavan vahvistaminen, mukaan lukien ihmisten osallistuminen tiedon tuottamiseen ja analysointiin, auttaa tässä suhteessa. Seuraavassa kuviossa havainnollistan sosiaalipedagogista tapaa tehdä käytäntötutkimusta.

Kuvio 4. Sosiaalipedagoginen käytäntötutkimus.

Hyvin voin ajatella, että sosiaalipedagogisesta tavasta ajatella ja toimia on tulossa valtavirta myös käytäntötutkimukseen. Tässä julkaisussa esitellyissä käytäntötutkimusartikkeleissa ote näkyy jo vahvasti. Kuudes muutoksen aalto mullistaa – kääntää ympäri – vanhan maailman ajattelua ja toimintatavat, ja raivaa lisää tilaa sosiaalipedagogiselle tavalle ajatella ja toimia. Vanhat arvot ja rakenteet korvautuvat vähitellen uusilla arvoilla ja joustavilla rakenteilla. Vahvistuva sykli nostaa esiin kulttuurin, jossa ihmiset järjestävät ja hallitsevat entistä enemmän jokapäiväistä elämäänsä, työtänsä, vapaa-aikaansa ja myös politiikan tekemisen tapoja. (Kuosmanen 2019.) Käytäntöjen tutkimuksella on suuri merkitys sille, kuinka paljon se on vahvistamassa ihmisten ja yhteisöjen osallisuutta uusien käytäntöjen ja kulttuurien muotoilussa.

Tie tulevaisuuteen ei ole suora. Lähitulevaisuuden valinnoille suunnan näyttää se, mitkä intressit saavat vahvan tai hegemonisen aseman yhteiskunnassa. Jos eri tavalla fundamentalistiset intressit vahvistuvat, on mahdollista, että 6. aallon kulttuurin vahvistuminen hidastuu tai sen vahvistumisen edellytyksiä heikennetään kaiken tavoin, kuten koettamalla järjestää yhteiskuntaa teolliskapitalistisen ajan mallien mukaisesti tai raivataan tilaa markkinafundamentalistiselle tavalle järjestää yhteiskuntaa. On mahdollista, että pois sulkevan – barbaarisen – yhteiskunnan idea vahvistuu lyhyellä aikavälillä. Talouden, sosiaalisen ja kulttuurin evolutiivinen kehitys tekee kaiken aikaa töitä sen eteen, että 6. aallon kulttuuri vahvistuu. Siinä kulttuurissa sosiaalipedagoginen ajattelu- ja toimintatapa työssä, tutkimuksessa ja käytäntöjen tutkimuksessa on vallitseva vapautumiseen ja vapauteen suuntaava, käytäntö.

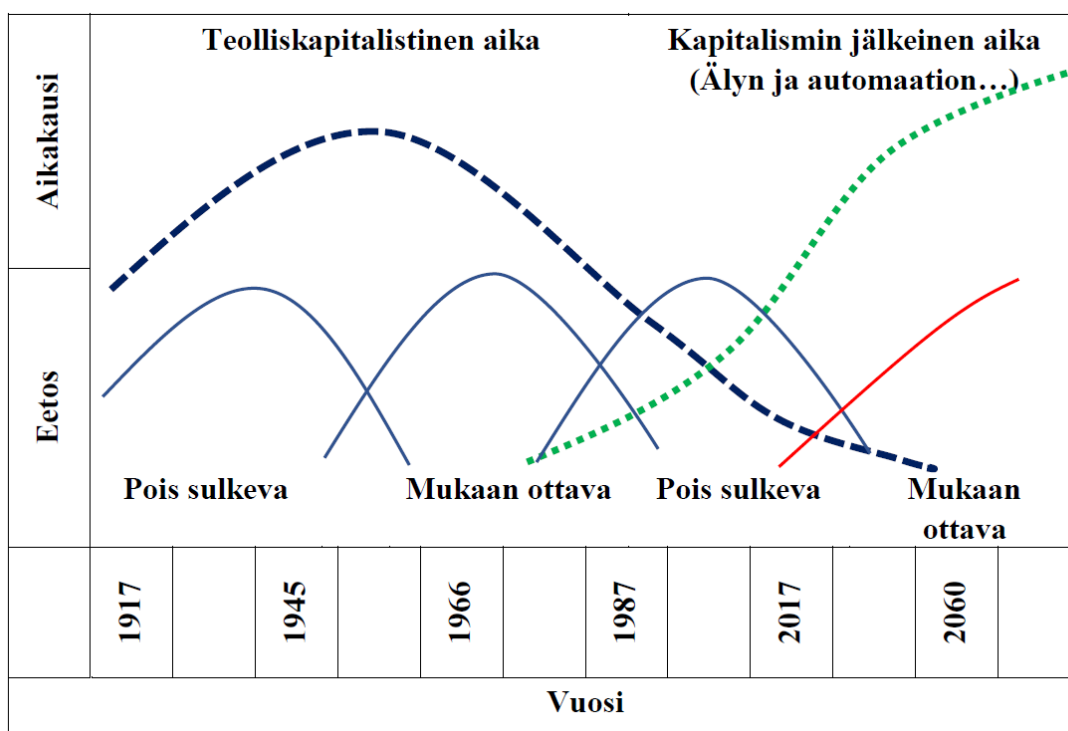
Lähteet

- Alenius, E. 2015. Maailmankehityksen suuri käänne. Helsinki: Into.
- DalMaso, R. & Kuosmanen, V. 2008. Subjektuuden ja emansipaation edistäminen on 2000-luvun sosionomin sosiaalipedagogisen ammatin ja työn ydintä. Teoksessa 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointijärjestelmässä. Raportteja ja tutkimuksia 2/2008, Kemi – Tornion ammattikorkeakoulu. Kemi: Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, 35–48.

- Freire, P. 2007. *Pedagogy of Oppressed*. New York: Continuum.
- Gibson, J.K. – Graham 1996. *The End of Capitalism - As We Knew It*. Oxford: Blackwell.
- Gibson, J.K. – Graham 2006. *A Post capitalist Politics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Gibson, J.K. – Graham, Cameron, J. & Healy, S. 2013. *Take Back the Economy: An Ethical Guide for Transforming Our Communities*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Freire, P. 2007 *Pedagogy of Oppressed*. New York: Continuum.
- Klein, N. 2014. *This Changes Everything: Capitalism vs. the Climate*. New York: Simon & Schuster.
- Klein, N. 2019. *On Fire: The (Burning) Case for a Green New Deal*. New York: Simon & Schuster.
- Korten, D. C. 2006. *The great turning. From Empire to Earth Community*. San Francisco: Kumarian Press.
- Kuosmanen, V. 2019. Constructing identities and communities in the 6th wave (2010–2060) society and culture. Presentation 18.11.2019. International Colloquium of Social Sciences and Communication ACUM, October 17-18, 2019. University of Transilvania, Brasov, Romania.
- Kuosmanen, V. 2017a. Kaamoksen jälkeen kevät – Katseita muutoksen maisemaan. Kemi: Nordbooks.
- Kuosmanen, V. 2017b. SoTe väistyvän ajan vankina – katseita uuden aikakauden suuntaan. Julkaisussa Viinämäki, L & Jumisko, E. (toim.) *Hyvinvointipalvelut SOTEmyllä – 14 puheenvuoroa lappilais-sotesta*. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja B. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 25/2017. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Viitattu 16.11.2019 <http://www.lapinamk.fi/loader.aspx?id=9486c401-58f4-4919-af73-21af0084b41f>, 81–92.
- Kuosmanen, V. 2015. Toisin eläminen ja toisin kokeminen ihmisen kasvun sekä sosiaalipedagogisen kasvatuksen ja ohjauksen haasteena. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, Vuosikirja 2015*. Kuopio: Suomen sosiaalipedagoginen seura ry., 165–178.
- Nivala, E. & Ryyänen, S. 2019. *Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Seppälä, L. & Kuosmanen, V. 2015. Ilkeitä ongelmia ja orastavia ratkaisuja. Julkaisussa Heidi Pyyny (toim.) *Kosmosblues – Tuplana tai triplana opetuksessa*. Lapin ammattikorkeakoulu, Sarja B. Raportit ja selvitykset 23/2015. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu. Katsottu 22.11.2019. <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/103878/B%2023%202015%20Kosmosblues%20valmis.pdf?sequence=1>, 61–75.
- Suoranta, J. 2019. *Paulo Freire – Sorrettujen pedagogi*. Helsinki: Into.
- Suoranta, J. & Ryyänen, S. 2014. *Taisteleva tutkimus*. Helsinki: Into.
- Wilenius, M. 2015. *Tulevaisuuskirja. Metodi seuraavan aikakauden ymmärtämiseen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Liite. Muutoksen syklit Suomessa 1917–2060. (Lähde: Kuosmanen 2017b,85.)

Sosiaalialan käytäntötutkimus – Seitsemän retkeä sosiaalialan käytäntötutkimukseen on artikkelijulkaisu, jossa sosionomi (ylempi AMK) -tutkintoa suorittavat opiskelijat tuottavat tietoa työelämän kehittämiseen. Julkaisu on käytännön esimerkki siitä, että myös yksittäiset opintosuoritukset voivat tuottaa työelämässä ja hyvinvointipalvelujen kehittämisessä tarvittavaa tietoa osallistamalla hyvinvointipalveluja käyttäviä kansalaisia käytäntöjen kehittämisessä tarvittavan tiedon tuottamiseen.

Millaiseen yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen kontekstiin käytäntötutkimus asemoituu pian 2020 -luvulle avautuvassa todellisuudessa? Nyt eletään ikään kuin suuren murroksen aikaa, jolla tarkoitetaan milloin modernin vaihtumista postmoderniksi, teolliskapitalismin jälkikapitalismiksi/kapitalismin jälkeiseksi aikakaudeksi tai globaalin kapitalismin aikakauden vaihtumista yhteisöllisen ja elävän talouden aikakaudeksi. Suuri kertomus on vaihtumassa, ja jo vaihtunut. Epävarmuus ja erilaiset odotukset tulevaisuuden suhteen provosoivat jännitteitä ja ristiriitoja yhteiskunnalliseen keskusteluun. Ristiriitaiset intohimot ja intressit kohdistuvat myös käytäntötutkimukseen. Julkaisussa haastetaan toimijat ja tutkijat pohtimaan, olisiko tulevaisuuteen suuntaavassa toiminnassa sosiaalipedagoginen tapa ajatella ja toimia käypä tapa. Ainakin talouden, sosiaalisen ja kulttuurin evoluution 6. aalto (2010-2060) kutsuu sosiaalipedagogista ajattelu- ja toimintatapaa esiin.

Julkaisussa pohditaan myös sitä, että 21. vuosisadan maailmassa yhteiskuntaa ja sen käytäntöjä ei voi enää johtaa ylhäältä alaspäin. Yhteiskunta ja kulttuuri ovat viime vuosikymmeninä kehittyneet dialogiseen ja osallistavaan suuntaan. Yhteiskunnallisia käytäntöjä on totuttu myös tutkimaan ja muuttamaan yhteistoiminnallisesti. Käytäntöjä on kehitetty pääsääntöisesti myös tutkimustiedon perustalta. Näyttää siltä, että nyt on erityisen suuri tarve tutkia käytäntöjä kriittisesti ja olla valmis muuttamaan rakenteita ja käytäntöjä tarvittaessa radikaalistikin. Nyt ja tulevaisuudessa kysyntää on toimijoille, joilla on hyvät taidot reflektoida, harjoittaa kritiikkiä, innovoida sekä toimia käytännössä ja muuttaa maailmaa.

LAPIN AMK⁷
Lapland University of Applied Sciences

www.lapinamk.fi

ISBN 978-952-316-323-2